

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Diplomová práce

2018

Bc. Markéta Zemánková

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

**Znamé kriminální kauzy v českém filmu: od reality a
novinových zpráv k filmovému zpracování, až po
filmové recenze. Zločin v Polné – případ Leopolda
Hilsnera**

Diplomová práce

Autor práce: Markéta Zemánková

Studijní program: Žurnalistika

Vedoucí práce: Prof. MgA. David Jan Novotný

Rok obhajoby: 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 29. 4. 2018

Bc. Markéta Zemánková

Bibliografický záznam

ZEMÁNKOVÁ, Markéta. *Znamé kriminální kauzy v českém filmu: od reality a novinových zpráv k filmovému zpracování, až po filmové recenze. Zločin v Polné-případ Leopolda Hilsnera*. Praha, 2018. 107 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce Prof. MgA. David Jan Novotný.

Rozsah práce: 224 757 znaků včetně mezer od (úvodu po závěr)

Anotace

Diplomová práce nesoucí název *Známé kriminální kauzy v českém filmu: od reality a novinových zpráv k filmovému zpracování, až po filmové recenze. Zločin v Polné – případ Leopolda Hilsnera* pojednává o kauze, která se odehrála na konci devatenáctého a na počátku dvacátého století. V lese Březině u obce Polná byla zavražděna mladá dívka Anežka Hrůzová. V době, kdy ve společnosti panovala protižidovská nálada, byl za vraha označen polenský Žid Leopold Hilsner, který byl za tuto vraždu a později ještě za další, odsouzen, ačkoliv chyběly relevantní důkazy a svědectví. Tehdejší tisk výrazně přispěl k šíření antisemitských nálad. Tato práce popisuje průběh reálného případu a soustředí se na způsob, jakým tehdejší média o kauze informovala. Na toto téma byl v roce 2016 natočen film *Zločin v Polné* režiséra Viktora Polesného, který tato práce taktéž rozebírá a zpracovává recenze, které byly k tomuto filmu napsané včetně diváckých reakcí. Práce porovnává reálný případ s jeho filmovým zpracováním a mediální ohlasy, které událost i film provázely. Součástí této práce je také historický kontext a prameny tehdejšího antisemitismu, teoretická část je věnována filmové dramaturgii a tvorbě scénáře. Vlastní kapitoly jsou věnovány dokumentu *Případ Leopolda Hilsnera* v režii Petra Buriana, který téma hilsneriády zpracovává, knize *Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera* spisovatele Jiřího Kovtuna a Morytátu o zavraždění Anežky Hrůzové, který napsal Bohumil Hrabal.

Annotation

The thesis, called *Czech films based on well-known criminal cases: from reality, newspaper news to feature film and film reviews. Murder in Polná – Case of Leopold Hilsner*, deals with a criminal case which took place at the break of the 19th and the beginning of the 20th century. A young girl, Anežka Hrůzová, was murdered in the Březina woods outside the town of Polná. At a time when anti-Semitic sentiments dominated the society, a Polná resident and a Jew, Leopold Hilsner, was accused as the perpetrator of the crime. He was later convicted of this crime, and another one of a similar nature, even though there was no relevant evidence or testimonies. The period news outlets played a significant role in spreading the anti-Semitic tendencies. This thesis describes the course of this real-life case and focuses on the methods the media used to inform about it. Director Viktor Polesný made a film on the issue, *Zločin v*

Polné (Murder in Polná), which is analysed in the thesis, along with the reviews written about this film, including the reception by viewers. The thesis compares the actual case with its film adaptation, and the responses of the media, which accompanied both the event itself and the film. Included in this work are also the historical context and the sources of the anti-Semitism of the time, as well as a theoretical part dedicated to the film's dramaturgy and the creation of its script. Self-contained chapters are devoted to the documentary film called *Případ Leopolda Hilsnera (The Case of Leopold Hilsner)* by Petr Burian, which also relays the story of the so called Hilsneriade, the book by Jiří Kovtun called *Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera (Mysterious Murder: the Case of Leopold Hilsner)* and *Morytát o zavraždění Anežky Hružové (The Murder Ballad about the Death of Anežka Hružová)* written by Bohumil Hrabal.

Klíčová slova

Leopold Hilsner, Anežka Hružová, Tomáš Garrigue Masaryk, hilsneriáda, Polná, Viktor Polesný, film, recenze, Zločin v Polné, kriminální kauza, mediální ohlas, filmová adaptace

Keywords

Leopold Hilsner, Anežka Hružová, Tomáš Garrigue Masaryk, The Hilsner Affair, Polná, Viktor Polesný, motion picture, review, Murder in Polná, criminal case, media portrait, film adaptation

Title

Czech films based on well-known criminal cases: from reality, newspaper news to feature film and film reviews. Murder in Polná – Case of Leopold Hilsner

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu této diplomové práce prof. Davidu J. Novotnému za jeho pomoc, rady a připomínky při jejím vypracování. Velké díky dále patří především Bořkovi za lásku a trpělivost, mé rodině za podporu a v neposlední řadě mému milovanému dědovi za to, že mi byl a vždy bude inspirací a vzorem.

Obsah

Úvod.....	3
1. Případ Leopolda Hilsnera	6
1.1 Úvodem	6
1.2 Vražda Anežky Hružové a zrození mýtu rituální vraždy v Polné.....	7
1.3 Antisemitismus ve společnosti i u soudu.....	8
1.4 Vražda Marie Klímové a obvinění	10
1.5 Rozsudek	12
1.6 Hilsnerovi zastánci	13
1.7 Zásah profesora Masaryka a reakce tisku	13
1.8 Proces v Písku	17
1.9 Druhá obžaloba v Písku a trest smrti	18
1.10 Boj za spravedlnost a za Hilsnera	19
1.11 Nové výpovědi a důvodná podezření	20
1.12 Vykoupení bez viny.....	22
2. Mediální ohlas polenské vraždy	24
2.1 Úvodem	24
2.2 Informace k rešerši a výzkumná otázka.....	24
2.3 České zájmy	25
2.4 Radikální listy.....	28
2.5 Katolické listy.....	30
2.6 Čas.....	31
2.7 Národní listy	34
2.8 Právo lidu	35
3. Příklady pozdějších antisemitských reakcí na událost v Polné.....	36
3.1 Jan Rys Rozsévač	36
3.2 Web věnovaný obětem judaismu.....	36
4. Historický kontext a dobový antisemitismus.....	39
4.1 18. století: postavení Židů a josefínské reformy	39
4.2 Židovské reformy a touha po občanských svobodách	40
4.3 Události 19. století.....	41
4.4 Rituální vražda a útoky na Židy v 19. století	42
5. Filmová dramaturgie a zpracování reálných příběhů	45
5.1 Na počátku je příběh.....	45
5.2 Budování příběhu	46
5.3 Vznik scénáře	49
6. Zločin v Polné	52
6.1 Tvůrci	52
6.1.1 Viktor Polesný.....	52
6.1.2 Václav Šašek	54
6.2 Okolnosti vzniku filmu	54
6.3 Obsazení rolí.....	56
6.4 Hilsnerův případ filmovými očima	58
6.4.1 Díl první	58
6.4.2 Díl druhý.....	64
6.5 Po natáčení	72
6.6 Práce s fakty	72
6.7 Mediální ohlas	74
6.8 Reakce diváků a nenávist v diskusích	78
7. Dokumentární film Případ Leopolda Hilsnera	82
7.1 Tvůrci	82
7.1.1 Petr Burian.....	82
7.1.2 Vladimír Branislav	82
7.2 Hilsnerův případ v dokumentárním pojetí	82

7.3 Dokumentární vyprávění	83
7.3.1 Tajuplná vražda	83
7.3.2 Souvislosti	86
7.4 Mediální ohlas na dokument a reakce diváků.....	88
8. Tajuplná vražda a Jiří Kovtun	90
8.1 Jiří Kovtun	90
8.2 Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera	90
9. Morytát o zavraždění Anežky Hružové Bohumila Hrabala.....	93
10. Výsledky analýzy – porovnání mediálních ohlasů a reakcí na reálnou událost a film	94
Závěr.....	95
Summary	97
Použitá literatura.....	98

Úvod

Tématem této diplomové práce je vražda Anežky Hružové a s ní související procesy s Leopoldem Hilsnerem. Kauza, která se odehrála na samém konci devatenáctého století tehdy hýbala celou společností. Židovský mladík byl obviněn z toho, že brutálně zavraždil křesťanskou dívku. Mezi lidmi se navíc znovu objevilo téma rituální vraždy, kterou podle mnohých Židé vykonávali. Průběhu celého případu včetně zúčastněných postav se v této práci věnuji, nejpodstatnějším zdrojem mi byla kniha Jiřího Kovtuna *Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera*. Právě Jiří Kovtun se tomuto tématu zevrubně věnoval a v této obsáhlé monografii shromáždil veškeré informace k polenskému případu, které posbíral. Pracoval s novinovými články, pátral po původu zúčastněných osob, citoval stenografické záznamy.

Ke způsobu, jakým se k vraždě nedaleko městečka Polná, postavila společnost, významně přispěl tehdejší tisk. Mnohé novinové články byly psány silně protizidovsky a kupříkladu ryze antisemitské noviny *České zájmy* se nebály otevřeně psát přímo o rituální vraždě. Tehdejší tisk, až na světlé výjimky, jako byl týdeník *Čas*, nepochyboval o Hilsnerově vině a psal o něm jako o židovském vrahovi. Vražda byla nazývána jako vražda *záhadná* či *tajuplná*. Noviny ve čtenářích neprobouzely potřebu zajímat se, kdo za vraždou skutečně stojí, klást otázky, zda je vinen skutečně Hilsner a neumožňovaly ani, aby si čtenáři na věc utvořili vlastní názor. Byla pouze jedna pravda, ta, kterou dané periodikum napsalo. Stejně jako o polenské vraždě a Hilsnerovi, psaly dobové noviny i o Tomášovi Garrigue Masarykovi, který se v polenské vraždě angažoval. Kauza rezonovala celou společností, studenti protestovali proti Masarykovi a lidé jezdili na výlety do Polné, odkud svým známým posílali pohledy. Pohlednice, obrázky, to vše lidé vyráběli a kupovali za doprovodu písní o tom, jak Židé zabili Anežku, modrookou holku. Cílem analýzy novinových článků z konce devatenáctého století potažmo z počátku století dvacátého, je zachytit tehdejší atmosféru a poskytnout odpověď na otázku, jak tehdejší média o případu informovala. K zachycení způsobu, jak dobové noviny psaly o této kauze, jsem vybrala *České zájmy*, *Radikální listy*, *Katolické listy*, *Čas*, *Národní listy a Právo lidu*. Jelikož v devatenáctém století neexistovala televize, nemohly být analyzovány televizní zprávy týkající se polenského případu. Z tohoto důvodu jsem také vymazala z názvu diplomové práce slovo „televizních“, které se však

v tezi nachází, neboť jsem si tento fakt při tvoření teze neuvědomila.

Nenávist vůči Židům se nezrodila v 19. století, událostem a okolnostem, které polenské vraždě předcházely, se tato práce věnuje v samostatné kapitole, kde je přiblížen historický kontext a antisemitismus.

V roce 2006 natočil režisér Viktor Polesný podle scénáře Václava Šaška dvoudílný snímek *Zločin v Polné*, který ve filmovém pojetí vypráví polenský příběh. Ačkoliv je každý film, který je založen na skutečné události, jen odrazem reality a mnohé prvky zjednodušuje, snažili se Polesný s Šaškem o zachování maximální autenticity. Například se snažili věrně zachytit dialogy ze soudní síně. Tato práce se věnuje mediálnímu ohlasu tohoto filmu a zachycuje také reakce diváků. Filmoví kritici tvůrcům filmu ve svých recenzích vyčítali, že s realitou pracují příliš černobíle a že se snaží zapůsobit na divákovy emoce. Někteří diváci, kteří se k filmu vyjadřovali v diskusích pod recenzemi a na webu Československé filmové databáze, s recenzenty souhlasili, jiní by filmu přiřkli vyšší hodnocení a další ocenili, že byl natočen film na toto téma. I v souvislosti s tímto filmem se ale našli tací, kteří psali nenávistné a protižidovské komentáře, část z nich byla v diskusích vymazána, některé ale cituji v kapitole věnující se reakcím divákům k filmu.

Hilsneriáda se stala také tématem dvoudílného dokumentu *Případ Leopolda Hilsnera*, který v roce 1999 natočil režisér Petr Burian. Podkladem tohoto dokumentu je již zmiňovaná kniha Jiřího Kovtuna. V dokumentárním pojetí je příběh odvyprávěn jinak, vystupují zde přizvaní odborníci, kteří vysvětlují a ozřejmují některé chyby, ke kterým došlo již při vyšetřování vraždy a během procesu.

Knize *Tajuplná vražda* je věnována jedna samostatná kapitola a v souvislosti s polenským případem v práci píše ještě o jedné knize – *Morytáty a legendy* od Bohumila Hrabala. V této knížce je totiž kapitola *Morytát o zavraždění Anežky Hřízové*, kde je zachycena dopisová konverzace Bohumila Hrabala se synem korunního svědka polenské vraždy.

Součástí této práce je také teoretická část věnující se filmovému zpracování příběhu, tomu, jak samotný příběh vzniká a jak posléze vzniká filmový scénář. Pořadí kapitol se v této práci mírně liší od pořadí uvedeném v tezi, snažila jsem se je uspořádat logičtěji, proto jsem například nezačínala kapitolou věnující se teorii, ale zaměřila jsem se nejdříve na samotný případ.

Věnovat se dlouhodobě tématu hilsneriády a dohledávat podklady v dobovém tisku nenaplňuje člověka optimismem. Čím více jsem se o případu dozvídala, čím hlouběji

jsem pronikala a čím více novinových článků jsem přečetla, tím větší úzkost jsem při psaní pociťovala. Především ale ve chvílích, kdy jsem četla nenávistné komentáře v diskusích či v momentě, kdy jsem objevila antisemitský web věnovaný památce Anežky Hrušové.

Do Polné jsem se také vypravila. Navštívila jsem místa, o kterých se v Kovtunově knize píše, byla jsem se podívat v místní synagoze a Rabínském domě, ze kterého je dnes muzeum, jehož část se věnuje právě tématu hilsneriády. Vedle synagogy stojí malý nenápadný domek. Kdyby člověk nevěděl nebo se nezeptal místních, neměl by šanci zjistit, že se jedná o dům, ve kterém žil Leopold Hilsner se svou matkou a svým bratrem. Dům, ze kterého jej odváděli, když jej zatkli. Nyní v domě bydlí jeho noví majitelé, které se mi bohužel nepodařilo zastihnout. Nikde není ani zmínka o Hilsnerovi, cedulka, pamětní tabule, malá destička v chodníku, nic. Jen v okně vedlejšího domu je na očích izraelská vlajka. Po prohlídce bývalého židovského města jsem se vypravila na oběd do hospody, která se jmenuje „*U Hilsnera*“, což je na ní napsáno i hebrejským písmem.

Ačkoliv od kauzy s Leopoldem Hilsnerem uplynulo letos 119 let, je věčným mementem pro současnost i pro budoucnost. Nenávist vůči jakémukoliv národu musí být potlačena již v samém zárodku, protože nejen případ Leopolda Hilsnera, ale události 20. století a dokonce dnešní doby jsou důkazem, jak rychle se nenávist dokáže šířit.

1. Případ Leopolda Hilsnera

1.1 Úvodem

Nešťastná událost, která určila osud nevinného Žida Leopolda Hilsnera, se stala 29. března roku 1899. V lese Březině, mezi obcí Polnou a Věžničkou, které se nachází nedaleko Jihlavy, byla zavražděna mladá dívka Anežka Hrůzová. Za pachatele byl označen Leopold Hilsner pro jeho židovský původ a vyznání. Vlny antisemitismu, které se šířily celou Evropou, přišly až do Polné. Silně se zde uchytila pověra o rituální vraždě, ze které byl Leopold Hilsner nařčen. Rituální vražda – pověra, která se šířila ve společnosti a od konce dvanáctého století se stala silným nástrojem antisemitismu. Židé byli obviňováni, že zabíjejí děti a mladé dívky, jejichž krev přidávají do macesů, nekvašených chlebů, které se pečou v době jednoho z nejvýznamnějších židovských svátků - Pesachu. Ten Židé slaví na přelomu března a dubna, onoho roku ale Pesach začínal již 26. března¹, tedy ještě předtím, než došlo k vraždě. Židé ale podle nařízení nesmějí požívat krev, toto přikázání lze nalézt ve Třetí knize Mojžíšově: „*To je věčné nařízení pro vaše pokolení na všech vašich místech: žádný vnitřní tuk (z dobytka) a žádnou krev nesmíte jíst!*“²

Nešťastnou shodou okolností došlo k vraždě Anežky Hrůzové, „křesťanské panny“ právě v době Pesachu, a tak nebylo těžké v čase rostoucího antisemitismu, obvinít z tohoto hrozného činu mladého muže židovského původu. Na fakt, že Pesach a s ním spojený rituál pečení macot, tedy nekvašených chlebů, začínal již před vraždou, nebrala společnost zřetel.

I v této temné době ale našel obviněný židovský mladík zastání - především ve svém obhájci Zdenko Auředníčkovi, který za spravedlivý soud bojoval jako lev. Postupem času se za práva Leopolda Hilsnera postavily i osobnosti, které měly velký společenský význam, v čele s Tomášem Garriguem Masarykem. Ten se snažil především o osvětu veřejnosti, snažil se napravit lid český a samotné křesťany, aby nevěřili absurdním a již vyvráceným středověkým pověrám. Na mnoho let byl jejich boj však marný a Leopold Hilsner byl odsouzen. Průběh celého příběhu včetně všech okolností, svědectví, soudních procesů i vyjádření sepsal historik a spisovatel Jiří Kovtun v knize *Tajuplná*

¹ 15. nisanu roku 5659 dle židovského kalendáře

² *Chamiša chumšej Tora: im ha-haftarot*. Přeložil Karol SIDON. Praha: Sefer, 2012. Třetí kniha Mojžíšova, s. 5.

vražda: Případ Leopolda Hilsnera, ze které tato práce primárně čerpá faktické informace. Ve své knize cituje Kovtun i mnohé novináře a reportéry, kteří se k případu, který hýbal de facto celou zemí, vyjadřovali. Vylíčil zde detailně snad vše, co se s případem Leopolda Hilsnera, pojí. Pro přesné pochopení celého případu včetně bezpráví, ke kterému na konci 19. století v českých zemích došlo, je nutné vylíčit příběh detailně. Teprve se znalostí celého příběhu je možné analyzovat mediální obraz této kauzy.

1.2 Vražda Anežky Hrůzové a zrození mýtu rituální vraždy v Polné

Tělo mrtvé Anežky Hrůzové bylo nalezeno v sobotu 1. dubna 1899, pohřešovaná však byla už od středečního večera. Po zmizelé Anežce pátral místní strážmistr Josef Klenovec. Od začátku byli podezřelí členové rodiny Hrůzovy, kteří se chovali podivně. Matka Anežky, Marie Hrůzová, po své dceři nepátrala, když několik dní nepřišla domů. Přitom Anežka byla podle všeho spořádané děvče a po práci se pravidelně vracela domů.

„Marie Hrůzová nic nepodnikla, když její dcera ve středu večer nepřišla domů, ačkoliv se nikdy předtím nestalo, a že ani ve čtvrtek večer, když se Anežka opět nedostavila, matka nedala najevo znepokojení, nespěchala se synem Janem do Polné, nehledala Anežku u slečny Prchalové, nezalarmovala třeba už spící četníky.“³

Kromě toho byly v rodině rozepře, podle svědků se před vraždou oběť pohádala se svým bratrem a matka měla okolo oka modřinu, což vysvětlovala tím, že ji trklo dobytče.

Ohledání mrtvého těla nebylo provedeno příliš důkladně, mrtvola nebyla dokonce ani vyfotografována. Hovořilo se především o řezné ráně na krku, kterou pachatel Anežce Hrůzové způsobil a o údajném malém množství krve, které kolem oběti a řezné rány bylo. A tak se začala šířit domněnka rituální vraždy, podpořená tím, že kolem těla nebyla kaluž krve. Již na počátku je nutné podotknout, že mrtvé tělo bylo nalezeno v lese, tudíž se krev pravděpodobně vsákla do vlhké lesní půdy. Správnému vyšetřování nepomohl ani fakt, že starosta Polné, Rudolf Sadil, byl zarytý antisemita. Chyby se objevily také v pitevním protokolu, ve kterém nebylo zodpovězeno, kolik mrtvá ztratila krve a kolik krve zůstalo v těle.

³ KOVTUN, Jiří. *Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera*. Praha: Sefer, 1994. Judaika, s. 29.

Ačkoliv podezření mohlo padnout na osoby, které mohly být skutečným pachatelem, protože se například v inkriminované době nacházely poblíž místa vraždy, vina padla na jednoho z polenských židovských obyvatel-Leopolda Hilsnera.

Hlavním důkazním materiálem se staly šedé kalhoty, ve kterých vidělo několik svědků podezřelého člověka poblíž místa činu a také takzvaný košerácký nůž, kterým měla být provedena řezná rána na krku. Ačkoliv Hilsner žádné šedé kalhoty ani košerácký nůž nevlastnil, nezměnilo to nic na průběhu vyšetřování. Hilsner byl zatčen, protože „nemůže prokázat alibi.“⁴ Vyšetřující strážmistr Klenovec uvedl již do zprávy o zatčení, že v onen den – 29. března 1899, byl Hilsner spatřen s neznámým Židem, který měl na sobě šedé šaty. Vyšetřující také zcela ignorovali fakt, že jedna z obyvatelek Polné, Johana Vomelová, viděla v inkriminované době poblíž místa činu podivného muže a zároveň zcela vyloučila, že by se podobal Hilsnerovi. Vomelová do protokolu u soudu uvedla:

„Já Leopolda Hilsnera vůbec nikdy neviděla a neznám a v tomto nemohu nikterak poznati člověka, který na mne s holí vystoupil ve středu s večera u lesa Březiny.“⁵

Přestože Leopold Hilsner prokazatelně nevlastnil šedé šaty, objevili se i tak svědkové, podpoření tvrzením obžaloby a motivem rituální vraždy, kteří jej v šedých šatech jistě viděli. Jako první o tomto důkazu promluvil svědek Adolf Muzikář.⁶ O vině Leopolda Hilsnera bylo rozhodnuto ještě předtím, než začal soud. Hovořit o presumpci nevinu v souvislosti s polským případem, je zcela vyloučené.

1.3 Antisemitismus ve společnosti i u soudu

Polenská kauza se brzy rozkřikla a antisemitismus se šířil, „obránci národa“ se sjížděli do Polné, aby mohli být svědky prvních procesů s obviněným Hilsnerem. Ten byl pro jistotu převezen do vězení v Kutné Hoře. Židovská obec přestěhovala z bezpečnostních důvodů Hilsnerovu matku i bratra do Velkého Meziříčí. I tak v Polné vládla útočná nálada, obyvatelé například vysklívali okna v židovském městě.⁷

Mladému vystrašenému Hilsnerovi během soudních přelíčení uškodilo, že na některých místech své výpovědi nemluvil pravdu. Jednalo se sice o marginální lži, ale bylo poměrně snadné je vyvrátit, a tak Hilsner jen podporoval slova obžaloby. Obžalovaný

⁴ Tamtéž, s. 45.

⁵ Tamtéž, s. 42.

⁶ Tamtéž, s. 57.

⁷ Tamtéž, s. 60.

například uváděl, že šel v podvečer vraždy do Březiny, což je opačné místo, než kde k činu došlo. Proti němu ale stálo tvrzení několika jeho kamarádů, kteří tvrdili opak.

S Hilsnerem se od počátku zacházelo jinak než s dalšími, byl v nevýhodě už jen z toho důvodu, že byl židovského původu. Určující roli měla také antisemitská nálada veřejnosti, která přetrvávala i po Hilsnerově procesu. Novinář a přesvědčený antisemita Jan Rys známý také jako Jan Rys-Rozsévač, píše ve svém díle „*Hilsneriáda a TGM*“: „*Náš lid nemá Židů rád. Pudově vycitíuje, že jsou cizím tělesem v našem prostředí.*“⁸

Soud chyboval na mnoha místech, kupříkladu vůbec nepátral po alibi jistého Františka Pytlíka, podle jehož výpovědi nebylo těžké vyvodit, že v době vraždy byl poblíž místa činu. Roli nehrál ani fakt, že se na Pytlíkových kalhotách našly červené skvrny – dokonce nebyly poslány ani k chemické zkoušce.

Domněnkám rituální vraždy napomohla i lékařská zpráva, která uváděla, že smrt způsobila řezná rána na krku, která byla provedena silným a ostrým nožem. O tom, že by smrtících mohlo být spíše osm ran do hlavy, které oběť utrpěla, se nehovořilo.⁹ Vyšetřující soudce Otto Baudyš se i přes nátlak veřejnosti nechtěl upnout pouze na Hilsnera, chtěl postupovat objektivně. Přizval proto i další lékaře-Václava Michálka a Aloise Prokeše, aby ohledali, zda bylo skutečně nalezeno výjimečně málo krve. Lékaři vypracovali zprávu, která sehrála velkou roli– uvedli, že krve bylo velmi málo, že podstatné množství krve v těle chybělo. To bylo pro Hilsnera osudné.¹⁰

Krátce po zatčení Leopolda Hilsnera poslal anonymní odesílatel z pražských Vinohrad korespondenční lístek adresovaný okresnímu hejtmanství v Německém Brodě. Ten obsahoval tvrzení, že Leopold Hilsner nenese na vraždě Anežky Hružové žádnou vinu a že zločin spáchal jistý Karel Janda.¹¹

Ačkoliv se okresní soud v Kutné Hoře osobou Karla Jandy krátce zabýval a okolnosti byly podivné, nenávist vůči Židům byla silnější. Třebaže mnoho okolností nasvědčovalo, že do vraždy Anežky Hružové je zapletený právě Karel Janda, osvobození Leopolda Hilsnera se nekonalo.

Bylo prokázáno, že Janda navštívil v inkriminované době obec Polnou. Podle výpovědi svědků se po návratu z Polné choval podivně a hovořil i o tom, že viděl mrtvolu Anežky Hružové. V souvislosti se svým podivným chováním a stihomamem, kterým začal trpět, se Karel Janda dostal do ústavu pro choromyslné. Tam jej vyslyšchal vrchní komisař

⁸ RYS, Jan. *Hilsneriáda a TGM*. V Praze: ABB, 2016, s. 7.

⁹ KOVTUN, Jiří. *Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera*. Praha: Sefer, 1994. Judaika, s. 59.

¹⁰ Tamtéž, s. 72.

¹¹ Tamtéž, s. 86.

Václav Olič, který si během rozhovorů s Jandou všiml i jeho kalhot, které byly potřísněny krví.¹² Přestože byl Karel Janda vzat do vazby, tak byl zproštěn viny, potřebné alibi mu poskytla jeho tchýně.

1.4 Vražda Marie Klímové a obvinění

Leopoldu Hilsnerovi zanedlouho přitížila další okolnost – vražda Anežky Hrůzové byla spojena s vraždou další dívky, Marie Klímové, ke které došlo o osm měsíců dříve. V době, kdy byly ostatky Marie Klímové nalezeny, což bylo několik měsíců před vraždou Anežky Hrůzové, ale nikoho nenapadlo obvinít právě Hilsnera. Během vyšetřování první vraždy nebylo Hilsnerovo jméno ani zmíněno, druhý zločin nevyšetřenou vraždou Marie Klímové ale znovu oživil.

Postupem času docházelo k upevňování verze rituální vraždy, na kterém pilně pracoval především antisemitský tisk. Vyslýchání obyvatelé Polné se dále náhle „rozpomínali“ na další skutečnosti, které při výslechu bezprostředně po incidentu vůbec nezmínili. Jedním z takových byl například svědek Josef Novák.

„Zatímco tenkrát tvrdil, že mu Anežka jednou vyprávěla, že za ní šel „ošklivý Žid Hilsner“ až k božím mukám a neustále se na ni díval, nyní si vzpomněl na dva incidenty. Jednou, když ještě ležel sníh, prý ho k večeru potkala Anežka, která mu vyprávěla že ji Hilsner neustále sleduje a dívá se na ni a že ona neví, co na ní má.“¹³

Leopold Hilsner byl definitivně obviněn z vraždy Anežky Hrůzové 18. června 1899. Právní zastoupení matky Anežky, Marie Hrůzové, převzal advokát Karel Baxa, poslanec a přesvědčený antisemita. Do procesu přivedl „korunní“ svědky – Františka Cinka a Petra Pěšáka, jejichž výpovědi proti Hilsnerovi lze označit za osudné, ačkoliv o nich nelze hovořit jako o relevantních, ba naopak – byly lživé. Pro přiblížení jedna z výpovědí svědka Petra Pěšáka:

„Já jsem ze svého místa, bylo to asi 600 kroků, naurčito poznal v tom člověku Leopolda Hilsnera, kterého znám od malička, poněvadž u mých rodičů na horním městě v Polné s rodiči bydlel. Také podle postavy a podle pohybů těla jsem Hilsnera dobře poznal.“¹⁴

Skutečná vzdálenost Petra Pěšáka od jím spatřené postavy nedaleko Březiny, byla 676 metrů. Tvrzení, že by postarší Pěšák mohl přesvědčivě rozpoznat obličej konkrétní osoby z takové vzdálenosti, není objektivně vzato příliš uvěřitelné. Dále Pěšák doplnil

¹² Tamtéž, s. 87.

¹³ Tamtéž, s. 111.

¹⁴ Tamtéž, s. 126.

určitá tvrzení, že se na vraždě kromě Hilsnera podíleli ještě další dva muži. Nebylo nijak konkrétně vymezeno, čím přesně se provinil Hilsner, zda vraždě přihlížel nebo zda to byl právě on, kdo Anežku Hružovou vlastnoručně zabil. Pro obžalobu Leopolda Hilsnera bylo stěžejní, že svou výpovědí Petr Pěšák vyplnil prázdná místa, které příběh vybájený antisemity měl a dotvořil tak domněnku o rituální vraždě.

O Pěšákově výpovědi u soudu v Kutné Hoře v září 1899 pochyboval i Leopold Hilsner, který od nатуry nebyl příliš bystrý a který kvůli velkému strachu často nejasně a někdy i lživě formuloval své výpovědi.

„Slavná poroto a slavný soude, kdyby on mne byl viděl 29. března na těch místech, byl by to udal hned, jak jsem přišel do vazby v Polné. Ten by přišel a řekl by: „Já jsem viděl toho Hilsnera a on to udělal.“ Ale když jsem půl roku ve vazbě, když už jsem vyhlášen po celém světě, teď najednou přijde a řekne, že mne viděl na 600 kroků u Březiny stát. To je viditelná věc, že chce, abych byl odsouzen, to je viditelná věc.“¹⁵

Leopolda Hilsnera obhajoval advokát Zdenko Auředníček, který poukazoval na všechny nesrovnalosti, bojoval za prokázání Hilsnerovy nevinu, a především za spravedlivý soud přihlížející ke skutečným a relevantním důkazům. Měl však proti sobě mnoho protivníků, kteří drželi pospolu a zaujatý soud.

Faktické důkazy proti Hilsnerovi neexistovaly a soud byl veden jen formálně, o Hilsnerově vině jako by bylo rozhodnuto předem. Příkladná je věta, kterou pronesl předseda soudního dvora Ježek směrem k Hilsnerovi ohledně vraždě Anežky Hružové:

„Jestli jste jí tu ránu zasadil, nevíme, ale že jste spolupůsobil, to je jistá věc.“¹⁶

Relevantní nebyla ani mnohá svědectví, která měla dokázat Hilsnerovu vinu. Důkazy byly zmanipulované, vymyšlené, jednotlivé výpovědi se nedoplňovaly, nesouhlasily časové údaje a svědkové si mnohdy protiřekli. Porota si z jednotlivých svědectví vybírala střípky, které potřebovala k usvědčení Hilsnera.¹⁷

Ačkoliv se na jedněch Hilsnerových kalhotách našla krev, soud ani zde nepostupoval správně. Lékaři Reinsberg a Slavík, kteří Hilsnerovy kalhoty ohledávali, se nevyjádřili jednoznačně a jejich výpověď byla uhýbavá. Podle nich se pravděpodobně jednalo o skvrny od krve, nicméně oba dva podotkli, že některé části ohledání skvrn dopadly bezvýsledně. Jak ve své uhýbavé výpovědi uvedl doktor Reinsberg:

„My netvrdíme, že je to krev, nýbrž jen s největší pravděpodobností.“¹⁸

¹⁵ Tamtéž, s. 158.

¹⁶ Tamtéž, s. 160.

¹⁷ Tamtéž, s. 170.

¹⁸ Tamtéž, s. 185.

Nebyli však schopni dokázat, zda je krev lidská nebo patřila nějakému zvířeti.

Český příběh Leopolda Hilsnera nebyl jediný. Jak píše Jiří Kovtun:

„V evropské atmosféře konce století bylo něco, co podporovalo justiční zneužití pověr a předsudků.“¹⁹

V létě 1899, kdy se rozhodovalo o osudu Leopolda Hilsnera, se již čtyři roky ve Francii táhla aféra Alfreda Dreyfuse.

1.5 Rozsudek

Na posledním zasedání soudu, které se konalo dne 16. září 1899, byl Leopold Hilsner odsouzen k trestu smrti. Žalobci Karlu Baxovi přítomní lidé provolávali slávu, Hilsnerův obhájce Zdenko Auředníček byl nazýván zrádcem, který stojí proti národním zájmům.²⁰

Po vynesení rozsudku antisemitská hnutí v Čechách i v Rakousku oslavovala, zpráva o rozsudku z Kutné Hory se rozšířila i do dalších evropských měst, například do Londýna a v zahraničí vyvolávala i zděšení.

Po odsouzení byl ve společnosti nejen Leopold Hilsner, ale celý židovský národ demonizován. Z rituální vraždy se stalo poutavé téma – byla vyobrazována na pohlednicích, kresbách, děti si hrály na křesťany a Židy, jejich hry obvykle končily předváděním rituální vraždy. Taková byla nálada ve společnosti po vynesení rozsudku nad Leopoldem Hilsnerem, ale nejen po něm. Téma rituální vraždy se stalo silným nástrojem antisemitské propagandy před a během druhé světové války. Polenským vraždám se tehdy věnoval antisemitský novinář Jan Rys-Rozsévač.

„Tato studie nechce pouze obhajovat pravdu ve věci polenských rituálních vražd, chce také upozornit Árijce na hroznou skutečnost, že jsou mezi námi Židé, kteří vraždí křesťany, aby se zmocnili jejich krve. O rituálních vraždách u nás páchaných máme již první zprávy z 11. století z doby vlády krále Vratislava.“²¹

Čtyři dny po rozsudku se Leopold Hilsner, ve snaze uniknout trestu smrti, falešně doznal a udal dva spolupachatele – ve skutečnosti nevinné občany židovského vyznání. Po zatčení těchto dvou údajných spolupachatelů s nimi byl Hilsner konfrontován a své doznání vzal zpět. Před vězeňskou budovou v ty dny instalovali telefonní vedení a ustrašený Hilsner si v představě, že mu již staví šibenici, vymyslel nešťastný příběh,

¹⁹ Tamtéž, s. 146.

²⁰ Tamtéž, s. 213.

²¹ RYS, Jan. *Hilsneriáda a TGM*. V Praze: ABB, 2016, s. 8.

kterým by ukonejšil obžalobu a sám v něm nesl minimální vinu.²²

1.6 Hilsnerovi zastánci

Rozhodnutí o Hilsnerově vině nebylo však úplně jednostranné ani ze strany soudního dvora. O Hilsnerově nevině byl mimo jiné i v souvislosti s Hilsnerovým falešným doznáním stále více přesvědčen vyšetřující soudce Otto Baudyš.

Nesnesl pomýšlení, že se sám podílel na spáchaném bezpráví, obešel své nadřízené a obrátil se přímo na vrchního státního návladního v Praze. V dopise mu vylíčil nesrovnalosti a domněnky, které ale byly hlavními argumenty obžaloby u soudu a polemizoval i nad nevinou Hrůzovy rodiny.²³

Určitou roli v Baudyšově angažovanosti mohl hrát i lékař Josef A. Bulova, který se dobrovolně přihlásil s lékařským posudkem k ohledání těla Anežky Hrůzové. Mimo jiné tvrdil, že řezná rána na krku oběti byla provedena teprve po jejím usmrcení, tedy že rána na krku nebyla tím, co způsobilo dívčinu smrt. Dle jeho názoru měl právě řez na krku odvést pozornost od skutečného pachatele k rituální vraždě. Krátce po setkání s doktorem Bulovou poslal Otto Baudyš do Prahy onen dopis, na jehož základě probíhalo další vyšetřování, které dostal na starost státní zástupce Schneider-Svoboda. Během tohoto vyšetřování například potvrdil čeledín Josef Novák fakt, kterému nebyla během procesu věnována pozornost, že Jan Hrůza, bratr Anežky Hrůzové, byl v době vraždy blízko místa činu, kde měl pást dobytek.

1.7 Zásah profesora Masaryka a reakce tisku

Baudyšův dopis stojí bezesporu za zmínku v kontextu celé Hilsnerovy aféry. Baudyš kladl otázky a nutil opozici přemýšlet. Podstatnější v polenském případě však byla následná angažovanost profesora Tomáše G. Masaryka. Deník *Neue Freie Presse* uveřejnil Masarykův dopis adresovaný jeho bývalému studentovi – Sigmundu Münzovi, kterého udivoval antisemitský postoj českého tisku. Masaryk se v dopise nijak významně kutnohorským případem nezabýval a netušil, jaké následky bude mít dopis, který jeho přítel zveřejnil.²⁴

„Uveřejnil jej v *Neue Freie Presse* a nato mě napadly zvláště klerikální listy doma i zde

²² KOVTUN, Jiří. *Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera*. Praha: Sefer, 1994. Judaika, s. 232.

²³ Tamtéž, s. 234-235.

²⁴ Tamtéž, s. 236

ve Vídni, že se pletu do věci, která ještě probíhá, že proces ještě není u konce, že nejsem lékař ani právník, a nemám do toho co mluvit.“²⁵

Nedlouho po uveřejnění dopisu se Masaryk začal zabývat polenskou aférou zevrubněji, koupil si přetisk stenografických protokolů kutnohorského procesu a začal pracovat. Po setkání se svým přítelem, vzdělaným profesorem na pražské univerzitě a pokřtěným Židem Aloisem Zuckerem, došel totiž Masaryk k závěru, že polenskému případu nemůže pouze přihlížet nebo jej zpovzdálí nezúčastněně komentovat. Důvod byl ten, že i člověk jako Zucker, vzdělanec židovského původu, připouštěl, že by mohla existovat jakási tajná sekta, ve které by rituální vražda mohla mít své místo.²⁶

„Neměl ses tak důrazně vyslovovat v té aféře. Viš, sám jsem Žid a jsem přesvědčen, že pověra o rituální vraždě je skutečně jen pověra, ale tento případ přece jen dokazuje, že by mohla existovat tajná sekta, která by mohla mít ve stanovách rituální vraždu.“²⁷

Proces s Leopoldem Hilsnerem profesor Masaryk označil „*atentátem proti zdravému rozumu a lidskosti*“.²⁸ Opatřil si stenografické protokoly, ve kterých našel argumenty, proč se v případě Anežky Hružové nemohlo jednat o rituální vraždu.

„Už tam jsou – to jsem hned viděl – okolnosti, které mi okamžitě naznačovaly, že nejde o rituální vraždu; například to, že vražda byla spáchána po židovských velikonočních svátcích, ne před svátky, jak by se muselo očekávat.“²⁹

Brožuru, kterou Masaryk na základě stenografických protokolů a zevrubnějším ohledáním polenského případu sepsal, nazval *Nutnost revidovati proces polenský*.

Masaryk si sliboval, že jeho brožura uvede věci do pohybu a spravedlnost se konečně dostane ke slovu. Ve skutečnosti mu nešlo přímo o Hilsnera, snažil se probudit křesťany, aby nevěřili lžím. Podle svých slov vystoupil z etických pohnutek a brožuru napsal, „*ne proto, abych bránil Hilsnera, nýbrž abych bránil křesťany před pověrou.*“³⁰

Vše ale dopadlo jinak, než očekával. Výtah Masarykovy eseje byl uveřejněn v deníku *Prager Tagblatt*, státní zastupitelství toto vydání konfiskovalo a stejně tak i značnou část brožury. Proti Masarykovi se postavila velká část tisku v čele s *Radikálními listy* a *Národními listy*.

²⁵ KOVTUN, Jiří a Tomáš Garrigue MASARYK. *Slovo má poslanec Masaryk*. Praha: Československý spisovatel, 1991. Orientace, s. 213.

²⁶ KOVTUN, Jiří. *Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera*. Praha: Sefer, 1994. Judaika, s. 268.

²⁷ KOVTUN, Jiří a Tomáš Garrigue MASARYK. *Slovo má poslanec Masaryk*. Praha: Československý spisovatel, 1991. Orientace, s. 213.

²⁸ KOVTUN, Jiří. *Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera*. Praha: Sefer, 1994. Judaika, s. 350.

²⁹ KOVTUN, Jiří a Tomáš Garrigue MASARYK. *Slovo má poslanec Masaryk*. Praha: Československý spisovatel, 1991. Orientace, s. 213.

³⁰ Tamtéž, s. 213.

Přesto vyšla o několik dní později celá brožura v němčině jako příloha k týdeníku *Die Zeit* a stejně tak bylo expedováno i její české vydání.

Po vydání své první brožury Masaryk napsal další článek, který vyšel v *Die Zeit* – „*Pověra rituální vraždy ve světle polenského procesu*“.

Kromě antisemitské části veřejnosti se proti Masarykovi postavilo i mnoho jeho studentů. Negativní reakce studentů na Masarykovy názory poskytla oporu tisku, Masaryk byl nazýván místním Zolou s odkazem na Émila Zolu, který se ve Francii veřejně zastal Alfreda Dreyfuse. Antisemitská propaganda kromě jiných lží šířila například také tvrzení, že je Masaryk podplacen Židy. Za Masaryka se ve spleti výsměchu a urážek názorově postavil deník *Právo lidu*.³¹

Se svými nacionalistickými studenty se Masaryk nejvýrazněji střetl na své přednášce v Klementinu. Přítomno bylo ten den více než tisíc studentů, většina z nich byli Masarykovi odpůrci. Profesor nebyl přes křik a pískot puštěn ke slovu, o diskusi se ten den pokusil písemně – na tabuli v posluchárně napsal:

„*Já jsem se nebál přijít, žádám tedy o slovo.*“ Ačkoliv se s jedním studentem odehrál alespoň písemný dialog, nic z něj nevzešlo.³²

Navzdory těžkostem, které Tomáš G. Masaryk zažíval doma – pro svůj spis byl vyšetřován, v zahraničí si svým postojem získal velké uznání a respekt. I v řadách českého studentstva našel profesor Masaryk určitou podporu, postavily se za něj například *Studentské směry* a *Studentský sborník*.³³

Své přednášky však musel zcela zastavit, protože podmínky pro přednášení byly mizerné. Měl tedy alespoň čas pustit se naplno do revize polenského případu. Nejdříve navštívil Polnou pod krycím jménem Dr. Gottlieb Boeck, aby nevzbuzoval příliš emotivní reakce a mohl se poklidněji soustředit na práci.³⁴ Pod změněnou identitou profesor Masaryk navštívil místa, která měla co dočinění s Hilsnerovým případem, dokonce krátce hovořil i s bratrem Anežky Hružové.

Paralelně s Masarykem bojoval za revizi polenského případu i věhlasný soudce, dr. Stein, který podal zmatečnou stížnost u kasačního soudu. Obrátil se na rakouského experta v oboru soudního lékařství, dr. Alexandera Koliska, který působil na vídeňské univerzitě. Doktor Kolisko vydal v únoru 1900 zprávu, která naprosto vyvrátila

³¹KOVTUN, Jiří. *Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera*. Praha: Sefer, 1994. Judaika, s. 290.

³² Tamtéž, s. 292.

³³ Tamtéž, s. 299.

³⁴ Tamtéž, s. 309.

jakékoliv domněnky rituální vraždy kolem případu Anežky Hrůzové.³⁵ Tvrdil například, že řezná rána na krku byla oběti provedena až po smrti a motivem vraždy byla sexuální perverze.

Vůdčí osobností skupiny, která vystupovala proti Masarykovi v polenském procesu byl obhájce rodiny Hrůzovy, Karel Baxa. Masaryk byl za své kritické postoje k soudním procesům s Hilsnerem trestně stíhán. Spolu s ním byl obžalován i Jan Herben, publicista a zakladatel týdeníku *Čas*, který Masarykovu brožuru k polenskému případu vydal.

Jak píše Jiří Kovtun v knize *Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera*:

„V přeplněné jednací síni zemského soudu vyslechli Masaryk a Herben obžalobu, která je vinila, že uveřejněním brožury rozebírali důkazní prostředky ještě probíhajícího soudního řízení a před definitivním rozhodnutím soudu působili nedovoleným způsobem na veřejné mínění.“³⁶

Masaryk se hájil mimo jiné tvrzením, že antisemitské články a texty týkající se polenského případu, které obsahovaly prokazatelné nepravdy, konfiskovány nebyly, na rozdíl od jím napsané brožury.³⁷

V březnu roku 1900 nechal Masaryk v berlínské tiskárně vytisknout svou druhou brožuru, která byla poskládaná z esejů a textů a navazovala na brožuru první. V šestidílném spise Masaryk dokazuje nesmyslnost pověry o rituální vraždě. Jeho argumenty, které demonstroval na případu Anežky Hrůzové, brzy na to potvrdila pražská lékařská fakulta. Její pracovníci přezkoumali posudky polenských lékařů a tyto závěry vyloučili. Fakulta mimo jiné ve svém posudku uvedla, že množství krve nalezené v těle Anežky Hrůzové, potažmo na jejích šatech, odpovídá množství, které Anežka při své fyzické konstituci měla.³⁸

Podarilo se tak, oč profesor Masaryk usiloval – kasační soudní dvůr vydal nálezh o zmateční stížnosti, ve kterém nařídil zrušit výrok poroty a rozsudek soudu v Kutné Hoře. Dále soudní dvůr v odvoláním na posudky lékařské fakulty nařídil přezkoušení dosavadních výsledků vyšetřování a nové soudní jednání v Písku. Kasační soud vyloučil i otázku rituální vraždy, ačkoliv se tohoto označení přímo nedotkl. Jak cituje Jiří Kovtun ve své knize *Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera*:

„Ačkoliv se (tvrzení o nedostatku krve) vůbec nedá považovat za výrok o motivu činu, přece jen je třeba na základě fakulního dobrozdání úplně vyloučit jako motiv činu

³⁵ Tamtéž, s. 327.

³⁶ Tamtéž, s. 240.

³⁷ Tamtéž, s. 342.

³⁸ KOVTUN, Jiří. *Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera*. Praha: Sefer, 1994. Judaika, s. 346-349.

odnětí krve proto, aby krev byla upotřebena pro určitý účel. Fakultní dobrozdání přesvědčivě ukazuje, že množství krve odpovídající tělu zavražděné se našlo v krvi prosáklých šatech, v krvi doslova spečených vlasech, v tratolišti krve na místě činu a zbytek v těle samotné Anežky Hružové. Dobrozdání odkazuje motiv činu do sexuální sféry.“³⁹

1.8 Proces v Písku

Nové soudní řízení vedl státní zástupce Malijovský a vyšetřující soudce Šebánek, kteří měli možnost vzít v úvahu okolnosti hovořící ve prospěch Hilsnera a vynést jiný rozsudek, než jaký vynesl soud v Kutné Hoře. Soudce Šebánek však postupoval de facto stejným způsobem, jakým bylo vedeno první vyšetřování a ani státní zástupce Malijovský nijak významně nepřipustil Hilsnerovu možnou nevinu. Rituální vražda sice byla v píseckém procesu již odmítnuta, ale vycházelo se z hypotézy, že na vraždě Anežky Hružové se podílelo více pachatelů. S touto hypotézou se pracovalo již v Kutné Hoře. S odvoláním na stanovisko pražské lékařské fakulty o sexuálním motivu vraždy, označil písecký soud Hilsnera navíc za sexuálního maniaka. Malijovský využil jako hlavní svědky v případě již známé osoby, například Petra Pěšáka. Svědkové vypovídali stejně jako v kutnohorském procesu, a tak v Písku nebylo možné případ někam posunout. Státní zástupce Malijovský i vyšetřující soudce Šebánek si byli vědomi, že by mohli být nařčeni ze stranění svědkovi Pěšákovi, kterému plně důvěřovali i v tvrzení, že z určité vzdálenosti jistě rozpoznal Leopolda Hilsnera. Z toho důvodu nařídili oba právníci zrakovou zkoušku, aby se vyhnuli jakémukoliv nařčení. Při této zkoušce byl však svědek Pěšák výrazně zvýhodněn. Přes apely Tomáše G. Masaryka i Hilsnerova obhájce Auředníčka, byl Pěšák dopředu seznámen s osobami, které měl na určitou vzdálenost rozpoznat. Věděl, o koho se jedná, jak se osoby jmenují, co mají zrovna na sobě a jak jsou vysoké. I přes veškeré výhody, které svědek Pěšák měl, nedopadla ale zraková zkouška podle plánu soudu. Pěšák udělal několik podstatných chyb, které mluvily ve prospěch obžalovaného Hilsnera. Obhájce Auředníček se navíc zasadil o další zkoušku zraku, která však byla improvizovaná.⁴⁰

³⁹ Tamtéž, s. 359.

⁴⁰ Tamtéž, s. 377.

1.9 Druhá obžaloba v Písku a trest smrti

Malijovský a píseční lékaři přes všechny nejasnosti vydali stanovisko, že Pěšák má výborný bystrý zrak a prohlásili jeho tvrzení za věrohodné.

Z nového vyšetřování dále vzešlo další propojení s vraždou Marie Klímové. Do procesu začlenil zástupce Malijovský svědkyni Josefinu Strnadovou, na jejímž svědectví postavil hypotézu, že Hilsner stojí i za vraždou Marie Klímové.⁴¹ V září roku 1899 Malijovský Hilsnera obžaloval ze spoluúčasti na vraždě Klímové. Leopold Hilsner tak čelil dvěma obžalobám, z nichž ani jedna nebyla podložena důvěryhodnými a relevantními svědectvími.

Argument druhé obžaloby spočíval v tom, že pokud Hilsner zabil Anežku Hružovou, lze se logicky domnívat, že stojí i za druhou vraždou. Hilsner byl dále obžalován z křivého nařčení, kdy se jako uvězněný ze strachu z trestu smrti přiznal a obvinil dva nahodilé Židy ze spoluúčasti na vraždě.

„Logicky se uvažuje, že je-li Hilsner vinen vraždou Anežky Hružové, musí být vinen i vraždou Marie Klímové, protože okolnosti prý potvrzují, že obou vražd se dopustili titíž pachatelé. Podobnosti se dokazují tím, že obě mrtvoly byly nalezeny ve stejné poloze a obě byly přikryty mladými smrčkami nebo chvojím, obě oběti byly zčásti obnaženy a jejich šatstva byly podobně potrhány, v obou případech byly ukryty části oděvu.“⁴²

Obžaloba si všímala podobností obou případů, ale vynechala rozdíly, kterými se od sebe obě vraždy lišily. Přes veškerá svědectví, která neodpovídala realitě a navzájem se vyvracela, přes již vyvrácenou pověru o rituální vraždě, přes mnoho důkazů o nevině a přes nekonečný boj Hilsnerova obhájce Auředníčka, byl Leopold Hilsner dne 14. listopadu 1900 odsouzen i za vraždu Marie Klímové. Odsouzen byl k trestu smrti.

Žalobce Karel Baxa byl lidmi oslavován a z píseckého procesu vyšel jako vítěz, znám byl i za hranicemi a v roce 1901 byl dokonce zvolen do vídeňské poslanecké sněmovny. Později tak působil jako primátor Prahy. Antisemitská společnost bujaře oslavovala Hilsnerovo odsouzení a do vězení mu posílala škodolibé říkanky a nenávislné dopisy.

„Hylsnere, co je to? Má to bejt v hlině a je to v Písku. Má to viset a sedí to a smrdí to. Co je to?“⁴³

⁴¹ Tamtéž, s. 381.

⁴² Tamtéž, s. 392.

⁴³ Tamtéž, s. 468.

1.10 Boj za spravedlnost a za Hilsnera

Hilsnerovu obhájci Auředníčkovi nezbyla jiná možnost, než podat zmateční stížnost, tu ale kasační soud zamítl. Pro Leopolda Hilsnera se snažil Auředníček do poslední chvíle udělat maximum a nakonec se zasloužil o vyjednání milosti u císaře Františka Josefa. Milost, kterou Leopoldu Hilsnerovi císař 11. června 1901 udělil, změnila Hilsnerův rozsudek z trestu smrti na doživotní vězení.⁴⁴

Po procesu v Písku se rituální pověrou a antisemitismem ve společnosti nadále zabýval profesor Masaryk, už ale neuváděl své myšlenky do souvislosti s Hilsnerovým odsouzením. Ještě v roce 1900 musel Masaryk zaplatit několik pokut za svou brožuru *Nutnost revidovati proces polenský* a o rok později byl odsouzen i za svůj další text v deníku *Čas*.⁴⁵

U soudu se Masaryk obhajoval slovy, že „*mu šlo jen o to, aby potíral rituální pověru a lež, a že si uložil psychologický ne právnícký úkol: ukázat, jak pověra vzniká a jak se rozšiřuje.*“⁴⁶

Hilsner si odpýkával svůj dlouhý trest v Praze na Pankráci a ze zoufalství a v bezmoci si v roce 1902 vymyslel, že má informace k případu vraždy Anežky Hružové. Věděl, že pokud se na jeho lež přijde, nemůže se mu už nic stát. Vymyslel si, že krátce před vraždou Anežky Hružové zaslechl své přátele, jak se domlouvají, že dívku přepadnou a znásilní. Soud svědky na Hilsnerův popud znovu vyslechl, ale jeho žádost o obnovu řízení odmítl.⁴⁷

V roce 1906 zrevidoval polenský případ tehdy mladý a později mezinárodně uznávaný právník Arthur Nussbaum. Označil průběh celého vyšetřování a rozsudek za selhání moderního práva. Své poznatky a myšlenky formuloval v knize *Polenský proces za rituální vraždu: Kriminálně-psychologické vyšetření na základě dokumentu*, postavila se za něj řada významných osobností a autorit.⁴⁸

Stejně jako se šířily Nussbaumovy apely, rozvířilo se opět ve společnosti téma rituální vraždy. Na konci roku 1906 se za Hilsnera postavil významný německý právník a divadelní kritik, Max Burckhard, který na základě Nussbaumovy knihy došel k závěru, že Hilsner je bezpochyby neviný v případě vraždy Marie Klímové a chybí průkazné důkazy o jeho vině na smrti Anežky Hružové. Do případu se vložili i rakouští poslanci,

⁴⁴ Tamtéž, s. 464.

⁴⁵ Tamtéž, s. 483.

⁴⁶ Tamtéž, s. 484.

⁴⁷ Tamtéž, s. 499.

⁴⁸ Tamtéž, s. 500.

kteří svými interpelacemi vyzývali ministra spravedlnosti k jednání.⁴⁹

V roce 1908 vydal Hilsnerův obhájce Zdenko Auředníček *Materiály*. V tomto spise shrnul podrobnosti případu, upozornil například na výpovědi svědků, které se navzájem vylučují, a přesnou analýzou celého případu poukázal na všechna slabá místa. Vrchní státní zastupitelství požádalo o posudek státního zástupce, jednalo se však o stejného státního zástupce, který stál za Hilsnerovým odsouzením – Malijovského. Ten pochopitelně neviděl důvod zahájit nové trestní řízení.⁵⁰

Další právník, Friedrich Elbogen, se pokusil získat pro Hilsnera císařovu milost tím, že sháněl podpisy na petici za jeho propuštění. Bohužel sběr podpisů a potřebná administrativa trvala velice dlouho a postupně se vytratil původní elán. V prosinci roku 1908 však přeci jen Elbogen požádal císaře o milost pro Leopolda Hilsnera. V žádosti se označil za „zástupce nešťastné matky“ a upozorňoval na Hilsnerovu nevinu. Elbogena podpořil Spolek na obranu proti antisemitismu, který sepsal petici a odeslal ji na ministerstvo spravedlnosti.⁵¹

V petici Spolek upozorňoval mimo jiné i na další nedořešené vraždy dívek, ke kterým došlo v Čechách a v Německu v roce 1899 obdobným způsobem a také na svědeckví dvou dívek, které sexuálně obtěžoval cizí muž „se stříbrným cvočkem v uchu“ poblíž Polné před vraždou Anežky Hrůzové.

O doporučení nebo odmítnutí milosti však rozhodoval krajský soud a opět státní zástupce Malijovský, který žádost nedoporučil. Stejný postoj jako Malijovský zaujímal ve věci i jeho nástupce, státní zástupce Šebánek, který odmítl žádost o obnovu trestního řízení. Ten v píseckém procesu sbíral proti Hilsnerovi důkazy a tvrdil, že nevidí žádnou spojitost mezi polenskými vraždami a ostatními činy v Čechách a Německu včetně sexuálního obtěžování dvou dívek v Polné bezprostředně před vraždou Anežky Hrůzové.⁵²

1.11 Nové výpovědi a důvodná podezření

Počátkem roku 1911 zasáhla do Hilsnerova případu Rakousko-israelská unie. Justice se začala zabývat novými výpověďmi dvou mužů, kteří v době vraždy v Polné žili – Vincence Zelinger a Jana Zimy. Oba dva spolu bydleli v polenském chudobinci a Jan

⁴⁹ Tamtéž, s. 504-505.

⁵⁰ Tamtéž, s. 509.

⁵¹ Tamtéž, s. 510.

⁵² Tamtéž, s. 518.

Zima i Františka Varhánková, která v chudobinci pracovala, shodně potvrdili, že se Vincenc Zelinger během večera vraždy a následující den choval velice podezřele. Ač to nikdy předtím neudělal, přišel v onen večer později domů, potmě ulehl do postele a časně ráno žádal hospodyni o teplou vodu, ve které si nervózně myl košili. Na sebe si vzal košili čistou, ačkoliv si košili měnil jen v sobotu a sobota nebyla. Ona košile také zmizela, ačkoliv Zelinger tvrdil, že ji prodal. Také se měl Zelinger svých spolubydlících vyptávat na trest, který vraha Anežky Hružové čeká.

Jiří Kovtun v knize *Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera* popisuje, jak nervózně se Zelinger choval, když se v jeho přítomnosti hovořilo o vrahovi Hružové:

*„Zelinger se několikrát Františky Varhánkové a Jana Zimy ptal, jaký trest asi dostane vrah Anežky Hružové. Jednoho dne mu Zima na zkoušku řekl: „Tak už se ví, kdo je vrah“, a Zelinger se tak ulekl, že mu vypadla lžice z ruky a kottavě se ptal, co se s vrahem stane.“*⁵³

Rakousko-israelská unie na Zelingera ale vypátrala mnohem horší věci – v listopadu 1908 zavraždil nožem dělníka v Ostravě. Byl hospitalizován na psychiatrii a po propuštění měl další oplétačky se zákonem – byl násilný a kradl.

Unie žádala, aby bylo prošetřeno, kde přesně se Zelinger v době vraždy nalézal včetně jeho podezřelého chování, kterému nebyla v kutnohorském ani píseckém procesu věnována pozornost.

Ačkoliv státní zástupce Šebánek odbyl spis, který Unie sepsala a kde upozorňovala na vše, co by bylo potřeba prošetřit, přišlo z Vídně upozornění, že Zelingerovu novou výpověď je skutečně nutné revidovat.

Zelinger však nakonec svou výpověď odvolal a Šebánek poslal do Vídně vyjádření, ve kterém všechny nálezy Unie popřel a ač ledabyle, vyvrátil. A tím se v případě uzavírá role podezřelého Vincence Zelingera, který v době vraždy skutečně neměl alibi.

Kromě Zelingera se v polenském případě objevuje i další osoba, na kterou padá důvodný stín podezření a na kterou též upozornila Rakousko-israelská unie– Josef Zatřepálek. Sexuální delikvent, který obtěžoval mnoho žen a dívek v Polné a v okolí, cizí mu nebyly ani krádeže. V roce 1910 například způsobil těžkou újmu šestileté dívce, kterou znásilnil.⁵⁴

Josef Zatřepálek byl vyšetřován, písecký státní zástupce Šebánek však opět všechny důkazy smetl ze stolu. Dokonce vyšlo najevo, že má Zatřepálek v uchu díрку po

⁵³ Tamtéž, s. 521.

⁵⁴ Tamtéž, s. 527.

propíchnutí a že sexuální útočník „se stříbrným cvočkem v uchu“ z Polné mohl být skutečně on. Sexuální obtěžování dvou polenských dívek bylo ale již promlčené a vyšetřování další podezřelé osoby tak skončilo.

1.12 Vykoupení bez viny

Před první světovou válkou vystoupil ještě jednou profesor Masaryk na obranu Židů v souvislosti s probíhajícím procesem s Mendelem Bejlisem, který byl obviněn z rituální vraždy v Kyjevě. Masaryk apeloval na křesťany, aby upustili od absurdní a mnohokrát již vyvrácené pověry.

Na přelomu roku 1914 a 1915 se židovské organizace ve Vídni, v čele s vídeňským zubním technikem Eugenem Lövy, spolu s Hilsnerovým obhájcem Auředníčkem, pokusily, pravděpodobně nezávisle na sobě, podniknout poslední pokus o záchranu Leopolda Hilsnera. Císaři Františku Josefovi tak byly doručeny dvě žádosti o milost.⁵⁵ Eugen Lövy císaře upozorňoval na desítky tisíc Židů, kteří bojují za Rakousko-Uhersko ve válce a nasazují tak svůj život pro dobro vlasti. Soud ale žádosti nevyhověl stejně jako žádosti Auředníčkově.

Bez jakéhokoliv významného důvodu dostal Leopold Hilsner milost v roce 1918, císařem již nebyl František Josef, ale Karel I. O obnovení řízení, potažmo udělení milosti tehdy bojoval poslanec Julius Ofner, který cítil nespravedlnost, které se soudy za těch mnoho let dopustily. Bez důvodu byl Hilsner zatčen a uvězněn, stejně tak bez důvodu byl propuštěn. Ačkoliv Hilsnerovu žádost o omilostnění i tentokrát zamítl český soud v Písku, paradoxem zůstává, že právě rakouský soud ignoroval rozhodnutí soudu českého a právě českého vězně omilostnil.

Obrat v případě bylo pravděpodobně obtížné pochopit i pro samotného Leopolda Hilsnera. Když se jej bezprostředně po propuštění ptal reportér týdeníku *Berliner Montagspost*, co si přeje ze všeho nejvíce, odpověděl koktavě Hilsner: „*Já bych – hrozně rád chtěl – buřinku.*“⁵⁶

Po odchodu z vězení si Hilsner změnil jméno na Leopold Heller, žil spořádaným a nepřilíš barevným životem v Praze a ve Vídni, živil se podomním obchodem.

Hilsner, tehdy již Heller, si také našel ženu, Terezii Rosenfeldovou, s níž se oženil. Snad tedy byl jeho život nakonec alespoň částečně šťastný. Zemřel anonymně, jakým

⁵⁵ Tamtéž, s. 544.

⁵⁶ Tamtéž, s. 548.

by byl i jeho život, kdyby jej nepotkalo neštěstí v Polné, ve vídeňské nemocnici roku 1928.

2. Mediální ohlas polenské vraždy

2.1 Úvodem

Média mají moc ovlivňovat veřejné mínění, nálady veřejnosti, usměrňovat určité názory. Tím, jaký prostor poskytnout událostem a informacím a jakým způsobem o dané věci informují, do značné míry formují a utvářejí pohled a názor, který si na onu problematiku utvoří veřejnost. I na přelomu 19. a 20. století, tedy v době, kdy došlo k vraždě Anežky Hružové a následnému procesu s Leopoldem Hilsnerem, ovlivnil tehdejší tisk a mediální obraz celé kauzy názory veřejnosti. Hned na počátku je nutné podotknout, že velké množství článků týkajících se tohoto případu není již v novinách k dohledání, neboť bylo zakázáno, na jejich místě se zpravidla v novinách objevuje nápis „*Zabaveno*“. Určitá periodika napomohla k tomu, aby se ve společnosti uchytil mýtus rituální vraždy, našla se ale i taková, která usilovně pověru o rituální vraždě vyvracela. Na následujících stranách je zachycen způsob, jakým o polenské vraždě, Leopoldu Hilsnerovi a s ním se pojícím procesem, informoval tehdejší tisk. Kapitoly také přibližují, jaký obraz byl veřejnosti o případu podán. Výběr periodik zahrnuje *České zájmy*, *Radikální listy*, *Katolické listy*, *Čas*, *Národní listy* a *Právo lidu*.

2.2 Informace k rešerši a výzkumná otázka

Cílem této kapitoly je zachytit, jakým způsobem konkrétní média informovala o polenském případě, o soudních procesech s Leopoldem Hilsnerem a o zúčastněných osobách a umožnit nahlédnout atmosféru, která na konci devatenáctého století a na počátku století dvacátého, panovala ve společnosti. Smyslem této části je také zachytit, která tehdejší periodika publikovala antisemitsky laděné texty, které noviny podlehly rituální pověře a zda se našla i taková, která si zachovala střízlivý úsudek.

Výzkumná otázka tedy zní: „Jakým způsobem informovala tehdejší média o polenském případě potažmo o procesech s Leopoldem Hilsnerem?“. Důraz je kladen především na to, zda tato média používala antisemitskou rétoriku, nebo zda o případu psala způsobem objektivním.

Některá média se více zabývala postavou Leopolda Hilsnera a jejich texty byly silně protižidovsky zaměřené, některá naopak čtenáře informovala o průběhu soudních

procesů a jiná se snažila šířit osvětu, věnovala se vyvracení nepravd a pomluv a poskytovala objektivní informace. Cílem je zachytit celek a celkový způsob, jakým dané periodikum o případu psalo, nikoliv vymezit, kolikrát se text věnoval konkrétně oběti či kolikrát byl v textu skloňován Leopold Hilsner.

Nelze také stanovit přesný počet článků, v některých periodikách chybí poměrně velké množství textů. Ačkoliv byl na některých místech ponechán titulek, z čehož lze vyvodit, že se daný text věnoval tomuto případu, místo textu je na novinové straně prázdné místo s nápisem „*Zabaveno*“.

Z důvodu, že zkoumané texty jsou z novin vycházejících na konci 19. století, bylo nutné je studovat v archivech. S tím se pojí fakt, že v archivních výtiscích chybí některé dny, i z toho důvodů není cílem této práce graficky porovnávat frekvenci článků v jednotlivých periodikách ani stanovovat konkrétní časové období pro zkoumaný vzorek, ale na konkrétních příkladech demonstrovat dobový antisemitismus a mediální obraz polenské vraždy.

Použitou metodou k získání informací je metoda kvalitativní, které se při výzkumu snaží odpovědět na otázku „*Jak?*“⁵⁷, jejímž cílem „*je odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím.*“⁵⁸ Zároveň je tato kapitola historickým výzkumem, neboť napomáhá odkrýt tehdejší naladění veřejnosti vůči procesu s obžalovaným mužem židovského vyznání skrze publikované novinové články a texty reflektující tehdejší události s procesem spojené.

V souvislosti s polenskou aférou lze hovořit také o nastolování agendy tehdejšími médii. Ačkoliv není možné zachytit přímé reakce obyvatel, soudě podle dobových pramenů a publikovaných článků byl polenské aféře věnován významný prostor, doprovázena byla vznikem písní, obrázků, pohlednic a stala se tak i díky médiím i velkým tématem, které hýbalo společností.

2.3 České zájmy

Jedním takovým periodikem, které křísilo pověru o rituální vraždě, byl silně antisemitský tisk *České zájmy*, který o polenské vraždě od počátku informoval jako o něčem mystickém a tajuplném. Například 10. dubna 1899 otiskly *České zájmy* článek

⁵⁷ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010, s. 18.

⁵⁸ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vydání, Praha: Karolinum 2002, s. 285.

s titulkem „*Velice podezřelá vražda mladé dívky v Polné*“.⁵⁹ Tento článek informuje o události, ke které v Polné došlo a o následném zatčení Žida Hilsnera. Cituje čtenáře, který do *Českých zájmů* napsal a jehož příspěvek budí dojem, že Židé jsou etnikum protěžované, které je třeba usměrnit. V závorce je dodatek redakce.

„Židé v Polné si mohou za poměru, který zde již 15 let trvá, dovolit všechno. Oni vědí, na koho spolehnout a kdo nad nimi ochrannou ruku drží, proto mají tolik troufalosti. Pročez jsme se v loni sl. Redakci Č. Z. prosili o radu, jakým způsobem bychom se toho zbavili. (Redaktor pojede v záležitosti té do Vídně k antisemitským poslancům).“⁶⁰

Rituální vražda pohltila myšlení mnohých lidí, i těch, kteří představovali tehdejší inteligenci, což dávalo ostatním další důvod, proč v rituální vraždu věřit – vždyť když to říkají i ti inteligentní vzdělanci, musí to být pravda. V textu z 20. dubna 1899 citují *České zájmy Národní Politiku*, kde je jasně řečeno, že rituální vraždě začínají věřit i lidé inteligentní a jejich názor je brán jako důkaz pro existenci rituální vraždy.

„Tajuplná tradice o domnělé souvislosti bestiálního zločinu s náboženským fanatismem nerozšířila se ještě nikdy s takovou vehemencí a tak široko po světě, jako v tomto případě. Avšak, ať uvažujeme o věci jakkoliv, ať sebe přísněji odsuzujeme všechno, co by na úkor pravdy a spravedlnosti vylo vybájeno pouhou fantasií a snad dokonce tendenčně namířeno proti jisté třídě obyvatelstva, nemůžeme se sprostiti závažné myšlenky a zatajiti, že snad nikdy nebylo tolik průkazů pohromadě, které by lid ve víře o vraždě rituelní dokazovaly jako tentokráte. Téhož názoru jsou dnes ve příčině vraždy Anežky Hružové i lidé nejinteligentnější s nimiž jsme rozmlouvali a kteří by dozajista každou zřejmou smyšlenku co nejrozhodněji odsoudili.“⁶¹

České zájmy neopomněly informovat své čtenáře také o „záhadné“ záležitosti s chybějící krví. A upozornily je také na svátek Pesachu. Konkrétně 1. května 1899 píše o „*velice choulostivém, přímo zarážejícím momentu*“, že krev byla prolita, ale nalezeno jí bylo velmi málo. Jako další důkaz udávají *České zájmy* řez na krku a v poslední řadě se čtenář mohl dočíst: „*Mnoho působí při svrchu udaných domněnkách také to, že vražda se udála právě v dobu židovských svátků.*“⁶² Objevují se zde také předpojaté antisemitské věty jako například: „*Ano proti vrahu židáckému musí býti vedeno*

⁵⁹ Velice podezřelá vražda mladé dívky v Polné. *ČESKÉ ZÁJMY*, 10. 4. 1899, roč. 15, č. 368, s. 1.

⁶⁰ Velice podezřelá vražda mladé dívky v Polné. *ČESKÉ ZÁJMY*, 10. 4. 1899, roč., č. 368, s. 1.

⁶¹ Zavraždění dívky v Polné. *ČESKÉ ZÁJMY*, 20. 4. 1899, roč. 15, č. 369, s. 2.

⁶² Zavraždění dívky v Polné. *ČESKÉ ZÁJMY*, 20. 4. 1899, roč. 15, č. 369, s. 2.

vyšetřování daleko pečlivěji, opatrněji a prozíravěji nežli proti vrahu nežidovskému.“⁶³ O Židech psal tento tisk jako o lidech, kteří jsou nedůvěryhodní, kradou a celkově nejsou vítáni. Ze způsobu, jakým *České zájmy* psaly, mohl mít čtenář dojem, že Židé vědí o Hilsnerově vině, vědí, proč křesťanskou dívku zavraždil a svědomí a strach jim nedovoluje volně se pohybovat na veřejnosti.

„Židáčtí potulní obchodníci neodvažují se již ani jíti do okolních vesnic vědouce, že smýšlení obecnstva je proti židům velice napjato, kdežto dříve stále se potulovali mezi venkovským lidem špehující, kde by z jeho nevědomosti mohli kořistit.“⁶⁴

Z následující citace *Českých zájmů* je jasné vidět, jaké bylo naladění veřejnosti k celému procesu, děti přejímaly, co zaslechly od dospělých a celý případ přenášely do svých her:

„Podotknout také dlužno, že již i děti v Polné a v okolí hrají si na Hilsnera a rozdělují si př. takto svoje úlohy: „Frantíku, ty budeš dělat židovského košeráka, Toník Hilsnera a Manča Anežku. My pak budeme chytat Hilsnera a povésíme ho.“⁶⁵ Obvyklé byly v roce

1899 také informativní antisemitské letáky, které se šířily do jiných zemí a čeští antisemité na ně byli náležitě hrdí. Dokládá to například krátký text z 20. srpna 1899:

„Jak nám dopsáno z Kolína nad Rýnem naším ct. p. předplatitelem, rozšířen je tam leták („Die Ritualmorde in Polna. Die Wahrheit über die Mädchen-morde in Polna.“), velice četně ve mnoha a mnoha tisících výtisků. Také v Mnichově i v jiných bavorských i ve švýcarských městech viděl redaktor náš velmi často tyto letáky.“⁶⁶

České zájmy přinášely, stejně jako ostatní tiskoviny, detailní informace o soudních přelíčeních s Leopoldem Hilsnerem včetně přepisů dialogů. Například v 368. čísle těchto novin z 20. září 1899 je tomuto tématu věnováno téměř pět celých stran.⁶⁷

„S velikým napětím očekáváno, že soudní přelíčení přispěje ku odhalení strašlivého tajemství skrývajícího se jak ve způsobu vraždy tak i v příznacích soudně zjištěných na mrtvole která byla, jak známo, téměř úplně bez krve.“⁶⁸

V textech věnujících se samotnému procesu, popisuje redaktor i zúčastněné, kupříkladu Hilsnerova obhájce nepopisuje příliš lichotivě. „Ouředniček je suché postavy, bledého bezvýrazného obličejce, nízkého, o nějaké vyšší inteligenci nesvědčícího čela, tak že při jeho svráštění vlasy ani dva prsty od obočí nejsou vzdálené.“⁶⁹ O Hilsnerovi se na

⁶³ Vražda dívky v Polné. *ČESKÉ ZÁJMY*, 1. 5. 1899, roč. 15, č. 370, s. 1.

⁶⁴ O vraždě v Polné. *ČESKÉ ZÁJMY*, 20. 5. 1899, roč. 15, č. 372, s. 1.

⁶⁵ Ku vraždě dívky v Polné. *ČESKÉ ZÁJMY*, 10. 6. 1899, roč. 15, č. 374, s. 2.

⁶⁶ O vraždě v Polné. *ČESKÉ ZÁJMY*, 20. 8. 1899, roč. 15, číslo 380, s. 4. v rubrice Různé zprávy

⁶⁷ Hilsner odsouzen k smrti! *ČESKÉ ZÁJMY*, 20. 9. 1899, roč. 15, č. 384, s. 2.

⁶⁸ Hilsner odsouzen k smrti! *ČESKÉ ZÁJMY*, 20. 9. 1899, roč. 15, č. 384, s. 2.

⁶⁹ Hilsner odsouzen k smrti! *ČESKÉ ZÁJMY*, 20. 9. 1899, roč. 15, č. 384, s. 2.

několika místech Českých zájmů píše jako o „*děsném židovském vrahu Hilsnerovi*“⁷⁰ nebo jako o „*rituálním vrahu Hilsnerovi*“⁷¹

„*Hilsner byl všemi dvanáctin hlasy porotců uznán vinným, načež k návrhu státního zástupce odsouzen byl soudem k smrti provazem. Sotva, že se zpráva o tom dostala na ulici, tu veliké zástupy lidu, výsledek očekávající, provolávaly několikrát „Slávu“.*“⁷² Výsledek procesu pojaly *České zájmy* jako vítězství spravedlnosti nad židovským vrahem, kterému každý přál smrt provazem. Z textů antisemitského periodika lze vyvodit předzvěst strašlivých událostí, ke kterým ve 20. století došlo, protižidovská rétorika se objevovala v každodenním vydání a bezpochyby ovlivnila nahlížení na židovskou menšinu mnohým lidem. „*Závažné události ke sklonku se chýlícího století podaly nám křesťanům znova důkaz, jak škodlivým jest rozšíření se židovstva mezi evropské národy.*“⁷³

2.4 Radikální listy

Podobný způsob, jakým informovaly *České zájmy* o případu v Polné, následném procesu s Hilsnerem a o rituální vraždě, lze nalézt v *Radikálních listech*. I v tomto periodiku lze při studování nalézt značné množství míst, kde chybí článek, u některých byl ponechán titulek, z čehož lze vyvodit, že některé z chybějící textů se věnovaly vraždě v Polné a hilsneriádě, ale byly cenzurovány.

Z textu *Radikálních listů* z 13. dubna 1899 je možné vyvodit, jaká byla nálada v Polné a okolí a jak se o židovských spoluobčanech psalo – jako o nepřátelích. „*V Polné zatkli žida pro podezření z příšerné vraždy jedné dívky. Za to tamější židé hned telegrafují do novin, že jest v Polné nebezpečí pro židy, a málem by žádali pro nic za nic vojsko tak jako do Náchoda. A bohužel mnoho lidí sedá na lep těmto židům, kteří vlastně chtějí tím jen české obyvatelstvo uvést v nejhorší světlo.*“⁷⁴ Čtenář *Radikálních listů* si mohl hned zpočátku udělat jasnou představu o tom, kdo je vrah: „*Celé město věří, že vraždu spáchal nebo při ní účinkoval Hülsner.*“⁷⁵ A stejně tak redaktorů v textech těchto novin jasně uváděli, že nešlo o obyčejný případ, ale o vraždu rituální, psali o ní jako „*záhadné*

⁷⁰ Dotaz zasloužilého poslance p. profesora Jos. Schlesingra a soudruhů. *ČESKÉ ZÁJMY*, 10. 11. 1899, roč. 15, č. 388, s. 1.

⁷¹ Ku vraždě v Polné. *ČESKÉ ZÁJMY*, 10. 11. 1899, roč. 15, č. 388, s. 5.

⁷² Ku vraždě v Polné. *ČESKÉ ZÁJMY*, 10. 11. 1899, roč. 15, č. 388, s. 6.

⁷³ Návrh prof. Schlesingera a soudruhů chrániti majetek křesťanů a jejich život, aby se nemožnými staly vraždy ze strany židů jako vražda v Polné. *ČESKÉ ZÁJMY*, 20. 11. 1899, roč. 15, č. 389, s. 1.

⁷⁴ Židovské listy o Polné. *RADIKÁLNÍ LISTY*, 13. 4. 1899, roč. 6, č. 39, s. 259.

⁷⁵ Vraždy v Polné. *RADIKÁLNÍ LISTY*, 20. 4. 1899, roč. 6, č. 46, s. 281.

vraždě“.⁷⁶ „Mocněji a neodbytněji ovládla veškero veřejné mínění pověst o rituální vraždě. Existuje-li rituální vražda, pak jí je případ polenský.“⁷⁷ Rituální vražda byla v textech podporována informacemi o chybějící krvi, o mrtvém těle bez krve. „Soudě dle váhy těla Hrůzové, bylo by musilo býti nalezeno 7-8 kg krve – nalezena však jenom nepatrná část krve v doličku asi dva kroky od pěšiny (místo povrchu potřísněného měřilo 15x25 cm).“⁷⁸ Později se čtenáři dočetli, že krev byla zachycena a odnesena. „Ze způsobu, jak se vražda stala, poznáváme, oč pachatelům běželo. Účelem jim nebylo pouze připravit svoji oběť o život, nýbrž něco zcela jiného. Nejdůležitějším úkazem při vraždě této jest, že mrtvola dívčina byla bez krve.“ (...) „Z toho nutno souditi, že krev zavražděné dívky byla zachycena a pryč odnesena. To je pravda a tu dnes nikdo více nevyvrátí.“⁷⁹ Následně se také objevily zprávy o třech pachatelích a spekulovalo se i o nádobě, do které byla krev pravděpodobně zachycena. „Pravili jsme shora, že pachatelé byli tři. To lze souditi právě z vykonání vraždy. Jeden z nich držel tělo dívky, aby se nemohla hýbati, druhý vykonal řez a třetí měl pohotově nádobu, do které krev zachytil.“ Krev byla podle *Radikálních listů* zachycena do koženého vaku, protože nejlépe „mohl přilehnouti ke krku“.⁸⁰ Čtenářům bylo podsouváno, že za vraždou, která je obestřena záhadným zmizením krve, stojí Židé. Ti byli stavěni do kontrastu s počestnou a hodnou křesťankou Anežkou Hrůzovou, která byla zavražděna před Velikonocemi. „Takovýmto způsobem tedy sprovedena ze světa nevinná, hodná, pokojná, křesťanská dívka, právě před velikonočními svátky.“⁸¹ O Hilsnerovi píše *Radikální listy* jako o vrahovi, o jehož vině není nutné pochybovat. Naopak ti, kteří přicházejí s možností, že za polenskou vraždou stojí někdo jiný, je *Radikálními listy* osočován, že odvádí pozornost od pravého vraha, tedy Hilsnera, před nadcházejícím kutnohorským procesem. „Vidíme tu přímo zimničnou snahu přemluvit veřejnost, že každý jiný vraždu v Polně spáchati mohl, jen ne – žid Hilsner“.⁸²

Radikální listy také přinesly detailní popis soudních přelíčení, který publikovaly den po dni na pokračování, kupříkladu v čísle 105 ze dne 14. září 1899 na straně 654. O Hilsnerově vině *Radikální listy* nepochybuje, nepřipouští žádnou jinou alternativu a o jeho odsouzení redaktor píše: „Tomu věřím z té duše já, tomu s nejčistším svědomím

⁷⁶ Vraždy v Polně. *RADIKÁLNÍ LISTY*, 20. 4. 1899, roč. 6, č. 46, s. 281.

⁷⁷ Vraždy v Polně. *RADIKÁLNÍ LISTY*, 20. 4. 1899, roč. 6, č. 46, s. 281.

⁷⁸ Vraždy v Polně. *RADIKÁLNÍ LISTY*, 20. 4. 1899, roč. 6, č. 46, s. 280.

⁷⁹ Ku vraždě v Polně. *RADIKÁLNÍ LISTY*, 3. 6. 1899, roč. 6, č. 63, s. 403-404.

⁸⁰ Ku vraždě v Polně. *RADIKÁLNÍ LISTY*, 3. 6. 1899, roč. 6, č. 63, s. 404.

⁸¹ Ku vraždě v Polně. *RADIKÁLNÍ LISTY*, 3. 6. 1899, roč. 6, č. 63, s. 404.

⁸² Ku vraždě v Polně. *RADIKÁLNÍ LISTY*, 22. 7. 1899, roč. 6, č. 83, s. 529.

věří zkušenosti a bystří soudcové, členové soudního tribunálu, tomu věří státní návladní, tomu věří zástupce matky zavražděné.⁸³ Na stranách tohoto periodika je kritizován i Tomáš Garrigue Masaryk, jakožto veřejný obhájce Leopolda Hilsnera. „*Prof. Masaryk pro vraha národnosti židovské, na nějž dnes tajná moc věnuje tolik tisíců, dovedl se rozohniti a psáti pro revisi procesu. Pro bělehradské nevinné oběti nemá však tento humanista slova!*“⁸⁴ V souvislosti s angažovaností Masaryka v polenském procesu dále *Radikální listy* uveřejnily také vyjádření polenských lékařů, kteří se ohrazují proti Masarykově brožuře a obhajují ohledání mrtvého těla, které učinili.⁸⁵

2.5 Katolické listy

Katolické listy kladou v textech důraz na křesťanskou víru Anežky Hrůzové, čtenářům ji představují jako zbožnou dívku, která s sebou nosila růženec, což silně kontrastuje s postavou Žida Leopolda Hilsnera. V jednom příspěvku anonymního dopisovatele z Polné, který *Katolické listy* otiskly, se píše: „*Každý cítí soustrast s ubohou mučednicí z Malé Věžnice.*“⁸⁶ Dopisovatel zmiňuje období Velikonoc a smrt Anežky Hrůzové považuje za smrt mučednickou. „*Nenadála se, že v posvátném týdnu (ve středu před Zeleným čtvrtkem), kdy celý křesťanský svět s kajícími zírání k trpícímu Spasiteli i ona přetrpěti musí muka smrtelná. Byla mučednicí.*“⁸⁷ Postupně se začínají objevovat zprávy o chybějící krvi, 2. května 1899 *Katolické listy* píše: „*Krev nenašla se ani při pytlě v mrtvole, ani v nějaké jamce či ve vodě v lese.*“⁸⁸ O vraždě se píše jako o vraždě „záhadné“. Tisk také informuje čtenáře o tom, jak kriticky na Hilsnera nahlíželo místní obyvatelstvo, což komentuje slovy: „*Pravdivost přísloví „hlas lidu, hlas boží“, zřejmě se ukázala na H. Hned po nalezení zavražděné mínění lidu tušilo v něm vraha.*“⁸⁹

Zprávy o vraždě v Polné a o procesu s Leopoldem Hilsnerem nejsou psány nenávisťně či s nějakým výrazným antisemitistickým podtextem, zároveň však nepochybují o Hilsnerově vině. „*Okresní soud polenský a krajský soud kutnohorský stále volají svědky nové, kteří mohou být i jen trošku nějakého důvodu podati proti H. A tak z tenkých vláken stává se silnější a pevnější tkanivo, jímž si pravedlnost Hülsnera těsněji a těsněji*

⁸³ DUTKA, Albert MUDr. Vražda v Polné. *RADIKÁLNÍ LISTY*, 19. 9. 1899, roč. 6, č. 107, s. 692.

⁸⁴ *RADIKÁLNÍ LISTY*, 7. 11. 1899, roč. 6, č. 127, s. 815 v rubrice Zprávy

⁸⁵ Odpověď na brožuru prof. Masaryka: „Nutnost revidovati proces polenský“ ze stanoviska převládňě znaleckého. *RADIKÁLNÍ LISTY*, 5. 12. 1899, roč. 6, č. 139, s. 888-889.

⁸⁶ Z Polné. *KATOLICKÉ LISTY*, 22. 4. 1899, č. 110, s. 5.

⁸⁷ Z Polné. *KATOLICKÉ LISTY*, 22. 4. 1899, č. 110, s. 5.

⁸⁸ Ku záhadné vraždě v Polné. *KATOLICKÉ LISTY*, 2. 5. 1899, č. 120, s. 5.

⁸⁹ Ku záhadné vraždě v Polné. *KATOLICKÉ LISTY*, 2. 5. 1899, č. 120, s. 5

obetkává.⁹⁰ Toto přesvědčení o tom, že Hilsner je vrahem, je patrné i z následující věty, především ze slov v závorce: „Zbude tedy na konec, že soud, usvědčí-li Hülsnera a podá-li naň žalobu (jakože obé se stane!), uzná motivem vraždy manii, která abnormálního H. dohnala ke skutku tak děsnému.“⁹¹ Stále se také skloňuje chybějící krev: „Nezáleží na tom, nebude-li se moci H. vykáhati, kam dal krev, jíž dle lékařského dobrozdání 7-8 litrů ze zavražděné vyteklo, neboť je známo, že paměť lidí abnormálních, manii nějakou stížených bývá vratká a krátká.“⁹² Ačkoliv se o Hilsnerovi píše jako o člověku nemocném, manickém, soudní referent *Katolických listů* píše 18. května 1899 z Polné: „Sledy krve propuštěné z těla omráčeného po podřezání nikde nalezeny nebyly. A krve té musila by býti řádná kaluž. Jak mně sdělil můj ctěný průvodce a jiní pánové, panuje všeobecný úsudek, že krev do jakési nepromokavé, ale přiléhající látky pod krkem chycena a pak odnesena byla.“⁹³ Vražda Anežky Hrůzové je i pro *Katolické listy* velkým tématem, a tak čtenářům přinášejí samostatný text věnující se i rodině Hrůzové, který začíná slovy: „Našim čtenářům zajisté vhod, když podáme jim bližší údaje o rodině nešťastné Anežky Hrůzové, košeráckým způsobem zavražděné.“⁹⁴

2.6 Čas

Týdeník *Čas* si v dobách, kdy lidé snadno podléhali domněnkám a pověrám, udržel objektivitu. Nesnažil se prokázat Hilsnerovu nevinu, ale upozorňoval na to, že rituální vražda je středověkou pověrou, které lid nesmí podléhat a že vraždu je nutné vyšetřit důkladně a pracovat s fakty. *Čas* kritizoval například žalobce Baxu, který domněnku rituální vraždy v lidech probouzel a apeloval na všechny, že v té době, v 19. století, přeci není možné věřit středověké pověře. Stejně tak upozorňuje, že polenský případ svědčí o úrovni vzdělanosti lidí.

„Z úkladné vraždy polenské stala se světová událost tím, že noviny od počátku a dr. Baxa v závěrečné řeči před porotou viděl v ní – vraždu rituální. Vražda rituální (ritus je tolik co církevní obřad) znamená vraždu náboženstvím hláсанou a požadovanou, znamená vraždu, kterou vyznavači (kněží) náboženství nějakého vykonávají domnívajíc se, že tím slouží Bohu. – Člověk na konci 19. století nemůže věřit, že by židovské

⁹⁰ Ku záhadné vraždě v Polné. *KATOLICKÉ LISTY*, 13. 5. 1899, č. 131, s. 4.

⁹¹ Ku záhadné vraždě v Polné. *KATOLICKÉ LISTY*, 13. 5. 1899, č. 131, s. 5.

⁹² Ku záhadné vraždě v Polné. *KATOLICKÉ LISTY*, 13. 5. 1899, č. 131, s. 5.

⁹³ Ku záhadné vraždě v Polné. *KATOLICKÉ LISTY*, 20. 5. 1899, č. 138, s. 5.

⁹⁴ Ku vraždě v Polné. *KATOLICKÉ LISTY*, 26. 5. 1899, č. 143, s. 4.

náboženství, ba i jen nějaká zatemnělá sekta, mohly tonout v takové hnusné pověřčenosti. Je nám líto, že právě český lid a české země staly se jevištěm, k němuž pro tohle obráceny zraky Evropy. Celý proces s Hilsnerem vydává zahanbující svědectví o vzdělání lidu.“⁹⁵

Čas také podotýká, že kdo se staví proti většině, vrhá na sebe stín podezření, že je úplatný a proradný.⁹⁶

„Vražda polenská stala se tlakoměrem kulturním pro nás a celým svým ovzduším musí nám přinést hanbu a posměch vzdělaného světa.“⁹⁷

Týdeník upozorňuje, že dva dny na místo vraždy přšelo, krev mohla být spláchnuta, mohla se vsáknout, ale Baxa se drží verze s krví. Upozorňuje také na to, že existuje středověká pověra, podle které Židé využívali křesťanskou krev k velikonočním svátkům, ale že k vraždě v Polné došlo až po židovských Velikonocích a Baxa stále hovoří o rituální vraždě.

„O krev jde. Lidé chtějí cítit krev. Tu krev, o které dr. Baxa tak vzletně řekl: „Chtěli zavraždit křesťanskou osobu, dívku nevinou, aby z ní krev dostali. Všechno zamlouvání nic nepomáhá, ten účel vraždy zde byl. Zvěst běží světem, že jsou lidé, kteří usilují o bezživotí bližních, aby se zmocnili jejich krve. Je to příšerné, strašlivé. Člověk se vzpírá tomu věřit, my nevěříme pověstem a přece stojíme před faktem, které je dokázáno, které se nedá vyvrátiti.“⁹⁸

Čas byl hlasem, který se nebál ozvat v době, kdy jiný tisk přinášel informace o chybějící krvi a doslova na téma polenské vraždy „lovil“ čtenáře.

*„My proti takovým argumentacím zdviháme protest, poněvadž jako příslušníci českého národa cítíme povinnost, aby aspoň někdo opřel se té krvelačné pověřčenosti, která v celé Evropě zanechá na jméně českém poskvrnu a výsměch“.*⁹⁹ Na rozdíl od jiných periodik se Čas nebál veřejně postavit ani otázce rituální pověry. *„Pověra obrací srdce lidské v kámen a přetvořuje mozek v slámu. Pověra kazí zrak a oslepuje, pověra svádí k nepravdě a nepoctivosti.*“¹⁰⁰

Čas kritizuje například *Národní listy*, jak vehementně informovaly o zatčení dvou Židů, které Hilsner křivě ze strachu obvinil, kolik prostoru této informaci věnovaly a že

⁹⁵ Polenská vražda. ČAS, 23. 9. 1899, roč. 13, č. 39, s. 619.

⁹⁶ Polenská vražda. ČAS, 23. 9. 1899, roč. 13, č. 39, s. 619.

⁹⁷ Polenská vražda. ČAS, 23. 9. 1899, roč. 13, č. 39, s. 619.

⁹⁸ Polenská vražda. ČAS, 30. 9. 1899, roč. 13, č. 40, s. 632-633

⁹⁹ Polenská vražda. ČAS, 30. 9. 1899, roč. 13, č. 40, s. 633

¹⁰⁰ K obnovenému procesu Polenskému. ČAS, 27. 10. 1900, roč. 14, č. 4, s. 49-50.

později vydaly jen krátkou, snadno přehlednutelnou zprávu, že oba jsou nevinní a jsou na svobodě. *Čas* píše: „*Ted' snad lidé pochopí, jak nerozvázně vedeny jsou i největší naše žurnály a jak právě tisku připadá úloha v rozčilených dobách mírnit se a pociťovat odpovědnost.*“¹⁰¹

Do *Času* přispíval také Tomáš Garrigue Masaryk, který ve svém textu z 11. listopadu vysvětluje, co ho vede k angažovanosti v polenském procesu a popisuje, proč napsal svou brožuru „*Nutnost revidovati proces polenský*“. „*Mám právo pozvednout svého hlasu, abych rozbořem processu ukázal a dokázal, v jakém přímo pathologickém stavu náš národ se ted' nalézá. Toho svého práva využívám, vida, že ničemné řádění klerikálních a antisemitských listů klidně se snáší, třeba již následkem něho teče krev. Že však jsem nevystoupil na plano, bude-jsem pevně přesvědčen-dokázáno brzy.*“¹⁰²

Týdeník *Čas* kritizuje jiná periodika za způsob, jakým přejímají informace o polenské vraždě a procesu, tato kritika směřovala například na *Radikální listy* kvůli tomu, že využívají polenské vraždy jako senzace. „*Vražda v Polné přišla do módy, a Radikální listy chytají se vždy toho, co je právě časovým a sensačním.*“¹⁰³

Redaktoři *Času* si uvědomovali celý případ v širším kontextu a dokázali předpovědět, jaký dosah a přesah bude polenský proces mít pro budoucnost a jak se o něm bude v budoucnosti hovořit. „*Proces polenský budoucím historikům bude měřítkem vzdělanosti a mravní zdatnosti nejen českého národa, ale nynější společnosti vůbec, neboť záležitost polenská stala se zpátečnickou agitací záležitostí celého vzdělaného světa. Proces polenský je a bude kulturním dokumentem dokonávajícího XIX. století.*“

104

V textu stojí, že víra v rituální vraždu je v rozporu se zdravým a čestným rozumem, který si zjišťuje fakta a řídí se jimi. Člověk, který sleduje fakta a orientuje se, nemůže věřit ve vraždu rituální.

Čas také upozorňuje na skutečnost, že když je Hilsner obviněn z vraždy Marie Klímové, která ale nebyla zabita před Pesachem ani před Velikonoci, postrádá argument o rituální vraždě jakýkoliv zbývající smysl.

Týdeník, ani Tomáš Garrigue Masaryk, který do něj přispíval, se nesnažili obhajovat Leopolda Hilsnera, ale vyvraceli středověkou pověru o rituální vraždě a žádali, aby byl případ pečlivě prošetřen na základě faktů a relevantních výpovědí. V prosinci 1899

¹⁰¹ Polenská vražda. *ČAS*, 7. 10. 1899, roč. 13, č. 41, s. 650-651.

¹⁰² MASARYK, Tomáš Garrigue. České veřejnosti. *ČAS*, 11. 11. 1899, roč. 13, č. 46, s. 728-729.

¹⁰³ Polenská vražda. *ČAS*, 10. 6. 1899, roč. 13, č. 24, s. 381.

¹⁰⁴ K obnovenému procesu polenskému. *ČAS*, 27. 10. 1900, roč. 14, č. 4, s. 49.

cituje *Čas Masaryka*, který napsal na požádání stat' do německého *Tagelblattu*, kde se vyjadřuje k polenským procesům:

„*Svou oposicí proti provádění obou procesů obžalovaného nehájím. Je-li vinen – dobrá, ať se mu stane po právu! Avšak po právu se mu stane, když se jeho vina dokáže.*“¹⁰⁵

2.7 Národní listy

Národní listy využívaly polenského procesu stejně jako další periodika. O případu neinformovaly veřejnost objektivně, ovlivňovaly tak veřejné mínění a přispívaly k šíření antisemitských nálad. Jejich snahou také bylo přilákat čtenáře-proces s Leopoldem Hilsnerem označovaly *Národní listy* jako proces *senzační* a podporovaly a umocňovaly zájem veřejnosti.

„*Ku královské Kutné Hoře ode dnešního rána obracejí se zraky a odnáší se pozornost téměř celé Evropy. Před zdejším soudem lidovým, pod klenbou stísněné porotní síně, zahajuje se dnes jeden z nejsenzačnějších trestních procesů poslední doby, proces, jehož průběhu i výsledku s nedočkavou dychtivostí žádostivy jsou nepřehledné řady, ba statisíce lidí. V rakouské kriminalistice nebylo ještě případu, jenž by nejširší lidové massy udržoval v takovém rozechvění a napjetí a jenž by poutal k sobě pozornost světovou v takové míře, jako právě případ polenský.*“¹⁰⁶

V textu se o Hilsnerovi píše negativně, jako o pachateli, chybí tedy presumpce nevinny. Zvýrazněny jsou některé pasáže, které autoři pokládají za senzační a hodné zvýšené pozornosti, jako například informace o výhrůžném dopise Hilsnerově bývalé přítelkyni Anně Benešové.

Národní listy se věnovaly také tématu rituální vraždy a v této souvislosti hovoří o antisemitském spisu Augusta Rohlinga. Tisk přinášel detailní stenografické protokoly ze soudní síně a nabízel je čtenářům také k prodeji.¹⁰⁷ Čtenářům *Národní listy* také popisovaly, jaký je o proces zájem, že se do soudní síně snaží dostat velké množství lidí, kteří vykupují noviny a brožury týkající se případu.¹⁰⁸ Ačkoliv se na případu s Leopoldem Hilsnerem *Národní listy*, jako mnohé další noviny, přižívovaly a využívaly popularity procesu k vlastní oblibě, v roce 1900 kritizovaly jiné noviny, kupříkladu *Prager Tagblatt*, že píše nepravdy a snaží se o senzaci. „*Některé listy libují si za*

¹⁰⁵ Právnický ráz procesů polenských. *ČAS*, 8. 12. 1900, roč. 14, č. 10, s. 152.

¹⁰⁶ Vražda v Polné. *NÁRODNÍ LISTY*, 12. 9. 1899, č. 253, s. 1-4.

¹⁰⁷ Vražda v Polné. *NÁRODNÍ LISTY*, 12. 9. 1899, č. 253, s. 1-4.

¹⁰⁸ Vražda v Polné, *NÁRODNÍ LISTY*, 15. 9. 1899, č. 256, s. 3-4.

*příčinou polenských vražd a Hilsnerova procesu v různých senačních zprávách, ač v zájmu jejich čtenářstva by bylo, aby ustaly již jednou ve štvání a veřejnost nerozčilovaly hloupými klepy, sebranými třeba na ulici.*¹⁰⁹ Z textů Národních listů publikovaných v souvislosti se soudními procesy s obžalovaným Hilsnerem je dále také patrné, že lidé měli značný zájem o to, aby se soudních přelíčení mohli přímo účastnit.¹¹⁰

2.8 Právo lidu

Na tehdejší poměry nestranně informovalo o procesu s Leopoldem Hilsnerem *Právo lidu*, ačkoliv ve svých textech označuje i toto periodikum vraždu v Polné jako vraždu „záhadnou“. Zprávy byly většinou jasné, stručné, informativní. Stejně jako týdeník *Čas* upozorňoval na to, jak jiný tisk využívá polenského procesu k vlastnímu profitu, upozorňovalo *Právo lidu* na to, jak antisemitismu využívají politické strany. K tomu, jak se případ s Hilsnerem stal nástrojem antisemitismu a jak je kauza využívána politicky, se vyjadřují například texty z října 1900, kdy začínal v Písku další soud s Leopoldem Hilsnerem.

*„Dnes započíná revise polenského procesu, dnes podruhé započíná se projednávat záhadný polenský zločin, který před rokem takový rozruch v celé veřejnosti způsobil, okolo něž se točil kus našeho veřejného života, který byl příčinou velikých antisemitských štvanic, který posílil u nás antisemitism a který byl pojat jako jeden pilíř programu některých stran a vytloukán z něj kapitál politický, národnostní i náboženský.*¹¹¹

*Právo lidu upozorňuje i na to, jak kauzy s Hilsnerem využíval i jiný tisk: „Upoutalo-li prvé líčení celou veřejnost a způsobil takový rozruch, možno říci, že toto líčení bude skutečně senačním nejen novými okolnostmi, jež druhou žalobou vyjdou najevo, ale i přičiněním některého tisku, který již dnes začíná z přelíčení vytloukat svůj politický kapitál.*¹¹²

¹⁰⁹ Pověst o vraždě. *NÁRODNÍ LISTY*, 16. 11. 1900, s. 2-3.

¹¹⁰ Hilsner po druhé před soudem. *NÁRODNÍ LISTY*, 30. 10. 1900, s. 3 v rubrice Ze soudní síně.

¹¹¹ Dvě polenské vraždy před píseckou porotou. *PRÁVO LIDU*, 26. 10. 1900, č. 296, s. 4 v rubrice Soudní síň.

¹¹² Proces s Hilsnerem v Písku. *PRÁVO LIDU*, 24. 10. 1900, č. 294, s. 6.

3. Příklady pozdějších antisemitských reakcí na událost v Polné

3.1 Jan Rys Rozsévač

Nenávist vůči Leopoldu Hilsnerovi neustala ani po procesu, ba ani po jeho smrti. Leopold Hilsner byl a dodnes je některými lidmi považován za židovského vraha, který zabil nevinnou křesťanskou dívku rituálním způsobem. Odlišný pohled na celý proces sepsal kupříkladu fašistický novinář, politik a předseda nacionalistického hnutí Vlajka-Jan Rys-Rozsévač. Ten v divokém válečném období vydal protižidovsky zaměřenou knihu „*Hilsneriáda a TGM*“, v níž reflektuje polenský případ a angažovanost Tomáše G. Masaryka způsobem, jaký zastávala podstatná část veřejnosti během procesů. O Hilsnerovi Rys-Rozsévač napsal:

„Jeho úkolem bylo vyhlédnout si mezi nimi oběť, kterou dával k dispozici těm, kteří potřebovali jejich krve, totiž židovským rituálním vrahům.“¹¹³

Těžko mohla v době procesů s Hilsnerem vítězit spravedlnost a pravda, když o čtyřicet let později někteří nadále opakovali lži, které byly již během soudů několikrát vyvrácené a které byly podloženy krivými svědectvími, která se navzájem vylučovala.

„Hilsner sice tento čin popíral a dokonce popíral i to, že by Klímovou znal anebo se s ní stýkal. Četnými svědky bylo však dokázáno, že jeho tvrzení nebylo pravdivé.“¹¹⁴

3.2 Web věnovaný obětem judaismu

I v dnešní době existují tací, kteří věří v rituální pověru a cítí nenávist vůči židovskému národu. Živoucím důkazem tohoto tvrzení je existence webu *hruzovaanezka.wordpress.cz*, na jehož hlavní stránce vítá hosty věta „*Věnováno všem obětem judaismu*“. Návštěvník si smysl této věty nemusí hned v prvním okamžiku uvědomit, ale něco se mu na ní nezdá. Jsme zvyklí na památnících obětem druhé světové války a dalších historických tragédií čist věnování typu: „*Věnováno obětem holokaustu*“ nebo „*Věnováno židovským obětem*“. Tady je to ale opačně, tady provozovatelé webu upozorňují na ty, kterým měl podle nich ublížit judaismus. Web je

¹¹³ RYS, Jan. *Hilsneriáda a TGM*. V Praze: ABB, 2016, s. 8.

¹¹⁴ RYS, Jan. *Hilsneriáda a TGM*. V Praze: ABB, 2016, s. 14.

věnován Anežce Hružové a hned na počátku se čtenář dozvídá, že „*musíme na tento čin upozorňovat a varovat tak širokou veřejnost před nebezpečností náboženských židovských fanatiků.*“¹¹⁵ Po rozkliknutí záložky *Memento*, se objeví text ozřejmující existenci tohoto webu: „*Tento blog at' slouží jako memento doby, kdy se v naší společnosti odehrávaly hrůzné činy a násilnosti spojené s náboženskou brutalitou! Rituální židovská vražda byl pojem velmi častý, který naplňoval naše předky odporem proti jeho vykonavatelům a jejich poklonkům. Připomínáme jeden z nejznámějších činů, na kterém si přiživilo svou politickou kariéru mnoho malých hvězdiček, které později ovládaly naše malé nebe. Tento web at' slouží jako pieta všem, kteří padli rukou židovského vraha!*“¹¹⁶ Jména autorů a provozovatelů webu nejsou nikde uvedena.

Hned na úvodní straně je text, pod kterým je podepsán nacista Johann von Leers a který nese název *Brutální vraždy zakořeněné v judaismu*. Tento protižidovský text končí odstavcem: „*Židovstvo v sobě pojí biologicky dědičné kriminální sklony s religiózním synkretismem i silným podílem víry v démony. Kdo bojuje proti židovstvu, „koná dílo Páně“ a vede Boží boj. Máme nyní v rukou velmi cennou zbraň pro takový boj, a proto jí přeji plný úspěch.*“¹¹⁷

Pod dalším článkem nesoucím název *Vražda na Anežce Hružové* je k autorství uvedeno: *Z výše uvedených pramenů ke stému výročí násilné smrti Anežky – připravila Milada Hamerníková, NOVÝ DNEŠEK č. 4/1999*. Text je poskládán z dobových pramenů a snaží se případ rozebírat, například uvádí, jaká byla podezření vůči Hilsnerovi a jmenuje chybně například svědectví Johany Vomelové: „*Jolana Vomelová, 29. března při zpáteční cestě z Polné do Malé Věžnice kolem lesa Březiny asi v 16.45 hod., náhle potkala mladého asi 20 letého muže, jehož popis se hodil právě na podezřelého.*“ Jak známo, Johana Vomelová se ohradila vůči tomu, že by potkala Hilsnera, ale s tím si autorka textu starosti nedělá a text sestavila z dochovaných pramenů, které vraždu interpretují tímto způsobem. Tak, aby její článek vyzněl, jak chce ona. Pro představu, z jakých částí je tento text poskládán, následuje několik ukázek, kde je jasně vidět, že i v roce 1999 lidé interpretovali kauzu chybně a pokračovali v protižidovské rétorice. „*Já nechci pracovat s nějakými smyšlenkami, necht' mluví znalecký důkaz. V mrtvole nebyla*

¹¹⁵ Anežka Hružová. [online]. 31. 3. 2008, [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://hruzovaanezka.wordpress.com/>>

¹¹⁶ Anežka Hružová. [online]. [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://hruzovaanezka.wordpress.com/memento/>>

¹¹⁷ Von Leers, Johann. Brutální vraždy zakořeněné v judaismu. [online]. 3. 2. 2008, [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://hruzovaanezka.wordpress.com/>>

nalezena takřka žádná krev a ta, která tam nalezena byla, nijak nesouhlasí s mírou krve, kterou každý člověk a zejména Anežka Hružová jako zdravá silná ženská, musela mít. ¹¹⁸

V další části textu se hovoří o jiné rase a o křesťanské dívce, která byla obětována. „*To děvče kráčí domu, má již myšlenky na domov, nic zlého netuší, nemá nejmenší ponětí o vrahu – pojednou je omráčena, dána v moc několika lidí, kteří s ní začnou strhovat šaty, způsobem tak zběsilým, že musela nutně přijít k sobě, a považte situaci mladé, ctnostné dívky, když z ní strhávali šaty, když se viděla v rukou tří neznámých, kteří byli patrně jiné, jí odporné rasy, jak se na ní sápoou, jako na obětní zvíře, jaká musela vytrpěti muka, když jí obnažovali prsa, když si vzpomněla, kvůli čemu to vše je...*“ ¹¹⁹

V jiném textu nesoucím název *Věřte nevěřte...ale co důkazy?* u něhož není uveden autor, je čtenářům předkládáno, že Židé nemohli být z rituální vraždy obviňováni jen tak bezdůvodně. „*Jakmile přijde v nějaké souvislosti řeč na židovskou rituální vraždu, okamžitě zazní dobře známý pokřik o „krvavém strašidlu rituální vraždy“, „barbarské a nesmyslné bajce středověku“, „přiznáních, vynucených mučením na ubohých, nevinných Židech“, o „hloupých předsudcích“ a podobně. A právě to samé od našich čtenářů žádáme: čtěte pozorně a bez „hloupých předsudků“, jejichž původ si většinou sami neuvědomujete, a sami si pak udělejte vlastní názor. Krvavé lidské oběti znaly mnohé starověké národy, ale udržely se pouze u Židů. Proč by jinak byli z rituální vraždy pro krev obviňováni v průběhu dějin právě a jedině Židé?*“ ¹²⁰

¹¹⁸ Přípravila Milada Hamerníková, *NOVÝ DNEŠEK*, č. 4/1999. Vražda na Anežce Hružové. [online]. 30. 12. 2007, [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://hruzovaanezka.wordpress.com/>>

¹¹⁹ Přípravila Milada Hamerníková, *NOVÝ DNEŠEK*, č. 4/1999. Vražda na Anežce Hružové. [online]. 30. 12. 2007, [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://hruzovaanezka.wordpress.com/>>

¹²⁰ *Věřte nevěřte...ale co důkazy?* [online]. 30. 12. 2007, [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://hruzovaanezka.wordpress.com/>>.

4. Historický kontext a dobový antisemitismus

4.1 18. století: postavení Židů a josefínské reformy

Židé přicházeli do českých zemí v devátém a desátém století, a tak jako tomu bylo v dalších evropských zemích, v těžkých časech se jako minorita stávali terčem nenávisti místního obyvatelstva. Až do počátku 13. století byla situace pro Židy žijící v Čechách poměrně příznivá. Situace se změnila po nařízení papeže Innocenta III., že Židé musejí nosit zvláštní označení. Nařízení tohoto typu byla vydávána poměrně často a definitivně byla zrušena až císařem Josefem II. v roce 1781, stejně tak byla segregace židovských obyvatel na konci 18. století rušena ve střední a západní Evropě.

Křesťané nežili dlouhou dobu s Židy společně, měli zakázáno se s nimi přátelit. Stýkat se s Židy znamenalo zločin, Židé žili v ulicích, které byly určeny pouze pro ně a později ve vyhrazených čtvrtích, ghettech. Obchodovat mohli pouze tam, kde nebyli konkurencí pro křesťanské obchodníky. Od 13. století, kdy král Přemysl Otakar II. vydal „Statuta Judaeorum“, zasáhl do zákonodárství týkajícího se židovských obyvatel až císař Josef II v osmnáctém století. Josef II. přišel s rozsáhlými reformami, protože si uvědomoval, že k vytvoření centralizovaného státu je nutné spojit obyvatelstvo i s jeho menšinami. Pokusil se tedy integrovat Židy do společnosti tím, že je částečně zrovnoprávnil s ostatními obyvateli. Ačkoliv Josef II. odstraňoval dosavadní rozdíly mezi Židy a křesťany, úplné rovnoprávnosti se židovská menšina nedočkala. Císaři záleželo primárně na funkčnosti státu, nikoliv na tom, aby se židovští obyvatelé měli lépe a mohli se těšit plným právům.

„Mým úmyslem naprosto není podpořit expanzi židovského národa v dědičných zemích, ani znovuosazení Židů v krajích, kde nejsou trpěni, nýbrž jenom – v těch místech, kde už žijí, a do té míry, do jaké jsou trpěni – je učinit užitečnými státu.“¹²¹

Reformy byly poměrně rozsáhlé, pro příklad ale Josef II. zrušil Židům povinnost nosit speciální označení, mohli začít navštěvovat všechny typy škol a akademicky se vzdělávat na univerzitách, vyjímaje teologickou fakultu. Až na několik výjimek bylo

¹²¹ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001, s. 12.

Židům povoleno, aby se věnovali různým živnostem, nově se také mohli pokoušet získat neobdělávanou půdu a po mnoha staletích tak obdělávat pole – pod podmínkou, že jejich poddaní a čeleď bude židovského původu, křesťany zaměstnávat nesměli.

Přes všechny nové výhody, které Židé nabyli, nezrušil Josef II. Toleranční patent, a tak museli nadále platit daně za pobyt v zemi. Platný zůstal i familiantský zákon, který upravoval podmínky pro uzavírání sňatků mezi židovskými obyvateli a jeho cílem bylo regulovat počet Židů v zemi. Tento zákon nezrušil ani Josefův následovník František II., který ve svém Systemálním židovském patentu jen nepatrně navýšil počet povolených rodin.

Podle reformy Židé již nemuseli bydlet v ghettech, nýbrž i společně s křesťany pod jednou střechou. V praxi ale reformy tak hladce nefungovaly, pokud se Židům výjimečně podařilo získat byt mimo ghetto, tak jen v jeho těsné blízkosti a lidé své židovské sousedy snášeli s nelibostí. Požadovali, aby se Židé vrátili do ghatt.

Segregace přetrvávala i po josefínských reformách, oproti nově tolerovaným protestantům se Židé nemohli stát měšťany ani sloužit na úřadech státní správy, pokud se nenechali pokřtít. Nemohli také zaměstnávat křesťany a až na výjimky nakupovat nemovitosti mimo určené ghetto. V Praze bylo Židům povoleno provozovat jen podomní prodej s již použitým zbožím a pokud chtěli prodávat zboží nové, mohli jen ve velkém množství a s výjimkou hlavních ulic.

Byl také stanoven seznam povolených jmen, jednotlivci měli nově mít německé osobní jméno a také rodinné německé jméno. Nově narozené děti měly po josefínských reformách obdržet pouze německé jméno a pražská obec musela při jednání s úřady používat výhradně němčinu.

4.2 Židovské reformy a touha po občanských svobodách

S reformováním židovského zákonodárství ve státě se začalo reformovat i samotné židovství. Reformy se týkaly správy židovských obcí, školství i dodržování tradic a zvyků v rámci náboženství, Židé toužili po rovnoprávnosti a občanských svobodách. Představitelé revolučních proudů si uvědomovali, že rigidní dodržování zvyků v dosavadní podobě, nemůže být koherentní s probíhajícími společenskými změnami a plynulým začleněním do společnosti.

K dalšímu uvolnění došlo v roce 1841, kdy císař vydal dekret, který mimo jiné rušil

trest vystěhování ze země. Továrníci a velkoobchodníci mohli nově bydlet i na hlavních ulicích Prahy. Během revolučního roku 1848 Židé usilovali o svá občanská práva a dařilo se jim – získali svobodu pohybu a usídlení, mohli svobodně uzavírat sňatek a vstupovat do veřejných zaměstnání. Revoluční rok přinesl také úplné zrušení familiantského zákona.

„Židé se účastnili politického dění jako občané, novináři a také jako politici: nalezneme je mezi umírněnými reformátory z řad německého měšťanstva, mezi německými liberály, mezi romantickými německými spisovateli z okruhu „Mladé Čechie“, kteří sympatizovali s českými obrozeneckými snahami, i mezi radikály.“¹²²

Židovská touha po rovnoprávnosti a občanských svobodách nebyla po chuti především obchodníkům, sedlákům a podnikatelům a šířila se vlna antisemitismu. Prahou kolovaly nenávislné antisemitské letáky, situace vyústila v pouliční bouře a Židé se tehdy obávali pogromů. Obyvatelstvo monarchie se bouřilo proti tomu, aby se v takových situacích Židů zastával stát a studenti, mezi kterými židovská menšina nalézala zastání.

Havlíčkovy *Národní listy* 1. května 1848 vysvětlovaly, že je nutné zachovat ve společnosti pořádek.

„Cítíme povinnost připomenouti, že gardy, vojsko a legie nehájí Židy, jak se jim vytýká, nýbrž pořádek.“¹²³

Útoky proti Židům a jejich majetku však vedly k židovské emigraci z českých zemí.

4.3 Události 19. století

Roku 1867 získali Židé státní občanství a politickou a občanskou rovnost před zákonem. Měli také nově možnost volného stěhování, provozování jakékoliv živnosti, získali volební právo jak aktivní, tak pasivní – mohli volit a být voleni. Kompletně se tak změnilo jejich právní, ekonomické a sociální postavení. Od šedesátých let 19. století se ale Židé stávali terčem útoků, antisemitismus a antijudaismus opět zapouštěl ve společnosti kořeny. Ačkoliv Židé v roce 1867 získali Prosincovou ústavou rovnoprávnost v tehdejší Rakousku-Uhersku, protižidovskou náladu té doby může demonstrovat kupříkladu protižidovský spis Jana Nerudy *Pro strach židovský* z roku 1870. Citaci z této knihy uvádí František Komurka ve spise *Co řekli naši velikáni o*

¹²² PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001, s. 121.

¹²³ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001, s. 123.

Židech: „Doufal jsem, že letos bude něco skutečně svátečního, např. trochu tak zabíjení Židů. Bylo by to hezké: o židovských svátcích zabijeli by oni křesťanské děti, ale také dorostlé, protože křesťanská láska je větší.“¹²⁴ Tato citace originálně pochází z fejetonu nazvaném *Velikonoční rozprava o Židech*, který vyšel 17. dubna 1881 v *Národních listech*.

O rok později vydává zanícený antisemita a profesor teologie na německé univerzitě v Praze August Rohling svůj antisemitský pamflet *Der Talmudjude*. Kniha získala velkou odezvu v antisemitské části společnosti a dočkala se řady překladů, ačkoliv bylo prokázáno nezměrné množství faktografických chyb, kterých se Rohling dopustil a úmyslných i neúmyslných omylů, o nichž vedl spory s rabínem Josefem Samuelem Blochem. Rohling například tvrdil, že v tajných židovských spisech našel ponoukání a příkazy k rituální vraždě. A právě on byl jedním z předních šířitelů rituální pověry a jeho spisy byly jedním ze základních argumentů těch, kteří odsuzovali Leopolda Hilsnera.¹²⁵

V roce 1894 Evropu zasáhla Dreyfusova aféra. Ve Francii byl na základě falešných obvinění obžalován židovský důstojník francouzského generálního štábu Alfred Dreyfus ze špionáže pro Německé císařství. Soud shledal Dreyfuse dvakrát vinným, nakonec však dostal milost a byl rehabilitován. Za Dreyfusovo propuštění bojovala řada známých osobností, například spisovatel Émile Zola, který v literárních novinách *L'Aurore* uveřejnil otevřený dopis prezidentu Félixovi Fauremu pod názvem *J'accuse* („Žaluji“).

4.4 Rituální vražda a útoky na Židy v 19. století

Ve středověku byli Židé osočováni z rituální vraždy, která měla být jejich mstou na křesťanském obyvatelstvu jakožto následovnících Ježíše Krista. Vybírat si podle pověry měli především mladé dívky a děti, které představují nevinnost a čistotu, kterou Židé údajně nesnesou.

„Nejstarší známý příběh z anglického Norwiche (1164) hovoří o ukřižování křesťanského chlapce Williama před Velikonocemi. Podle dobového výkladu se Židé chtěli potěšit mučením nevinného, v němž jakoby znovu opakovali utrpení Ježíše na

¹²⁴ KOMŮRKA, František. *Co řekli naši velikáni o Židech*. 7. vyd. V Olomouci: Hanácká knihtiskárna, 1942, s. 8.

¹²⁵ PAVLÁT, Leo: „Antisemitismus – nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva“, in: *Židé – dějiny a kultura*, Praha: Židovské muzeum 1997, s. 96.

kříži.¹²⁶

Ziskanou krev měli Židé podle pověry používat k léčbě svých chorob a také k různým náboženským rituálům, například ji měli přidávat do nekvašených chlebů, tzv. macot, které se připravují během svátku Pesach. Na základě obviňování z rituální vraždy docházelo od jedenáctého století k násilí na Židech a k pogromům. Přestože rituální pověru s křesťanskou krví a krádeže dětí odmítaly přední osobnosti křesťanství, běžní lidé přemýšleli jinak a ke svým židovským sousedům přistupovali s despektem a nenávisť.

Kupříkladu roku 1336 byly v Praze upáleny desítky Židů, kteří byli obviněni z užívání křesťanské krve a na počátku šestnáctého století bylo kvůli nařčení z rituální vraždy popraveno více než dvacet Židů a mnoho dalších zemřelo při pogromech.¹²⁷ V šestnáctém století se tak kvůli obviněním z rituální vraždy dostali Židé pod ochranu církve.

Ve století devatenáctém v Evropě vrcholila vlna antisemitismu, která byla odpovědí nacionalistů na židovské pokusy o integraci a rovnoprávnost. V roce 1881 došlo v silně antisemitském Rusku k protižidovským útokům v Jelizavetgradu po obvinění z rituální vraždy a podle Tomáše Pěkného následně v dalších 160 městech.¹²⁸ Tehdejší situaci a nenávisť vůči Židům podněcovala samotná ruská vláda, která v ní viděla způsob, jak by si sama mohla přilepšit a získat oblibu. Více než dva miliony Židů tak prchaly z Ruska a dále také z Rumunska na západ.

V Německu od sedmdesátých let vznikaly politické strany, součástí jejichž programu byla protižidovská opatření, v osmdesátých letech se tyto strany dostaly do parlamentu.¹²⁹

Přestože se vůči krevní pověře ohradilo mnoho rabínských autorit, které ji vyvracely na základě faktů – například tím, že Židé podle předpisů nesmějí požívat ani zvířecí krev, natožpak lidskou, zůstala krevní pověra a rituální vražda zakořeněná ve společnosti až do devatenáctého století, kdy se stala nástrojem a argumentem tehdejších antisemitů.

„Marné byly poukazy židovských rabínských autorit, že judaismus zapovídá požívání

¹²⁶ PAVLÁT, Leo: „Antisemitismus – nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva“, in: *Židé – dějiny a kultura*, Praha: Židovské muzeum 1997, s. 90.

¹²⁷ PAVLÁT, Leo: „Antisemitismus – nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva“, in: *Židé – dějiny a kultura*, Praha: Židovské muzeum 1997, s. 91.

¹²⁸ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě. 2.*, přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001, s. 259.

¹²⁹ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě. 2.*, přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001, s. 260.

byť jen zvířecí krve, nemluvě o krvi lidské. ¹³⁰

K významné události, která ovlivnila protižidovské nálady a byla skloňována i během procesu s Leopoldem Hilsnerem, došlo na severovýchodě uherské říše, ve vesnici Tiszaeszlár. Dne 1. dubna 1882 tam zmizela čtrnáctiletá Eszter Solymosiová a zanedlouho se začaly šířit zvěsti, že se dívka stala obětí rituální vraždy. Ústředním svědectvím byla výpověď ani ne pětiletého Samuela Scharfa, syna jednoho z mužů, kteří se ucházeli o pozici tamního řezníka. Na základě tohoto svědectví bylo zadrženo několik Židů, nicméně svědectví malého chlapce nestačilo pro usvědčení. A tak svědčil pod nátlakem i Samuelův bratr Moric, který doznal, že v onen den byl svědkem vraždy. O dva a půl měsíce později bylo v řece Tisze nalezeno dívčino utonulé tělo. Ačkoliv tělo nejevilo známky po násilí, pitva vyvrátila možnost rituální vraždy a důkazy byly jasně nedostačující, soud proti obviněným Židům byl nadále veden jako proces s motivem rituální vraždy.¹³¹

Po události v Tiszaeszláru se v Drážďanech konal první antisemitský sjezd.¹³² Po případu Eszter Solymosiové následovala další obvinění z rituální vraždy.

¹³⁰ PAVLÁT, Leo. „*Antisemitismus – nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva*“, in: *Židé – dějiny a kultura*, Praha: Židovské muzeum 1997, s. 90.

¹³¹ SZÁNTÓ, Juraj. „*České Polné předcházela maďarský Tiszaeszlár*“, in: POJAR, Miloš, ed. *Hilsnerova aféra a česká společnost 1899-1999: sborník přednášek z konference na Univerzitě Karlově v Praze ve dnech 24.-26.listopadu 1999*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 1999, s. 106.

¹³² FRANKL, Michal. „*Obvinění z rituální vraždy v českém antisemitismu na konci 19. století*“, in: POJAR, Miloš, ed. *Hilsnerova aféra a česká společnost 1899-1999: sborník přednášek z konference na Univerzitě Karlově v Praze ve dnech 24.-26.listopadu 1999*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 1999, s. 152.

5. Filmová dramaturgie a zpracování reálných příběhů

5.1 Na počátku je příběh

Vyprávění a příběhy jsou staré jako lidstvo samo a stojí na počátku všeho, zrodily se v dobách, kdy ještě lidem nebylo známé ani písmo. Jsou odrazem lidských životů, hrdinských činů, válek a celých dějin. Jsou základem knih, divadelních her i filmů. Příběhy jsou součástí každodenního života, lidé si navzájem vypráví, co prožili, co zaslechli a příběh je vykreslením života, protože my sami jsme svým vlastním příběhem, který jsme začali vyprávět ve chvíli, kdy jsme se narodili.

„Pokaždé je to příběh, který se vypravuje. Zrodili jsme se z příběhu. Máme počátek a můžeme jej vyprávět.“¹³³

Příběhy jsou důležitým mementem společnosti, umožňují nahlédnout minulost, lépe se vypořádat s přítomností a měnit budoucnost.

„Velké epické vyprávění určitým způsobem pomáhá společností nalézt totožnost a uspořádat se v dobrém i ve zlém. Představuje velký společný příběh, kterému se děti učí nazpaměť, prazákladní a všudypřítomný odkaz.“¹³⁴

Kromě vypravěče potřebuje příběh také posluchače, tedy publikum, někoho, koho příběh zajímá a kdo jej poslouchá, čte, nebo sleduje. Jak píše David Jan Novotný, *„jako vypravěči jsme bez posluchače, čtenáře nebo diváka ztraceni.“¹³⁵* Sám vypravěč musí být dobrým posluchačem, aby získal zkušenost a inspiraci.

„Nikdo nikdy žádný příběh nevyprávěl, aniž by alespoň jeden – ale pravděpodobně stovky příběhů – neslyšel.“¹³⁶

Jean-Claude Carrière ve své knize *Vyprávět příběh* popisuje tři typy příběhů z hlediska diváka, respektive posluchače. Jako nejrozšířenější typ příběhu uvádí Carrière ten, který je známý jak vypravěči, tak posluchačům, znají jej obě strany. Pro tento typ příběhu je podstatná interpretace, způsob, jakým je vyprávěn a v neposlední řadě také herecké výkony.

¹³³ CARRIÈRE, Jean-Claude. *Vyprávět příběh*. Praha: Limonádový Joe, 2014, s. 106.

¹³⁴ Tamtéž, s. 108.

¹³⁵ NOVOTNÝ, David Jan. *Budování příběhu, aneb, Demiurgie versus dramaturgie*. Praha: Karolinum, 2007, s. 11.

¹³⁶ Tamtéž, s. 11.

Jako další typ příběhu uvádí Carrière příběh, který je vyprávěný těmi, kdo jej znají těm, kteří jej neznají. Do skupiny těchto příběhů podle autora patří více než polovina všech filmů.

Třetím a posledním způsobem vyprávění příběhu je podle autora improvizace, tedy takový příběh, který nezná ani vypravěč ani publikum.¹³⁷

5.2 Budování příběhu

Vyprávěný příběh má svá pravidla a děj každého epického díla má tři části, které popsal již v antickém Řecku Aristotelés ve svém díle *Poetika* tím, že rozdělil tragédii na začátek, střed a konec.

„Celkem jest, co má počátek, střed a konec. Počátkem jest, co samo nemusí býti nutně po jiném, po čem však něco jiného přirozeně jest nebo se děje. Naopak koncem jest to, co samo po jiném přirozeně jest, buď nutně nebo zpravidla, po čemž však není nic jiného. Středem pak jest to, co samo jest po jiném a po čem následuje opět jiné. Proto jest třeba, aby děje dobře sestavené neměly ani nahodilý počátek, ani nahodilý konec, nýbrž aby se řídily právě uvedenými hledisky.“¹³⁸

Aby autor dokázal co nejlépe přenést příběh na stránky knihy nebo do filmové podoby, měl by znát alespoň základy dramaturgie, což je „*nauka o stavbě a zákonitostech dramatického díla*“.¹³⁹ Díky znalosti dramaturgie je autor schopen lépe nahlédnout příběh zevnitř i zvenku, podle námětu posoudit, jak by mohla vypadat výsledná podoba příběhu a zhodnotit, jaké jsou například jeho nedostatky. Dramaturg je také člověk, který by měl dokázat poradit a pomoci režisérům a spisovatelům při tvorbě scénáře.¹⁴⁰

Každému příběhu předchází inspirace a nápad. Prvotní impuls je nejpodstatnější, neboť i studovaný dramaturg a znalý spisovatel nemůže napsat dílo, pokud mu chybí nápad.

„Ale ani znalost základů dramaturgie, ani znalost vypravěčského řemesla nejsou zárukou vzniku dobrého románu, filmového scénáře, potažmo filmu nebo televizní hry, chybí-li jeho demiurgovi to základní: nápad, idea.“¹⁴¹

Ačkoliv by se mohlo zdát, že nejdůležitější částí příběhu je zápletka, vše stojí zpravidla na postavě. Při tvorbě scénáře musí být vypravěč schopen vytvořit takovou postavu,

¹³⁷ CARRIÈRE, Jean-Claude. *Vyprávět příběh*. Praha: Limonádový Joe, 2014, s. 17-18.

¹³⁸ ARISTOTELÉS. *Rétorika-poetika*. Vyd. 2 Rétoriky, 9. vyd. Poetiky. Praha: Rezek, 1999, s. 350.

¹³⁹ NOVOTNÝ, David Jan. *Budování příběhu, aneb, Demiurgie versus dramaturgie*. Praha: Karolinum, 2007, s. 18.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 19.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 19.

kteřá bude dostatečně zajímavá a přirozená a kteřá dokáže být základem scénáře. Zápletka následuje až po postavě, bez zajímavých a uvěřitelných postav nemůže vzniknout zajímavá a uvěřitelná zápletka.

Postavu musí autor dobře znát, musí být schopen odhadnout, jak by se zachovala v určitých situacích, aby chování postavy bylo jí vlastní a nenásilné. Měl by své postavě být tak blízko, jako je své vlastní rodině.¹⁴²

*„Postava je základem scénáře. Je to srdce, duše a nervový systém vašeho příběhu. Předtím, než napíšete první slovo scénáře, musíte důkladně poznat svou dramatickou postavu.“*¹⁴³

Samotná postava má za sebou příběh a k pochopení jejího jednání je pro autora podstatné obsáhnout celý kontext jejího života. Tvůrce postavy se musí ptát na charakteristiky své postavy, musí se pítit po jejích intencích, vlastnostech, rodinných vazbách, prostředí, ze kterého vzešla. Ve chvíli, kdy si tvůrce zodpoví otázky, začne mít postava konkrétnější tvar a je lépe uchopitelná. Následně je podle Syda Fielda nutné, aby si autor rozdělil život své postavy do tří oblastí, které vyplní. Jedná se o sféru profesní (jak a kde postava pracuje), osobní (reflektuje osobní život postavy a rodinné vztahy) a soukromou (čemu se postava věnuje).¹⁴⁴ David Jan Novotný uvádí další aspekty, se kterými by měl tvůrce postavy pracovat, jsou to souvislosti: rodinné, společenské, kulturní, historické, politické, náboženské, zeměpisné, ekonomické, sexuální, zdravotní, psychofyzické a pohlaví.¹⁴⁵

Postava předchází tématu, jakmile autor rozvrhne postavu, může se pustit do děje příběhu, tedy toho, o čem bude příběh pojednávat.

*„Každý scénář je dramatizací nějakého děje a postavy. Musíte tedy vědět, o kom váš film pojednává a co se této osobě děje.“*¹⁴⁶

Každý příběh má své téma, může se jím stát něco, co se událo někomu z autorova okolí nebo autoru samotnému, může jím být zpráva, kterou autor zaslechl v rozhlase.

*„Téma je zhuštěním věcného obsahu, je oním jádrem pudla, téma je tím, o čem to je.“*¹⁴⁷

Tématem v užším slova smyslu je námět¹⁴⁸, ten se může zrodit z předlohy jiného

¹⁴² Tamtéž, s. 15.

¹⁴³ FIELD, Syd. *Jak napsat dobrý scénář: základy scenáristiky*. V Praze: Rybka, 2007, s. 35.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 38.

¹⁴⁵ NOVOTNÝ, David Jan. *Budování příběhu, aneb, Demiurgie versus dramaturgie*. Praha: Karolinum, 2007, s. 13-15.

¹⁴⁶ FIELD, Syd. *Jak napsat dobrý scénář: základy scenáristiky*. V Praze: Rybka, 2007, s. 26.

¹⁴⁷ NOVOTNÝ, David Jan. *Budování příběhu, aneb, Demiurgie versus dramaturgie*. Praha: Karolinum, 2007, s. 21.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 24.

literárního díla nebo u jeho zrodu může stát skutečná událost, jako je tomu například u dvoudílného filmu Viktora Polesného *Zločin v Polné*, který na televizní obrazovky přenesl případ Leopolda Hilsnera. Tomuto filmu se tato práce věnuje v následující kapitole.

Jak uvádí David Jan Novotný, pro budování příběhu je nezbytné stanovit syžet, tedy podstatu děje a také fabuli, která se prostřednictvím syžetu realizuje. Jedná se o „*souhrn událostí, příběhů a činů postav vzájemně zřetězených příčinnou a časovou souvislostí.*“¹⁴⁹

Příběh musí být ohraničený, musí mít začátek a konec. Ohraničenost souvisí také se způsobem, jakým je příběh vyprávěn. Podstatná je pro celistvost příběhu kompozice, příběh musí být pro recipienta srozumitelný. Kompozicí se rozumí „*záměrné uspořádání jednotlivých složek díla do jednotného, pevně organizovaného a vnitřně skloubeného celku vytvářejícího smysl díla.*“¹⁵⁰ Je tvořena tématem příběhu, tím, jak se syžet postupně rozvíjí a jak se mění situace.

Pro vystavění celého příběhu je samozřejmě zapotřebí vytvořit zápletku, která je tím, co naruší dosavadní rovnováhu a určí v ději nový směr, který je následně potřeba opět uvést do rovnováhy.

„*Stejně jako ve fyzice, i v literárním a dramatickém příběhu vede každé narušení rovnováhy k nějakému pohybu, k jakémusi balancování, jehož účelem je onu ztracenou a narušenou rovnováhu opět nalézt.*“

Podle Aristotela je zápleтка tou částí děje, která trvá od začátku příběhu až do chvíle, kdy je děj narušen obratem „*v štěstí z neštěstí nebo ze štěstí v neštěstí.*“¹⁵¹

Syžet končí rozuzlením příběhu, tedy závěrečnou fází dramatického děje.¹⁵² V dramatickém příběhu by neměl chybět konflikt, díky kterému děj graduje a diváka nebo čtenáře do něj více vtahuje.

Aristotelés rozdělil v *Poetice* drama na tři části – začátek, prostředek a konec. Klasicisté v čele s Jeanem Racinem začali drama dělit na pět aktů – expozice, kolize, krize, peripetie, katastrofa.¹⁵³

Expozice je „*úvodní část literárního, dramatického nebo filmového díla, seznámení*

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 31.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 29.

¹⁵¹ ARISTOTELÉS. *Rétorika-poetika*. Vyd. 2 Rétoriky, 9. vyd. Poetiky. Praha: Rezek, 1999, s. 365.

¹⁵² NOVOTNÝ, David Jan. *Budování příběhu, aneb, Demiurgie versus dramaturgie*. Praha: Karolinum, 2007, s. 33.

¹⁵³ Tamtéž, s. 34.

s hlavními postavami a jejich vztahy jakož i prostředím, v němž se příběh odehrává.“¹⁵⁴ Umožní recipientovi, aby se zorientoval v ději, aby se seznámil s hlavními postavami a nahlédl do vykreslené situace. Jak uvádí David Jan Novotný, divák se v této části seznamuje s hlavními dramatickými silami.¹⁵⁵ Divák či čtenář by se v této části měl dozvědět důležité souvislosti a měl by také například zjistit kde se děj odehrává.¹⁵⁶ Druhou částí příběhu je kolize, „zauzlení dramatického konfliktu“¹⁵⁷. Zauzlení příběhu by mělo být dostatečně výrazné a zajímavé na to, aby diváka či čtenáře zajímalo, jak se příběh vyvine a jaké bude rozuzlení. Po kolizi přichází krize, která představuje vrcholný okamžik celého příběhu. Je zvratem, časem mezi zauzlením a rozuzlením, je „vrcholným momentem, kdy už není možné se vyhnout rozhodující dramatické srážce.“¹⁵⁸ Součástí příběhu může být také peripetie, která je postavena obdobným způsobem jako kolize, ale zasáhne do děje rychleji, nečekaně, když už by se mohlo zdát, že se příběh chýlí ke konci.¹⁵⁹ Posledním aktem v ději je katastrofa, vyústění děje a zakončení příběhu, které musí být koherentní s předchozím dějem a divák v něm musí najít určitou logiku. Zároveň musí být katastrofa svižná a musí mít spád.¹⁶⁰ „Katastrofa musí jako rozuzlení vyplývat z logiky příběhu, z logiky postav, z jejich charakteru, musí být logickým a přirozeným následkem jejich činů.“¹⁶¹ A jak psal již Aristotelés ve své *Poetice*, „v událostech nesmí býti nic, co by se přičilo rozumu.“¹⁶²

5.3 Vznik scénáře

„Psát scénář je ten nejnevěděnější úděl spisovatelů. Scénář není určen ke čtení a vavříny sklízí v případě úspěchu filmu zpravidla režisér. A přece scénář je páteří každého filmu a umění psát scénáře vyžaduje výjimečný talent,“ řekl kdysi Miloš Forman.¹⁶³ A jak píše Syd Field, „Scénář je příběh vyprávěný prostřednictvím obrazů, za použití dialogů a popisu děje, a vsazený do kontextu dramatické stavby.“¹⁶⁴

Scénář je příběh, který je tvořen a vyprávěn skrze obrazy a všechny tyto příběhy jsou

¹⁵⁴ Tamtéž, s.34.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 34.

¹⁵⁶ Tamtéž, s.35.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 37.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 39.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 40.

¹⁶⁰ Tamtéž, s.42.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 42.

¹⁶² ARISTOTELÉS. *Rétorika-poetika*. Vyd. 2 Rétoriky, 9. vyd. Poetiky. Praha: Rezek, 1999, s. 362.

¹⁶³ FORMAN, Miloš. in CARRIÈRE, Jean-Claude. *Vyprávět příběh*, Praha: Limonádový Joe 2014, s. 5

¹⁶⁴ FIELD, Syd. *Jak napsat dobrý scénář: základy scenáristiky*. V Praze: Rybka, 2007, s. 16.

složené ze tří částí – začátku, prostředku a konce, ačkoliv Syd Field podotýká, že pořadí těchto částí nemusí být vždy stejné. Příběh je tvořen dějem, postavami, obrazy, místem a mnoha dalšími aspekty a podle Syda Fielda mezi všemi těmito aspekty existují vztahy, které tvoří celkový scénář.¹⁶⁵

Páteří příběhu je paradigma, spojuje jednotlivé části a vytváří celek. Paradigma celého scénáře je tvořeno třemi akty – expozicí, konfrontací a rozuzlením. „*Paradigma je základem dobrého scénáře*“, píše Syd Field.¹⁶⁶

Již Aristotelés upozorňoval na tři dramatické jednoty – jednotu času, místa a děje. „*(...) a části děje musí býti sestaveny tak, že by se rušil a měnil celek, kdyby se přemístila nebo odňala některá část.*“¹⁶⁷

Jak píše Syd Field, jedna minuta dokončeného filmu odpovídá přibližně jedné straně scénáře. První část, tedy expozice, trvá přibližně třicet minut, její děj je popsán orientačně na třiceti stranách scénáře, přičemž nejdůležitějších je prvních deset minut filmu. Syd Field upozorňuje na to, že divák zhodnotí, zda se mu film zamlouvá nebo nezamlouvá většinou právě během prvních deseti minut. Prvních deset minut scénáře je tedy ve většině případů zcela rozhodujících. Scénárista musí být schopen rozvést děj přibližně na třiceti stranách tak, aby si divák vytvořil základní přehled.¹⁶⁸

„*Scénárista má přibližně třicet stran na to, aby svůj příběh, postavy, dramatickou premisu (předpoklad) a situaci (okolnosti děje) exponoval a aby nastolil vztah mezi hlavní postavou a dalšími osobami, obývajícími její svět.*“¹⁶⁹

Divák má v této části nahlédnout takzvanou dramatickou premisu, která je „*to, o čem scénář pojednává, je dramatickým postrčením, které příběh pohání až k samému závěru.*“¹⁷⁰

Druhou částí příběhu je konfrontace a podle Syda Fielda je druhé dějství rozepsáno přibližně na šedesáti stranách scénáře po předcházející expozici.¹⁷¹ V této části se hlavní postava snaží dosáhnout něčeho, co je pro ni podstatné, ale musí zdolávat překážky, které na ni jsou ve scénáři nastraženy. Podstatné je primárně vědět, co je dramatickou potřebou hlavní postavy, scénárista musí vytvořit nějaký konflikt.

„*Jakmile znáte dramatickou potřebu hlavní postavy, můžete vytvářet překážky na cestě*

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 17.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 25.

¹⁶⁷ ARISTOTELÉS. *Rétorika-poetika*. Vyd. 2 Rétoriky, 9. vyd. Poetiky. Praha: Rezek, 1999, s. 352.

¹⁶⁸ FIELD, Syd. *Jak napsat dobrý scénář: základy scénáristiky*. V Praze: Rybka, 2007, s. 18.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 18.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 19.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 19.

k jejímu naplnění a váš příběh se stává příběhem o tom, jak hlavní postava překonává jednu překážku za druhou, aby nakonec dosáhla (případně nedosáhla uspokojení své dramatické potřeby.“¹⁷²

V posledním dramatickém kontextu dochází k rozuzlení dějové linky příběhu. Právě zde se divák dozvídá, jak se příběh hlavní postavy vyvine, například zda zemře či uspěje.¹⁷³

Všechna tři dějství jsou od sebe oddělena bodem zvratu, kterým „rozumíme jakoukoliv událost, epizodu či příhodu, která se do děje „zahákne“ a pootočí ho jiným směrem – v tomto případě ve směru 2. a 3. dějství.“¹⁷⁴

¹⁷² Tamtéž, s. 20.

¹⁷³ Tamtéž, s. 20.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 21.

6. Zločin v Polné

6.1 Tvůrci

6.1.1 Viktor Polesný

Filmový a divadelní režisér a scénárista Viktor Polesný se narodil 13. května 1948 v Praze. Jeho otec byl voják z povolání, důstojník prvorepublikové armády, který „přísně dbal na synovu výchovu, od mala ho například posílal na vojenské tábory, kde si Viktor připadal jako v koncentráku.“¹⁷⁵

„Otec byl velmi přísný muž tvrdých vojenských, lidských a morálních zásad, protože takoví prvorepublikoví důstojníci byli. A teď měl takového spratka, který se špatně učil, nechtěl pracovat a chtěl zpívat big beat a nosit dlouhé vlasy, což bylo úplně nepřijatelné pro mého tátu. Takže jsme byli v takovém permanentním konfliktu,“ řekl Viktor Polesný v rozhovoru pro Radiožurnál.¹⁷⁶

Po absolvování pražského gymnázia Sladkovského si našel práci ve filmovém štábu, kde nějaký čas působil jako asistent a následně jako asistent režie. Když bylo dnes již známému režisérovi dvacet čtyři let, přihlásil se na pražskou FAMU, kam jej přijali do studia oboru dokumentární tvorba.¹⁷⁷ Během studií natočil Polesný filmy *Malíř č. 855*, *Nezavěšujte, jste v pořadí* a *Potomci*. Studia na FAMU dokončil Viktor Polesný v roce 1977 a následně nastoupil do Československé televize, kde ve studiu Praha působil až do roku 1986 jako režisér, kdy nastoupil do Krátkého filmu Praha, v němž působil následující čtyři roky. V osmdesátých letech se Viktor Polesný podílel na přípravě televizních pořadů s veskrze hudební tematikou, jako byl například pořad *Hodina zpěvu*, na kterém spolupracoval s Antonínem Kopřivou a Ladislavem Smoljakem. Dále to byla hudební talk-show *Klip-Klap* a v devadesátých letech pak například hudební pořad

¹⁷⁵ Český rozhlas – Radiožurnál. Audio záznam rozhovoru Petra Krále s Viktorem Polesným [online] in *Host Radiožurnálu* [rozhlasový pořad]. 2016 [cit. 2018]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/host/_zprava/1577713>

¹⁷⁶ Český rozhlas – Radiožurnál. Audio záznam rozhovoru Petra Krále s Viktorem Polesným [online] in *Host Radiožurnálu* [rozhlasový pořad]. 2016 (cit. 2018). Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/host/_zprava/1577713>

¹⁷⁷ Česká televize. Lidé – Viktor Polesný [online]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/lide/viktor-polesny/>>

Šaráda, pořad *Za oponou* nebo talk-show *Všechnopárty* s Karlem Šípem, kterou Polesný režíroval až do roku 2017.

Ze své dokumentární tvorby se Viktor Polesný zapsal do podvědomí diváků kupříkladu dokumentem *Poločas rozpadu* (1986), který natočil na motivy knihy Radka Johna či medailonkem zpěvačky Hany Hegerové, *Nešťastná Hana Hegerová* (1990). Podílel se také na dokumentárním cyklu České televize *GEN – Galerie elity národa*. V Polesného režii byly natočeny celovečerní televizní snímky jako například *Dlouhý čas loučení* (1983), *Stopy ve skle* (1986), adaptace knihy Franze Werfela *Sjezd abiturientů* (1999), *Milenci a vrazi* (2004), *Zločin v Polné* (2016), kterému se tato práce věnuje v další kapitole, a *Monstrum* (2017). Řadu ocenění na televizních festivalech získala Polesného adaptace románu anglického spisovatele Davida Herberta Lawrence *Milenc lady Chatterleyové* (1998).

Ve svém režisérském portfoliu má Viktor Polesný také záznamy divadelních představení – například *Osamělost* (1986), *Merlin aneb Pustá zem* (1988), *Smutek sluší Elektře* (1991), *Largo desolato* (1991), *Ženitba* (2009) nebo *Kudy kam* (2010). Viktor Polesný nicméně nереžíroval pouze záznamy divadelních her, ale jako režisér stojí také přímo za inscenacemi jako je kupříkladu *Zločin a trest* (1989), *Čekání na Godota* (1990) či *Macbeth* (1993). V roce 2008 natočil Viktor Polesný pro Českou televizi seriál *Nemocnice na kraji města – nové osudy*. Režisérské pole působnosti režiséra Viktora Polesného je skutečně široké, od televizních pořadů, přes divadelní inscenace po celovečerní filmy.¹⁷⁸ Sám Polesný toto široké spektrum komentuje v rozhovoru pro Radiožurnál: „K tomu mě dohnali komunisti. Protože když jsem byl zaměstnaný jako dokumentarista, tak jsem nebyl úplně poslušný a oni mě čas od času zakazovali. A já, když mě někde zakázali, tak jsem šel jinam, třeba když mně zakázali, že nesmím točit dokumenty, tak jsem šel dělat *Hitšarádu* s Karlem Šípem. To byl písničkový pořad a takhle jsem unikal a takhle vznikal ten prostor ve kterém se já pohybuju. A to má jednu fakt velkou výhodu, že mě to vždycky baví. Vždycky skočím do něčeho, co je pro mě nové.“¹⁷⁹

¹⁷⁸ Erkul. *Filmová databáze* [online]. Profil Viktora Polesného. Dostupné z: <<https://www.fdb.cz/lidi-zivotopis-biografie/21201-viktor-polesny.html>>

¹⁷⁹ *Český rozhlas – Radiožurnál*. Audio záznam rozhovoru Petra Krále s Viktorem Polesným [online] in *Host Radiožurnálu* [rozhlasový pořad]. 2016 (cit. 2018). Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/host/_zprava/1577713>

6.1.2 Václav Šašek

Scénárista a dramaturg Václav Šašek se narodil 14. října 1933 v tehdejších Hnidousech (dnešní Švermov). V roce 1960 nastoupil do Filmových studií Barrandov a dramaturgie se poprvé ujal ve filmu Miloše Formana *Černý Petr* (1963). Scénáře později napsal například k televizním seriálům *Záhada hlavolamu* (1969) či *Přítelkyně z domu smutku* (1992) a k filmům jako *Lásky jedné plavovlásky* (1965) nebo *Vše pro firmu* (1998).

6.2 Okolnosti vzniku filmu

Scénář k filmu věnujícímu se vraždě Anežky Hrůzové a celému procesu s Leopoldem Hilsnerem měl scénárista Václav Šašek připravený skutečně dávno předtím, než film vůbec začal realizovat. Sám Šašek řekl, že jej udivoval fakt, že hilsneriáda nenacházela autora.¹⁸⁰ Podle slov režiséra Viktora Polesného scénář „ležel asi deset let na stole bývalého hlavního dramaturga.“¹⁸¹ Polesný toužil po tom, aby mohl snímek natočit, což bylo možné až poté, kdy na pozici bývalého dramaturga nastoupila nová dramaturgyně Helena Slavíková.

„Film nepustili do výroby. Nějak se toho báli, jsou látky, kterých se někteří dramaturgové bojí,“ vysvětlil režisér pro Radiožurnál.¹⁸² V rozhovoru pro Českou televizi Polesný uvádí, že materiálu, který si před samotnou tvorbou museli přečíst a nastudovat, bylo velké množství.

„Vyhledat prameny bylo jednoduché, existují jich totiž stovky – knih, studií, novinových článků, většinou ovšem v němčině, kterou nevládmu, ale i v Čechách je jich dost (knihy B. Černého, R. Adlera a především J. Kovtuna). Zajímavé podněty jsem našel například v píseckém archívu. Seznámil jsem se ale i materiály protihilsnerovskými, zejména s knihou předního českého fašisty Jana Ryse Rozsévače, jejíž název jsem už zapomněl. To byla opravdu síla,“ popsal v rozhovoru pro Českou televizi scénárista filmu Václav

¹⁸⁰ Česká televize. Rozhovor s Václavem Šaškem [online]. (cit. 15. 3. 2018) Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10430569618-zlocin-v-polne/9286-scenarista-vaclav-sasek/>>

¹⁸¹ Český rozhlas – Radiožurnál. Audio záznam rozhovoru Petra Krále s Viktorem Polesným [online] in *Host Radiožurnálu* [rozhlasový pořad]. 2016 (cit. 2018). Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/host/_zprava/1577713>

¹⁸² Český rozhlas – Radiožurnál. Audio záznam rozhovoru Petra Krále s Viktorem Polesným [online] in *Host Radiožurnálu* [rozhlasový pořad]. 2016 (cit. 2018). Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/host/_zprava/1577713>

Šašek.¹⁸³

Dvoudílný snímek měl být původně také šestidílný společenský román, takzvaný film-řeka. Polesný se ale nakonec rozhodl natočit film, jehož forma měla být kriminálně – soudní drama, které se pro odvyprávění příběhu zdálo nejvhodnější, o dvou dílech, protože mu připadají „sevřenější a mnohem dramatičtější“. Režisér se také podivil nad tím, že na toto téma nenatočil celovečerní film nikdo před ním a upozornil i na jiné interpretace celé události: „*To opravdu nevím, proč tuto látku nikdo nezpracovával, protože hilsneriáda je klíčová událost dějin v tomto prostoru. Zajímavé je, že teď se jí chytili čeští náckové a pracují s ní jako se svojí propagandou. Dostaly se mi – mimo jiné – do ruky i jejich materiály. Interpretace té události je přesně opačná.*“¹⁸⁴

Viktor Polesný upravoval spolu s Václavem Šaškem scénář do finální podoby, podle svých slov věnoval této práci celé jedno léto, kdy si s Václavem Šaškem posílali jednotlivé úpravy.

Film, který se odehrává na konci devatenáctého století vyžadoval mimo obstarání dobových kostýmů také vzhled do tehdejšího soudnictví, bylo nutné věrně popsat průběh soudních procesů, kterých se Leopold Hilsner účastnil a režisér Polesný při natáčení spolupracoval i s právním poradcem.

„*Nějakou dobu jsme hledali zásadního odborného poradce. A našli jsme předního právníka JUDr. Stanislava Balíka, který je na tuto látku skutečným znalcem. Ten nám velmi pomohl. Především v inscenaci těch dvou velkých soudních procesů, kutnohorského v roce 1899 a píseckého o rok později. Tam jsme museli být velmi přesní,*“ vysvětlil Polesný.¹⁸⁵

Štáb se také vydal do muzea, které je přímo v obci Polná, kde získali mnoho užitečných dokumentů i obrazových materiálů, které jim usnadnily práci při natáčení. Během natáčení o své práci Polesný hovořil s mnoha lidmi, které potkával a kteří se zajímali, na jakém filmu aktuálně pracuje. Režisér jim prý často poznal na očích, že o tématu, kterému se věnuje, nevědí dotyční vůbec nic. Přibližně polovina lidí, se kterými mluvil, nevěděla nic o Leopoldu Hilsnerovi a celé hilsneriádě, ale Polesného překvapil třeba jeho vlastní zubař: „*Na druhé straně můj zubař, když mě ošetřoval a já jsem mu to*

¹⁸³ Česká televize. Rozhovor s Václavem Šaškem [online]. (cit. 15. 3. 2018) Dostupné z:

<<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10430569618-zlocin-v-polne/9286-scenarista-vaclav-sasek/>>

¹⁸⁴ Česká televize. Rozhovor s Viktorem Polesným [online]. (cit. 15. 3. 2018). Dostupné z:

<<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10430569618-zlocin-v-polne/9285-reziser-viktor-polesny/>>

¹⁸⁵ Česká televize. Rozhovor s Viktorem Polesným [online]. (cit. 15. 3. 2018). Dostupné z:

<<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10430569618-zlocin-v-polne/9285-reziser-viktor-polesny/>>

zahuhlal, tak okamžitě zarecitoval: „Nekupujte u židů, cukr, kafe, mouku, zabili nám Anežku, modrookou holku.“¹⁸⁶

Předpremiéra filmu se uskutečnila přímo na místě činu, tedy v kině v Polné, publikum bylo podle režisérových slov vstřícné, empatické a lístky byly vyprodané. „Mě v té Polné ti lidé velmi potěšili a já si dokonce myslím, že je potěšil i ten film,“ řekl Polesný¹⁸⁷ a vysvětlil, že s filmem se jeho tvůrce musí rozloučit ve chvíli, kdy jej dokončí a pustí jej do světa. Film pak žije už svým životem a nikdo neví, jak se bude jeho cesta dále vyvíjet.

„Film opouštíte ve chvíli, kdy jej domícháte a je ta schvalovací projekce nebo ta premiérová projekce a tam je potřeba ses s tím filmem rozloučit, protože další jeho osudy jsou velká neznámá a člověk by se tím zbytečně trápil.“¹⁸⁸

Před natáčením bylo také nutné najít správné lokace, ve kterých by bylo možné natočit určité specifické scény. Původní místa, ve kterých došlo k události a kde se dále příběh odehrával, už nebylo možné pro natáčení použít, protože jimi kupříkladu vede asfaltová cesta.

„My jsme museli najít ráz krajiny, který je velmi podobný, protože ta krajina tam hraje velkou roli,“ vysvětlil Polesný v rozhovoru.¹⁸⁹

6.3 Obsazení rolí

Obsazování rolí je pro celý film a průběh natáčení základní věc. Viktor Polesný v rozhovoru pro Radiožurnál říká, že obsazování rolí je opravdová magie. Konstatuje, že někdy dostane režisér nápad hned, někdy „intuice vykopne herce hned“ a někdy

¹⁸⁶ Česká televize. Rozhovor s Viktorem Polesným [online]. (cit. 15. 3. 2018). Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10430569618-zlocin-v-polne/9285-reziser-viktor-polesny/>>

¹⁸⁷ Český rozhlas – Radiožurnál. Audio záznam rozhovoru Petra Krále s Viktorem Polesným [online] in Host Radiožurnálu [rozhlasový pořad]. 2016 (cit. 2018). Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/host/_zprava/1577713>

¹⁸⁸ Český rozhlas – Radiožurnál. Audio záznam rozhovoru Petra Krále s Viktorem Polesným [online] in Host Radiožurnálu [rozhlasový pořad]. 2016 (cit. 2018). Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/host/_zprava/1577713>

¹⁸⁹ Český rozhlas – Radiožurnál. Audio záznam rozhovoru Petra Krále s Viktorem Polesným [online] in Host Radiožurnálu [rozhlasový pořad]. 2016 (cit. 2018). Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/host/_zprava/1577713>

naopak trvá týdny, než se v hlavě zrodí ideální osoba pro ztvárnění dané role.¹⁹⁰

Pro hlavní roli, kterou ve filmu představuje Hilsnerův advokát Zdenko Auředníček, vybral režisér Viktor Polesný herce Jaroslava Plesla, který jej napadl poměrně brzy a podle svých slov, měl šťastnou ruku.¹⁹¹ O tom, kdo by měl hrát profesora Masaryka prý Polesný nepochyboval ani chvíli, Karel Roden jej napadl jako první a práci s ním si pochvaluje. „*Karel Roden je osobnost, která má v sobě velké vnitřní bohatství, zadruhé je to výborný herec a zatřetí mu je podobný. Masarykovi bylo 50 let, Karlu Rodenovi také...a on má prostě charisma.*“¹⁹² Role záporné postavy, kterou v celém příběhu představuje soukromý žalobce rodiny Hrůzovy, Karel Baxa, jenž si během procesu začal budovat politickou kariéru a vypracoval se až na post primátora hlavního města Prahy, se ujal mladý herec Ondřej Kavan. „*Ondřej Kavan ztvárňuje takového sebevědomého chlapíka, který si je jist svým charismatem, svou inteligencí, svojí bystrostí a stává se obhájci Auředníčkovi velmi zdatným soupeřem.*“¹⁹³

Pro roli Leopolda Hilsnera, obviněného mladého Žida, si režisér Polesný vybral Karla Heřmánka mladšího především proto, že jej zaujala nápadná fyzická podobnost s Leopoldem Hilsnerem a také proto, že měl možnost vidět jej v jiné roli, kde ztvárnil „spratka“, což se mu pro roli Leopolda Hilsnera hodilo. Jak ale Polesný říká, obsadit Karla Heřmánka mladšího bylo do určité míry dobrodružstvím – režisér nikdy neví, co herec, natož pak tak mladý, provede.

„*Vy ho vyberete podle fyziognomie, protože se mu obrovsky podobá. Pak ho vidíte někde hrát nějakého spratka, takže si říkáte „to je výborný, spratky hraje výborně.“ Ale je tam veliký oblouk, vám ho pak v průběhu děje a ke konci musí být líto. On se vám musí strašně lidsky přiblížit. A to je těžký, a to je riziko, které máte před sebou, když*

¹⁹⁰ Český rozhlas – Radiožurnál. Audio záznam rozhovoru Petra Krále s Viktorem Polesným [online] in *Host Radiožurnálu* [rozhlasový pořad]. 2016 (cit. 2018). Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/host/_zprava/1577713>

¹⁹¹ Český rozhlas – Radiožurnál. Audio záznam rozhovoru Petra Krále s Viktorem Polesným [online] in *Host Radiožurnálu* [rozhlasový pořad]. 2016 (cit. 2018). Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/host/_zprava/1577713>

¹⁹² Český rozhlas – Radiožurnál. Audio záznam rozhovoru Petra Krále s Viktorem Polesným [online] in *Host Radiožurnálu* [rozhlasový pořad]. 2016 (cit. 2018). Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/host/_zprava/1577713>

¹⁹³ Český rozhlas – Radiožurnál. Audio záznam rozhovoru Petra Krále s Viktorem Polesným [online] in *Host Radiožurnálu* [rozhlasový pořad]. 2016 (cit. 2018). Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/host/_zprava/1577713>

obsazujete a pak musíte věřit tomu, že to s herci trochu umíte a že on bude soustředěně s vámi pracovat,“ vysvětlil Viktor Polesný.¹⁹⁴

Pro herce Karla Heřmánka mladšího bylo prý natáčení velikou zkušeností a nejnáročnější pro něj bylo představit divákům Leopolda Hilsnera ve více rovinách, spolu s tvůrci se snažil vykreslit Hilsnerovu postavu dostatečně pestře a přiblížit Hilsnerovo rozpoložením divákům v konkrétních momentech. „*On byl velice prostý člověk – vandrák, který, nebyť oné nešťastné vraždy, nikoho příliš nezajímal,*“ řekl Karel Heřmánek mladší v rozhovoru pro Českou televizi a přiznal, že sám o Leopoldu Hilsnerovi a případu zavražděné Anežky Hružové před natáčením neslyšel.¹⁹⁵

Manželku Zdenko Auředníčka, Annu, ztvárnila herečka Gabriela Míčová a Auředníčkova otce Jan Kačer. Další herci jsou jmenováni v textu u postav, které představují.

6.4 Hilsnerův případ filmovými očima

6.4.1 Díl první

Na počátku filmu *Zločin v Polné* je napsáno: „*Vše, co v tomto příběhu mělo širší než rodinný rozměr, se skutečně stalo. Většina vět pronesených v soudních síních byla řečena doslovně.*“ Čas jednotlivých citací z filmu je zaznamenána vždy za citací v závorce. Hned zpočátku filmu, ve scéně, která se odehrává ve středu 29. března 1899 se divákovi představuje právník Zdeno Auředníček v Kaňkově paláci, kde vede advokátské zkoušky. Z narážky jeho kolegy se divák dozvídá, že Auředníčkova žena je židovského původu. Scénu vystřídají černobílé záběry na vraždu Anežky Hružové, divákovi mají poskytnout představu, jak k činu došlo, je zde vidět například trhání šatů či podříznutí dívky. Za zvuku trhání dívčích šatů začíná celý film.

Následuje scéna, která se odehrává o šest měsíců později v soudní síni. Vypravěčem příběhu je Zdenko Auředníček, jehož hlas diváka provází. Hilsner přichází do soudní síně plné lidí na soudní přelíčení, přítomní lidé pokřikují: „*Vrahu!*“ (4:16). Za přísah porotců hraje píseň: „*Nekupujte u Židů, cukr, kafe, mouku, zabili nám Anežku, modrookou holku*“. Spojení písně s přísahami evokuje pocit, že již bylo předem

¹⁹⁴ Český rozhlas – Radiožurnál. Audio záznam rozhovoru Petra Krále s Viktorem Polesným [online] in *Host Radiožurnálu* [rozhlasový pořad]. 2016 (cit. 2018). Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/host/_zprava/1577713>

¹⁹⁵ Česká televize. Rozhovor s Karlem Heřmánkem [online]. (cit. 15. 3. 2018). Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10430569618-zlocin-v-polne/9284-herce-karel-hermanek-ml/>>

rozhodnuto a poskytuje možnost nahlédnout naladění společnosti. Následně se retrospektivně divák ocitá na místě činu, lidé nalézají tělo Anežky Hrůzové. „*Podřízli jí jako dobytče*“, říká jeden z přítomných (6:27). Následně postava Petra Pěšáka (Miroslav Etzler), později korunního svědka obžaloby, který pronáší větu: „*Jako podkošerovaná*“ (6:45)

V průběhu celého soudního procesu se řeší nedostatečné množství krve, které bylo nalezeno u mrtvého těla. „*Na základě ohledání tvrdíme, že mrtvola Anežky Hrůzové skorem vykrváčená byla a stopy nalezené krve neodpovídaly množství krve, kterou bychom při takovém způsobu smrti s určitostí očekávat mohli,*“ pronáší žalobce Schindler (Jiří Plachý) (6:57).

Střídají se záběry ze soudní síně se scénami z místa činu, divák sleduje cestu, která vedla z místa činu právě až do soudní síně. Na scénu přichází k místu činu bratr Anežky Jan Hrůza (Rostislav Novák ml.) a její matka (Johanna Tesařová), která má na oku monokl a teatrálně, nepřírozeně se hroutí k tělu své dcery. Policejní strážmistr Klenovec (Luboš Veselý), který vede vyšetřování, popisuje soudnímu radovi Reichlovi (František Němec), jak Anežčina matka přišla o den dříve na policejní stanici pro Anežčin košík a po své dceři, která se již dva dny neukázala doma, se vůbec nepídila. Divákovi připadají postavy Anežčina bratra i matky podivné, cítí, že „něco nesedí“, ve filmu však není věnován prostor tomu, aby se přišlo na to, co přesně nesedí, co je to podivné. Ostatně stejně jako tomu bylo ve skutečnosti. Jan Hrůza má poškrábané ruce, matka tvrdí, že modřinu u oka jí způsobilo trknutí dobytčetem. Od Hrůzových se divák přenesse do scény, kde policie vyslýchá Johanu Vomelovou, ženu, která v Hilsnerově aféře podala svědectví o neznámém podivném muži, kterého se ulekla v místech vraždy krátce předtím, než k činu došlo a která odmítla křivě obvinít Hilsnera. Vomelová hovoří o čerstvě oloupané bílé holi, o divných očích. O podobném muži mluvily i jiné dívky, které údajně sexuálně obtěžoval.

Ve scéně, kde se odehrává ohledání Anežčina mrtvého těla, se před budovou (pítevnou) potlouká polenská omladina v čele s Leopoldem Hilsnerem, který chce proniknout za lékaři. Ostraha jej zastaví, ale divákovi je patrné, že Hilsner je drzý holomek, nepůsobí ale zle, spíš jako neškodný pobuda. Lidé skupinu mladých mužů napomínají, aby se chovali slušně a odkazují je, ať si jdou na svůj vlastní hřbitov, že to beztak udělal on – Hilsner. Divák tak nahlíží, jak byla křesťansko-židovská společnost rozdělená (my-vy, náš-váš). Auředníčkův vypravěčský hlas divákovi vysvětluje, kdo je Leopold Hilsner a především to, k čemu dojde.

Další scéna se odehrává v ševcovství, kde pracuje Moritz, mladší bratr Leopolda. Švec se jej ptá, zda to neprovedl jeho bratr. Divák na první pohled pozná, že Moritz není příliš inteligentní a chce se přítomným mužům zalíbit, a tak prohlásí: „*Já myslím, že jí zabil, určitě jo.*“ (17:05)

Podstatná je scéna, kdy přichází strážmistr Klenovec za soudním radou a snaží se jej přesvědčit o Hilsnerově vině. Odkazuje se na slova Hilsnerova bratra, načež rada odvěti: „*Bratr? Nemyslíte doufám toho slabomyslného.*“ (18:01) Upozorňuje na to, že žádný soud by jej jako svědka neakceptoval. Klenovec radu ale dále nabádá proti Hilsnerovi a na radův dotaz, jaký by měl Hilsner motiv, odpovídá, že „*jde o tu krev.*“ (18:28)

„*Hilsner je Žid. A oni tu krev křesťanských panen potřebují k těm svým obřadům.*“ (18:40) Rada, stejně jako divák nechápe, co to policejní strážmistr vykládá za babské pověry, ale postava Klenovce pokračuje a dodává, že krev Židé přidávají do velikonočních macesů. „*Pan starosta, páni radní, obyčejné lidé, všichni věří, že to udělali Židi, jmenovitě Hilsner.*“ (18:52) Ve scéně rada Reichl racionálně upozorňuje, že Klenovec by měl mít zdravý rozum a především, že Židé v době vraždy už měli po Velikonocích. Divák má pocit, že rada ctí spravedlnost a stojí proti nařčení, že za vraždou stojí Hilsner. Radní ale nakonec pronese větu, kterou určí další směr příběhu: „*Ten chlap, co ho potkala paní Vomelová, měl šedé šaty. Tak se po nich u Hilsnera podívejte.*“ (19:37)

Radní vede rozhovor s matkou Hrůzovou, ta tvrdí, že si Anežka stěžovala, že na ni koukal nějaký Žid a dodává, že přímo o Hilsnerovi nemluvila. Radní se podivuje nad tím, proč Hilsnera jmenuje. Leopold Hilsner se ústy jiných lidí do případu zamotává čím dál více, aniž by to sám tušil.

Následuje scéna, která se odehrává u Hilsnerů doma – policie hledá šedé šaty. Hilsner tvrdí, že šedé šaty nemá, nakonec si vzpomene na šedé kalhoty, které ale nenosí. „*Mně jsou moc velké. Nechcete je? Vám by byly akorát,*“ říká Hilsner Klenovcovi. Divák vidí, že Hilsner není příliš inteligentní a jeho dotaz není drzý, nýbrž dobrosrdečný. Podle všeho Hilsner nekalkuluje, působí přímočaře, nicméně si neuvědomuje vážnost celé situace. Divák si může jen těžko k takové postavě domýšlet, že by mohla být vrahem. Hilsner Klenovcovi nabízí kalhoty i při odchodu, celá situace je absurdní a divák může být až pobaven Hilsnerovou naivitou a hloupostí, ale zároveň trne, protože je jasné, že Hilsner nebude v záviděníhodné situaci, že mu jeho hloupost spíš může uškodit. Po této „*drzosti*“ je Leopold Hilsner zatčen za vraždu Anežky Hrůzové. Hilsner nechápe.

Hilsnera vyslýchá rada Reichl, zatčený popisuje, co v inkriminovanou dobu dělal a

odkazuje se na svého kamaráda Zellingera, se kterým se prý procházel po náměstí. Během výslechu se z pod oken budovy ozývají nadávky lidí, kteří se před domem shromáždili. Scéna vykresluje nátlak společnosti, pod kterým se soudní rada ocitá. Hlas lidu je určující.

Následuje scéna, která se odehrává u Auředníčků doma – otec Auředníček přenechává svému synu Zdenkovi advokátní kancelář za přítomnosti svých klientů a přátel – dům je plný lidí a divák tak nabývá dojmu, že Auředníčkovi jsou vážení advokáti z dobré společnosti, kteří mají spoustu přátel.

U soudu vypovídá Johana Vomelová, která odmítá, že by mužem, kterého viděla, byl Hilsner. Jediná dosavadní svědectví tedy vyvrací Hilsnerovu vinu. Obžaloba se však snaží Vomelové vnutit, že spatřila Hilsnera, který je lidem u soudu akorát pro smích.

Ve vězení Hilsnera navštěvuje Auředníček a oznamuje mu, že jej bude obhajovat. Hilsner působí bezmocně a skoro jako malý chlapec, v divákovi se probouzí lítost. „*Mně nevěří nikdo...možná matka.*“ (47:06) Vzápětí z dialogu mezi muži divák pochopí, že Hilsner je povaleč a lenoch, který se nechával živit svou matkou a moc nepracoval. Zároveň je ale stále více jasné, že není zlý.

Hilsner absolvuje lékařskou prohlídku, lékař konstatuje, že je zdravý a sexuálně schopný, Hilsner se snaží zalhat, „*že mu to někdy nešlo, hlavně v poslední době*“. Lékař mu nevěří. Je jasné, že Hilsner lže, protože má strach. Auředníček na něj později apeluje, aby za žádnou cenu nelhal, i kdyby měl dojem, že si může uškodit a připomíná Hilsnerovu lež u lékaře. Hilsner odvěti: „*Myslel jsem, že se mi nemůže nic stát, když jsem nic neudělal. Ted' už to nevím.*“ (54:05) Divák cítí, jak v těžké je Hilsner situaci a probouzí se v něm opět lítost a pocit úzkosti.

Soudní rada jmenuje body, které uvádí krajský soud pro obžalobu 1) Hilsner zval kamarády do Březiny, 2) Ten den často měnil šaty, 3) Hrůzovou znal, 4) Nemá alibi. Lze cítit jistou dávku cynismu a pochybností z úst soudního rady, neboť je zřejmé, že důvody soudu k obžalobě Hilsnera nejsou relevantní a některé jsou domyšlené. Jeho spolupracovník komentuje obžalobu slovy: „*No to se pan státní zástupce zapotí, než za tohle dostane Hilsnera na šibenici.*“ (51:49)

Obhájce Auředníčka opouští známí a přátelé, jeho otec prodělal mrtvici a dlouholetý přítel – lékař doporučuje, aby si našli jiného lékaře, odůvodňuje svůj odchod stářím. Je patrné, že nechce mít nic společného s Auředníčkem angažujícím se v Hilsnerově případě.

Vypovídá Petr Pěšák – neohrabaný a neomalený muž, který tvrdí, že v inkriminovanou

dobu zahlédl v místech vraždy člověka v šedých šatech, který jako by na někoho čekal. „*A já jsem v tom člověku poznal Leopolda Hilsnera.*“ (55:37) Jeden z přítomných mužů upozorňuje, že Pěšák musel být vzdálený alespoň 600 metrů. Pěšák dále popisuje detaily, další dva muže, u kterých je schopen identifikovat nejen barvu šatů, ale i to, jak byly šaty staré. Záhy přiznává, že mužům neviděl ani do obličeje. Celá výpověď je kostrbatá, nepřehledná a divák může těžko postavě postaršího Pěšáka věřit.

Auředníčkův asistent (Vladimír Polívka) s pomocníky ověřuje Pěšákovu výpověď. Ukazuje se, že Pěšák byl vzdálen přibližně 650 metrů od postav, které viděl.

Auředníček radí Hilsnerovi, jak se chovat u soudu. Hilsner děkuje obhájci za pomoc a znovu úpěnlivě říká, že Anežku Hrůzovou nezabil.

U soudu se Hilsner snaží, vypovídá pravdivě, ale vzbuzuje v publiku smích, neboť některým otázkám nerozumí a odpovídá zmateně. Ze scény je opět zřejmé, že Hilsner je dobrotivý, ale hlupák, což dělá celou situaci ještě horší. Ve chvíli, kdy zoufale řekne, že Hrůzovou nezabil, z řad občanů se ozývají nadávky, je cítit, že je Hilsner sám proti společnosti. Hilsner popisuje, z jak chudé rodiny pochází a vysvětluje, že je ale rodina slušná, nikdy nekradli, ani když neměli peníze. Lítostivě říká, že se ničemu nenaučil, že neměl práci, že proto jej lidé neměli rádi. Působí bezbranně, soudce se jej snaží dotlačit k výpovědi, říká: „*Všechno ukazuje na vás. (...) Jestli jste jí tu ránu zasadil, to nevím. (...) Že jste spolupůsobil, je jistá věc*“ (1:01:18). Auředníčkovými ústy je následně řečeno, co divák sám cítí – soudce předjímá a nectí presumpci nevinny. Slova se ujímá Baxa, který brilantně využívá Hilsnerovy duševní zaostalosti, divák sleduje, jak obžalovaného sám dovede k tématu rituální vraždy a nechá Hilsnera, aby se do situace sám zamotal. „*Říkáte krev? Vy sám jste na to narazil, tady o tom nikdo nemluvil.*“ (1:02:36). Vypravěč Auředníček popisuje osobu žalobce Baxy. Nejzápornější postava celého příběhu se dostala plně na scénu.

„*Proč ten soud vlastně je, když už mě odsoudili?*“ (1:03:08) Ptá se, stejně jako divák, zoufalý Hilsner v následující scéně, když soudní přelíčení skončí.

Následuje scéna z domu Auředníčků. Auředníček je hlavní postavou příběhu, se kterou divák stále více sympatizuje. Je spravedlivý a chová se správně a podle svého svědomí. Když se jej jeho žena ptá, zda by také před soudem nemohl takzvaně „hrát na city“, odpoví, že tohle neumí.

Soud pokračuje, vypovídá matka Anežky Hrůzové, Petr Pěšák, který však se svou výpovědí přichází později, bezprostředně po vraždě se jako svědek nepřihlásil. Scéna vyobrazuje tlak společnosti a ukazuje, jak se v případě náhle množila všelijaká

svědectví.

Auředníček požaduje rekonstrukci Pěšákova svědectví, které je pro obžalobu svědectvím korunním. Soudce návrh zamítá. Vypovídají lékaři, kteří zkoumali Hilsnerovy šedé kalhoty, které ani nenosil, určili jednou jedinou metodou stopy, v nichž bylo možné rozpoznat červené krvinky. Ostatní metody selhaly, ale nikdo na tento fakt nebere zřetel. „*Rád bych požádal ctěné pány porotce, aby si zapamatovali, že ze čtyř metod, jak lze určit krev, tři selhali,*“ (1:08:32) podotýká Auředníček a přednáší stanoviska dvou lékařů – ze Štýrského Hradce a z Vídně, kteří výsledky analýzy odmítají s tím, že vůbec není jisté, že se na kalhotách nachází krev. Z řad přítomných lidí se ozývají výkřiky jako „*Žid!*“ a podobně. Auředníček požaduje kvalifikovaný posudek z pražské univerzity. Soudce nechá přelíčení pokračovat. Vypovídá Benešová (Aneta Krejčíková) – Hilsnerova bývalá přítelkyně, která říká, že Hilsnera se nikdy nebála. Obžaloba a soudce si z její výpovědi berou jen to, co se jim hodí – například, že ji Hilsner občas pronásledoval po jejich rozchodu.

U Auředníčků doma – Zdenko Auředníček ukazuje manželce výhrušné dopisy a obrázky. Anna Auředníčková je dostala také, navíc oznamuje, že byla odvolána ze všech spolků, do kterých byla zvolena. Scéna vykresluje, v jak těžké situaci se Auředníčkova rodina ocitla za jeho smysl pro spravedlnost. Během rozhovoru manželů někdo rozbije kamenem okno v místnosti, kde se nacházejí. Společnost jim dává najevo svůj názor.

Výpovědi u soudu jsou manipulované a ohýbané, včetně výpovědi lékařů, kteří provedli ohledání mrtvého těla. Nepřipouštějí, že by dívka mohla být zabita ranami do hlavy, stáčí výpověď k řezné ráně na krku, divák sleduje, jak stojí Zdenko Auředníček sám proti všem – lékařské výpovědi se zastává samotný soudce. Žalobce Karel Baxa formuje lékařské odpovědi směrem, kterým potřebuje:

Karel Baxa: „*Na místě nebylo očekávané množství krve. Když se tam nenašla, mohla být zachycena?*“ (1:13:41)

Lékař: „*Nevím, proč by měla být krev zachycena?*“ (1:13:48)

Karel Baxa: „*To neví nikdo. Ptám se, zda-li mohla být zachycena, nebo ne.*“ (1:13:51)

Lékař: „*Mohla být zachycena.*“ (1:13:55)

Auředníček logicky namítá, že dívka mohla být zavražděna jinde, jeho argumenty nikdo nechce slyšet.

Karel Baxa pronáší řeč před porotou, v níž se snaží probudit emoce a křesťanské cítění,

o Anežce Hružové hovoří jako o mučednici a pokouší se potlačit racionalitu. Zakončuje svůj projev slovy: „*S neobtěžkaným svědomím říkám: Málokdy jsem tak přesvědčen o vině jako tentokrát.*“ (1:16:54) Lidé tleskají a vzývají Baxova slova, na porotu je vyvíjen tlak, mnozí si možná ani netroufají hlasovat pro Hilsnerovu nevinu.

Auředníček v závěrečné řeči připomíná, že korunní svědek obžaloby – Pěšák byl dvakrát odsouzen za pomluvu a fakt, že neznámý muž, kterého některé dívky a ženy viděly poblíž Polné a Březiny, nebyl vypátrán, ba nikdo se jej ani nepokusil vypátrat.

„*Musí být podány mnohem pádnější důkazy, že vrahem je Hilsner. Věřím, páni porotce, že v případě tak nejasném si nevezmete na svědomí, aby trpěl nevinný. Nelze odsoudit člověka bez důkazů. Nelze odsoudit člověka na smrt na základě pouhé možnosti. Zkrátka jenom proto, že to tak mohlo být.*“ (1:19:57)

Hilsner v cele mluví s Auředníčkem. Znovu je zřejmé, jak je Hilsner naivní, neznalý, jak si nespojuje souvislosti. Tvrdí, že jej lidé nenávidí, protože se nechal živit matkou. Nenapadá jej, že by důvodem nenávisti byl jeho židovský původ. Zvenku se ozývá „*Smrt Židovi!*“, lidé tlačí svým postojem na porotu, aby Hilsnera odsoudila.

V jedné z posledních scén prvního dílu se rozhoduje o Hilsnerově osudu. Hilsner je napjatý, celý se třese a divák s ním, společně doufají, že se vše v dobré obrátí, ačkoliv již předem ví, jaký bude verdikt. Hilsner je odsouzen k trestu smrti. Lidé jásají, tleskají.

V posledních minutách filmu přichází na scénu Tomáš Garrigue Masaryk, ústy Karla Rodena divák poslouchá, co stojí v dopise adresovaném Auředníčkovi. Masaryk se rozhodl jednat a podat žádost o revizi výsledku soudního řízení.

6.4.2 Díl druhý

Na počátku druhého dílu jsou ukázky z předešlé části, černobílé, což divákovi evokuje pocit minulého, uplynulého.

V první scéně druhé části filmu navštěvuje koncipient Karas Tomáše Garrigue Masaryka. Vysvětluje, že si velmi váží Zdenko Auředníčka a má ho rád, ale má pochybnosti o Hilsnerovi a obavy, zda se Auředníček nemýlí. Karas hledá ujištění, že Židé skutečně neužívají křesťanskou krev k rituálním účelům. Scéna má divákovi ukázat, jak těžké muselo v této době uchránit si čistou hlavu a racionální úsudek před tlakem společnosti a takřka většinovým názorem. Masaryk tvrdí, že Hilsner je nevinný a zároveň vysvětluje, že se o polenský případ nezačal zajímat kvůli Hilsnerovi. „*Mě*

polenský případ nezačal zajímat kvůli Hilsnerovi, ale z principu. Rasová nenávisť mrzačí mysl a ducha národa.“ (3:50) Karas žádá Masaryka, aby se více vložil do případu, aby Auředníček nebyl na případ sám. Masaryk mu ukazuje svou brožuru *Nutnost revidovati proces polenský*, která má následující den vyjít.

Spoluvězňové straší Hilsnera, že mu venku staví šibenici. Okrádají ho o jídlo a vysmívají se mu. Hilsner je vystrašený, vypadá jako malý chlapec. Navštěvuje jej Auředníček a ujišťuje jej, že šibenici Hilsnerovi nestaví a že se nemusí bát, odvolal se do Vídně. Ve vězení je prý Hilsner ve větším bezpečí než venku. Veřejnost byla k Hilsnerovi nemilosrdná.

Auředníčkova žena předčítá z týdeníku rakouských právníků, kteří uvádějí, že Hilsner byl bez důkazů obžalován a bez důkazů odsouzen, cituje také další noviny.

Ošetřující lékař Auředníčkova otce upozorňuje na neúplnost pitevní zprávy Anežky Hrůzové – chyběla jakákoliv zmínka o plicích, které jsou v případě vykrvácení ale určující. Lékař vysvětluje, proč tento fakt nesdělil Auředníčkovi v době, kdy probíhal proces – měl strach, že by sám sobě uškodil a konstatuje, že ví, že je to zbabělé. *„Je to lidské,*“ komentuje Auředníček (11:20). A jeho hlas říká divákovi: *„Nietzsche to kdysi napsal jako otázku: spokojená svině nebo umírající bojovník, což není jiné volby?“* (11:25)

Novým vyšetřujícím soudcem se stal Baudyš (Vilém Udatný). Do Kutné Hory přijíždí doktor Bulova (Miloslav Mejzlík), který pochybuje o lékařské zprávě, kterou předložili místní lékaři a žádá, aby mohl prohlédnout mrtvé tělo, Baudyš mu to umožňuje. Bulova konstatuje, že řez na krku byl proveden až po smrti, pachatel se tak snažil odvést pozornost a stočit vyšetřování k rituální vraždě, což se mu podařilo. S ohledem na zvláštní polohu nohou uvádí, že mrtvé tělo bylo do lesa dopraveno až po smrti. *„Když máte na celou věc tak jasný názor, kdo ji podle Vás zabil?“* ptá se Baudyš. Následují černobílé záběry, na kterých muž (pravděpodobně dívčin bratr) bije Anežku, situaci sleduje Anežčina matka. *„Hilsner její smrti nezískal nic, bratr všechno,*“ říká doktor Bulova.

Anna Auředníčková přichází s myšlenkou, že s Anežčíným bratrem, který není příliš chytrý, aby vše domyslel, spolupracoval i její poručník, který mu poradil.

Soudce Baudyš přichází za žalobcem Schindlerem, aby mu řekl, že vrahem nemůže být Hilsner, že události nesedí časově a hovoří o možné vině Anežčina bratra. Schindler Baudyše zarazí: *„Vždyť je to přece tak jasné. Chyběla krev. To je alfa i omega celé kauzy. A protože se nemohla vypařit, musel ji někdo odnést. O tom byl ten proces a o*

tom také navždycky zůstane.“ (18:39)

Schindlerova slova jsou pro diváka zrcadlem, které ukazuje, jak proces skutečně dopadl a jaká pachuť po něm zůstala zakořeněná ve společnosti. Baudyš oznamuje, že pošle opis svého rozkladu případu státnímu zástupci do Prahy, Schindler opáčí, že Baudyš jen riskuje celou svou kariéru. V tu chvíli se objevuje informace, že Hilsner začal mluvit. Divák, který celý případ detailně nezná, je zmatený.

Vychází najevo, že Hilsner vystrašený šibenicí, si vymyslel příběh s myšlenkou, že zmírní svůj trest. Vymyslel si, že *„dva Židi chtěli, abych jim ukázal nějakou holku.“* Obvinil tak dva cestující Židy, kteří u Hilsnerů někdy přespávali.

U Auředníčků doma čte Anna z novin, divák se dozvídá, že situace pro Židy není příznivá i v dalších částech země. Auředníček oznamuje, že bude muset vymyslet, co podnikne dál, kvůli obhajobě Hilsnera přišel o jakoukoliv další práci.

Baudyš přivádí dva Židy, které Hilsner obvinil, ten pokračuje ve lži, drží se myšlenky, že by mu tato lež mohla být nějak prospěšná. Auředníček na něj tlačí, ať mluví pravdu, Hilsner se tak nakonec přiznává, že si příběh vymyslel ze strachu. Diváka může Hilsnerovo obvinění pohoršit, Hilsner představuje v příběhu postavu, které divák přeje dobrý konec, tímto však Hilsner diváka zklame. Záhy je však třeba si uvědomit širší okolnosti a důvod, proč tak Hilsner jedná. Musel žít pod nepředstavitelným tlakem, a navíc pro něj při jeho nižší inteligenci, musela být situace, do které se bez vlastního přičinění dostal, ještě více nepochopitelná.

K žalobci Schindlerovi se dostává Masarykova brožura, je nanejvýš rozčilený. *„Podle pana profesora to má mít na svědomí její bratr. Taková troufalost, jen tak někoho obvinít,“* (23:15) takový paradox Schindler řekne, ačkoliv sám dostal nevinného Hilsnera za mříže.

V následující scéně se Auředníček z Masarykovy brožury raduje, navštěvuje jej detektiv Olič. Přichází s podobnými přepadeními, ke kterým došlo v poslední době v okolí. *„Od začátku se mluví o chlapovi se zarudlým obličejem, vojenskou chůzí a cvočkem v uchu. Ale soud na to nechce slyšet,“* říká Auředníček (25:20). Olič Auředníčkovi přináší fotografie, na kterých je zachycen žalobce Baxa s korunním svědkem Pěšákem. Auředníček fotografie odmítá: *„S tím já přece nemůžu... fotografie ze zálohy...to není etické.“* (26:33). Hilsnerův advokát odmítá přistoupit na neetické chování, je příliš dobrý a čestný.

V následující scéně soudce Baudyš drží v ruce Masarykovu brožuru a říká: *„Tahle knížka pohne dějinami,“* (27:28), scénu střídají záběry na Masaryka krácejícího davem

studentů, kteří na něj pokřikují a brání mu v cestě. Někteří drží velkou ceduli s nápisem „*Masarykovi nevěříme*“. Vydání brožury a Masarykův postoj k polenské aféře si začínají vybírat svou daň. Divák přihlíží, jak i tak vážený profesor, jakým Masaryk mezi studentstvem byl, se může během jediné minuty stát terčem pohrdání, posměchu a nenávisti. Nezáleželo na tom, jaké měl člověk postavení a jak důležitou funkci zastával, sounáležitost s Židy společnost neodpouštěla. Když Masaryk přichází do třídy, studenti jej vypískávají, bubnují židlemi a pokřikují. Masaryk se staví před třídu a do hluku se snaží říci: „*Přišel jsem za Vámi v dobré víře. Že mě vyslechnete.*“ (28:35) Dav neutichá, Masaryk píše na tabuli: „*Žádám o slovo! Prohlašuji: Vedení polenského procesu je přímo atentát na rozum a lidskost. Hájil jsem a budu vždy bez diplomacie hájit svobodu myšlení a cítění. Co máte proti tomu?!*“ Následně přichází jeden ze studentů a celé oznámení maže. Studenti jsou zfanatizováni, chovají se jako zvířata, diskuse není možná. Jeden ze studentů píše na tabuli vzkaz Masarykovi, jehož smyslem je, že se Masaryk zastává Žida namísto toho, aby stál za vlastním národem. Studenti se následně začínají prát. Scéna je nepříjemná a pravděpodobně dosti věrně zachycuje atmosféru skutečných chvil.

Dvě ženy v lese nalézají tělo mrtvé Marie Klímové, která zmizela tři čtvrtě roku před vraždou Anežky Hrušové. V následující scéně Auředníček predikuje, že i tuto vraždu budou chtít svalit na Hilsnera.

V následující scéně strážmistr Klenovec naznačuje radovi Reichlovi, že by i za touto vraždou mohl stát Hilsner, protože vykazují podobné znaky. Soudní rada Reichl vyslýchá známou a spolubydlící Klímové, ta vypovídá, že v onen den šla Marie Klímová na pouť do Zhoře s nějakým Čumplem. Pak se zarazí a na vyzvání Reichla pokračuje: „*Já teď sloužím u pana radního Sládka. On za mnou dneska ráno přišel, že prý se musím pamatovat, že na pouť šla s ním Hilsnerem,*“ (35:05) Je zřejmé, že lidé se snaží výpovědi manipulovat a že ani v tomto případě nebude hrát roli, kde je pravda a kdo má jaké alibi.

Následující záběry ukazují, jak pokračuje situace, v níž se ocitl Tomáš Garrigue Masaryk, který se stává jednou z předních postav celého příběhu. Profesor vychází ze dveří, na nichž je přichycená cedule s nápisem „*Masaryčku, Masaryčku, chystáme ti šibeničku.*“ Za rohem na něj čeká skupina mužů, možná část jeho studentů, kteří jej napadnou, shodí na zem a bijí. Po dramatické hudbě, který vykresluje vážnost situace se Masaryk zvedá ze země a mužský hlas zpívá za doprovodu harmoniky píseň, která zní lidově, utkví v hlavě a jejíž text zní:

*Masaryčku, Masaryčku
máš úlisnou svou hubičku
myslím, že jsi dostal od Židáčků
pár tisíců na ručičku.
Za to by si zasluhoval
pár faciček na hubičku.
Masaryčku, Masaryčku
zasluhuješ čest a chválu
hanebný židovský vrahu
zasloužil bys, Masaryčku
jít s Hilsnerem na houpačku
Masaryčku, Masaryčku*

Popěvek doprovází záběry, jak Masaryk jede v kočáře taženém koňmi na místo, o kterém svědčil Pěšák. „*To je dálka. Chtěl jsem to vidět na vlastní oči. Ten Pěšák odtud nemohl nikoho poznat. Lže. A oni ho mají jako korunního svědka,*“ říká Masaryk (37:47) a dodává, že z Polné má namířeno přímo do Vídně, kde má audienci u ministra spravedlnosti. V Polné vystupuje pod pseudonymem „Boeck“, brzy však svou identitu přizná. Hovoří s lékařem, který prováděl pitvu mrtvého těla Anežky Hružové, vyčítá mu způsob, jakým informovali o krvi a upozorňuje, že jiní lékaři onu lékařskou zprávu vyvrací.

„*Ale v této době a v této atmosféře tím vlastně přikyvujete k rituální vraždě, uvědomujete si to vůbec?*“, ptá se Masaryk a na konci scény pronese: „*Víte co, pane doktore, já vám něco povím, co se vás přímo netýká. Mě prostě rozčiluje, když někdo takhle bezstarostně rozhoduje o životě a smrti. Když nic jiného, tak si z této kauzy odnesu jedno: že trest smrti se musí zrušit.*“ (40:44)

Ve vězení si osamocení Hilsner ochočil myš. Ve scéně divák vidí dobrosrdečného a nešťastného mladého muže a o to víc je zde cítit bezpráví, které je na něm pácháno. Později ji nazývá „Julča“ a celý rozzářený ji ukazuje Auředníčkovi.

Masaryk navštěvuje Auředníčka a přesvědčuje jej, že musí prosadit zrakovou zkoušku s Pěšákem. Při odchodu říká: „*To je dobře, že máte tak malého syna. Náš starší Herbert musí vodit mladšího Jana do školy, aby ho děti netloukli. A Olga se ptá, proč si s ní nikdo nechce hrát.*“ (44:05) V takové situaci se pro Masarykovy postoje ocitla celá jeho rodina. Divák se také dozvídá, že Masarykovi zrušili všechny přednášky na univerzitě. Tak vážná byla celá situace.

Auředníček oznamuje Hilsnerovi, že kasační soud přijal odvolání obhajoby a bude se tak možná konat nový soudní proces. Mluví spolu o Marii Benešové. Hilsner ví, kdo to byl, ale neznal ji. Auředníček oznamuje, že její tělo našli v lese a dodává, že podezírají Hilsnera. Hilsner se prostě a udiveně ptá: „*Z čeho?*“ (46:13) Když mu Auředníček řekne, že je Hilsner podezírán z další vraždy, je uvězněný muž celý bez sebe. Nevinný člověk, který pyká za čin, který nespáchal, je nařknut z další vraždy. Doposud si divák spolu s Hilsnerem mohl myslet, že hůř už být snad nemůže. „Proč pořád já?! Jak to, že já?!“ volá zoufalý Hilsner. (46:26) Auředníček jej uklidňuje, že proces by se konal v jiném městě, s jinými soudci a dodává: „*Vsadím se, o co chcete, že za vraždu Vás podruhé neodsoudí. Ani za Hružovou ani za Klímovou.*“ (46:54) Jeho slova jsou optimistická, ale v kontextu celého příběhu a toho, jak se vyvíjí, může divák cítit předzvěst něčeho hrozného.

V následující scéně se divák dozvídá, že Auředníčkovi opustila služebná. „*Lidi se nás štítí. Já jsem Židovka a ty obhajuješ Žida, vraha,*“ říká Anna. (47:47)

Dochází k rekonstrukce Pěšákovy výpovědi. Před zkouškou jsou však muži, které má Pěšák rozeznat, představeni, tím celá zkouška ztrácí smysl. Pěšák hádá barvu šatů mužů, které před chvílí poznal. I tak ale Pěšák chybuje, je evidentní, že zrak nemá zrovna dobrý. Zkouška pokračuje, na místo jsou přivezeni muži, které Pěšák dobře zná, on však netuší, že jsou to právě oni. Při zrakové zkoušce muže není schopen identifikovat.

„*Jistě si uvědomujete, pane vyšetřující soudce, že Váš korunní svědek totálně selhal. Nepoznal dva lidi, které zná celý život, nerozeznal kulhání, tak jak mohl poznat Hilsnera podle pohybů hole a lepší nebo horší kabáty jeho imaginárních společníků?*“ ptá se Auředníček. (56:50) Auředníček má radost a divák může nabýt dojmu, že takové zpochybnění výpovědi by mohlo zvrátit průběh procesu. Auředníček však v následující scéně předčítá stanovisko lékařů: „*Svědék prokázal takovou bystrost zrakovou, že neváháme prohlásit za věrohodné, co svědek vypověděl o svém vypození 29. března roku 1899. Avšak nemohl poznat nikoho dle obličeje a nemohl rozeznat šat ošumělý či zánovní.*“ (57:26)

Auředníček s Hilsnerem sepisují, co dělal Hilsner v době vraždy Marie Klímové, zrovna byl na cestách.

Auředníček shání výpovědi, které by mohly dosvědčit Hilsnerovo alibi. Následují scény z píseckého procesu datované 25. října 1900. Žalobce Karla Baxu lidé vítají potleskem. Hilsnerovi se naopak vysmívají, atmosféra u soudu je stále stejná. Matka Anežky Hružové ve scéně omdlí, vypadá to, že vše naaranžovala. Vypovídá svědek Pěšák, od

nevěrohodnosti jeho výpovědi soudce uhýbá k tomu, že se prý svědek stal terčem židovského posměchu. Dále soudce přednáší lékařskou zprávu z pražské univerzity, v níž stojí, že množství krve v mrtvém těle je relevantní a že dívka byla zabita jinde. Následuje jeden z antisemitských popěvků, které proznívaly tehdejší náladou, na ulici se prodávají antisemitské pohledy a obrázky.

Vypovídá matka Anežky Hrůzové, která si náhle vzpomněla, že ji před dvěma lety Anežka říkala, že viděla na pouti ve Zhoří Marii Klímovou s Leopoldem Hilsnerem. Matka nepůsobí důvěryhodně.

„Paměť svědků v tomto procesu je skutečně kapitola sama pro sebe. Svědkyně Strnadová dva roky tvrdí, že Klímová šla na pouť se svým milencem Čumplem. Ale po dvou letech si zčista jasně vzpomene, že na ni vlastně šla s Hilsnerem,“ (1:09:19) říká Auředníček a dodává: „Od paní Hrůzové se zničehonic dozvídáme, že její dcera na pouti nejenom byla, ale že tam dokonce viděla, no koho asi, no přece Hilsnera, ve společnosti Klímové.“ Auředníček se domnívá, že za pozměněnými výpověďmi stojí sugesce. Po soudním procesu Auředníček odchází za doprovodu své ženy, jeden z přítomných na něj dokonce plivne. Proces pokračuje, žalobce Baxa strhává přítomné a snaží se přesvědčit porotu, aby hlasovala ve prospěch obžaloby: „Nuže, budme stateční a otevřeně vyslovme, že jsou lidé, kteří potřebují krev našich křesťanských dívek. Nedejte se zastrašit, musíme se bránit, je třeba, aby proti nim bylo zakročeno!“, následuje velký potlesk. (1:11:49).

V následující scéně kráčí Masaryk městem, malé děti se mu posmívají a pokřikují na něj. Auředníček se snaží přesvědčit soud o Hilsnerově nevině, neúnavně poukazuje na nutnost ctít presumpci nevinoty, soud však v polenském případě v tomto ohledu naprosto selhal. *„Už od dob římských platí zásada, že existuje-li pochybnost, je pravda na straně obviněného. Je pravda na straně obviněného. Proto musí Váš dnešní výrok znít jedním hlasitým „nevinen“,“* apeluje Auředníček na porotu. (1:14:32)

V následující scéně dostává Hilsner hromadu různých nenávistných dopisů a malůvek, například šibenic.

Přichází rozsudek, schyluje se ke konci, divák je napjatý, pokud příběh nezná, tak stejně tuší, že šťastný konec pro hlavní postavy – Zdenko Auředníčka a především Leopolda Hilsnera, nenadejde. Hilsner je odsouzen k smrti, lidé jásají. Těžko soudit, kdo ve scéně je zdrcenější – zda Hilsner, nebo šokovaný Auředníček. Naděje umírá poslední a Hilsnerův právník obětoval vše, co mohl, aby pomohl spravedlnosti. Přichází za ním soudce a doporučuje mu, aby se znovu odvolal, že stejně jako on je přesvědčený o

Hilsnerově nevině.

Auředníčkovi zůstávají v soudní síni, Auředníček je zdrcený. „*Proč to všechno bylo? Proč nás všichni nenávidí? Tys přece jenom nechtěl, aby pro nic za nic oběsili nějakého bezvýznamného tuláka,*“ říká Anna Auředníčková a dodává, že odjedou. (1:18:13)

S poznámkou „o několik týdnů později“ následují záběry z nádraží. Auředníčkův hlas popisuje, že po vynesení rozsudku požádal o zmírnění trestu na doživotní vězení, jemuž bylo vyhověno. Scénu z nádraží střídají záběry, které příběh posouvají o osmnáct let dále. Auředníčkův hlas divákovi oznamuje, že o osmnáct let později udělil císař Karel I. Hilsnerovi milost proti vůli českých úřadů. Jeho hlas promlouvá ve scéně, kde Leopold Hilsner vychází z vězení. Auředníček na něj čeká, apatický Hilsner mu oznamuje, že si s sebou nese svou ochočenou myš – již dvanáctou. Na otázku, zda pro Hilsnera může něco udělat, říká Hilsner, že by chtěl buřinku. Peníze si však nevezme, kulhavě odchází ze záběru a Auředníčkův hlas seznamuje diváka s tím, jak příběh pokračoval. Divák se dozvídá, že deset let po propuštění z vězení umírá Hilsner na rakovinu žaludku.

„*Tento ubožák zemřel o deset let později na rakovinu žaludku. Jako oběť jednoho z nejkrutějších justičních omylů té doby, si přinesl zárodek své smrtelné nemoci ze žaláře. Tajemného muže se dvočkem v uchu chytily po několika letech, když se pokoušel znásilnit a zabít několik děveček. K vraždám v Polné se ale nepřiznal. Podle některých svědectví se na smrtelné posteli doznal k vraždě své sestry Anežky její bratr, Jan Hruza. Jiná svědectví to popírají. Kdo byl vrahem Anežky Hruzové a Marie Klímové se asi nikdy nedozvíme.*“ (1:21:31)

V úplném závěru filmu se objevují medailonky postav, které měly co dočinění s Hilsnerovým procesem, divák se dozvídá, co s nimi bylo dále. Zdenko Auředníček žil ve Vídni, nikdy nepřestal usilovat o Hilsnerovu rehabilitaci a zemřel v 68 letech. Anna Auředníčková prošla Terezínem a druhou světovou válku přežila. Tomáš Garrigue Masaryk byl za své postoje v době hilsneriády oslavován v zahraničí, doma k němu byli lidé ještě dlouho nevraživí. Z Karla Baxy se stal primátor Prahy. Petr Pěšák se pokoušel získat odměnu, která byla vypsána za dopadení vraha Anežky Hruzové, byl ale obviněn z podvodu a dožil se poměrně vysokého věku – 85 let, žil tedy o dvacet let déle, než Zdenko Auředníček.

„*Úsilí o nápravu bezpráví, spáchaném na Leopoldu Hilsnerovi, trvalo bezmála sto let. Až v roce 1998 Ministerstvo spravedlnosti České republiky konstatovalo, že v obou procesech byl porušen zákon.*“

6.5 Po natáčení

Film *Zločin v Polné* byl od začátku natáčen jako film televizní. Pro velký zájem byl odvysílán ve třech předpremiérách přímo v polenském kině, vstupné bylo zdarma. První premiéra filmu se uskutečnila 22. ledna 2016 v dopoledních hodinách pro školy a večer se v polenském kině konala slavnostní projekce za účasti tvůrců i herců filmu. Následující den byl film promítán ještě jednou. 31. ledna 2016 odvysílala Česká televize první část filmu a o týden později, 7. února pak část druhou. První díl sledovalo na ČT1 1,3 milionu lidí, což bylo o polovinu více, než například TV Nova v onen večer (636 000 diváků).¹⁹⁶ Druhá část filmu přilákala k televizní obrazovce 1,06 milionu diváků.¹⁹⁷ V roce 2016 získal film *Zločin v Polné* Českého lva za nejlepší televizní film.

6.6 Práce s fakty

Viktoru Polesnému se podařilo zachytit důležitá fakta a momenty, které se s vraždou Anežky Hrůzové a s procesem s Leopoldem Hilsnerem, pojí. Do filmu je zakomponována i vražda druhé dívky, Marie Klímové, ze které byl Hilsner taktéž obviněn a následně odsouzen. Ve filmu je upravená posloupnost událostí týkající se obou vražd tak, aby divák snadněji pochopil souvislosti a za co byl Leopold Hilsner odsouzen. Ve skutečnosti došlo k vraždě Marie Klímové dříve, než k druhému činu a její ostatky včetně zbytků šatstva, byly nalezeny několik měsíců před vraždou Anežky Hrůzové. Z pohledu tvůrců bylo však jednodušší ponechat nalezení ostatků Marie Hrůzové teprve po vyšetřování vraždy Anežky Hrůzové a následně i za ní odsoudit již obviněného Hilsnera. Jinak by museli ještě před začátkem samotného příběhu diváka informovat o tom, že se ještě před smrtí Anežky Hrůzové ztratila další dívka, jejíž ostatky byly o několik měsíců později nalezeny a příběh by pak nebyl tak plynulý. Zároveň tvůrci nemohli pracovat s vraždou Klímové a druhým Hilsnerovým obviněním, aniž by divákovi vysvětlili, kdo tato dívka byla a kde se vzala. Byl by to vstup do plynulého děje, který by divákovi vnesl do příběhu zmatek a nepochopení, pokud skutečný příběh nezná.

¹⁹⁶ Zločin v Polné smetl konkurenci: Brutální vraždu Anežky Hrůzové sledovalo 1,3 mil. diváků! [online]. *BLESK*, 1. 2. 2016 [cit. 14. 3. 2018]. Dostupné z: <<http://www.blesk.cz/clanek/celebrity-serialy-filmy-kino-a-tv/370994/zlocin-v-polne-smetl-konkurenci-brutalni-vrazdu-anezky-hruzove-sledovalo-1-3-mil-divaku.html>>

¹⁹⁷ Tvrdý boj o diváka: V.I.P vraždy a Zločin v Polné spláchno Na vodě. [online]. *BLESK*, 8. 2. 2016 [cit. 14. 3. 2018]. Dostupné z: <<http://www.blesk.cz/clanek/celebrity-serialy-filmy-kino-a-tv/372451/tvrdy-boj-o-divaka-v-i-p-vrazdy-a-zlocin-v-polne-splachlo-na-vode.html>>

První díl filmu se věnuje příběhu od počátku, děj je plynulý a divák se v příběhu dobře orientuje. Sleduje vyprávění vedené postavou Zdenko Auředníčka od počátku vraždy a následně průběh obvinění a soudních řízení s Leopoldem Hilsnerem. Do druhého dílu vstupuje postava Tomáše Garrigue Masaryka, který se stává jednou z hlavních postav. Samotná vražda Anežky Hružové a scény zobrazující možnosti, jak k vraždě mohlo dojít, jsou černobílé, divák tak snad rozpozná, co patří do přímé dějové linie příběhu a co je retrospektiva či možný průběh událostí. Věrně jsou ve filmu vyobrazeny soudní procesy, realitě odpovídala také většina toho, co bylo v soudní síni proneseno, jak je ostatně avizováno před samotným začátkem filmu. Divák tak ví, že proces s Hilsnerem byl skutečně veden takovým způsobem, že presumpce nevinny byla v tomto případě zcela vypuštěna. Dokáže si tak utvořit představu o tom, jak byla naladěna veřejnost a jak se přibližně choval a cítil obviněný Hilsner. Postava Leopolda Hilsnera je divákovi představena taktéž věrně. Jak popisuje režisér Viktor Polesný v kapitole „Obsazení rolí“, vybral pro roli Hilsnera Karla Heřmánka mladšího, protože se podle něj skutečnému Hilsnerovi velice podobal. Hilsner navíc nebyl nijak významně inteligentní, což Heřmánek ztvárnil uvěřitelně. Tvůrcům se podařilo divákovi přiblížit jak postavu Leopolda Hilsnera, tak neúnavný boj jeho obhájce Zdenko Auředníčka, ale i postavu žalobce Karla Baxy. Divák na Hilsnera postupně mění názor, nejprve jej považuje za neomaleného, drzého a nepracujícího pobudu, není mu příliš sympatický, pak s ním ale soucítí.

Na konci filmu se divák dozvídá, jak osud hlavních postav pokračoval ve skutečnosti, díky čemuž má intenzivnější kontakt s realitou a tyto informace završují celý příběh, divákovi tak připadá kompletnější.

Film pracuje s obviněním Leopolda Hilsnera, dává ale také divákovi možnost, aby si sám utvořil představu, nabízí alternativu, že za vraždou Anežky Hružové mohl stát někdo jiný, například její bratr. Autenticky jsou vyobrazena například svědectví Johany Vomelové či korunního svědka Petra Pěšáka a s tím se pojící rekonstrukce jeho výpovědi. Ve filmu jsou zmíněny také podstatné detaily, jako například to, že když se Anežka Hružová ztratila, její matka ji několik dní nehledala nebo lži Leopolda Hilsnera ze strachu. Nechybí ani situace, kdy Hilsner křivě obvinil další dva Židy, protože se bál a doufal, že si sám přilepší.

Osobní život Zdenko Auředníčka je ve filmu zpracován tak, aby divákovi napomohl dotvořit si ucelenou představu o Auředníčkově osobnosti. Určité věci jako například zatčení Hilsnera za šedé kalhoty, které strážníci najdou v bedně ve světnici, jsou

zjednodušené, jako celek však dávají smysl. Karel Roden zahrál Tomáše Garrigue Masaryka věrně, kromě toho, že se mu ve filmu velice podobá, je ve filmu jasně řečeno, že se Masaryk do procesu vložil především proto, že nechtěl, by lidé podleli pověře o rituální vraždě. Masarykovy přednášky byly skutečně rušeny a mnoho jeho studentů se proti němu postavilo.

Tvůrcům se podařilo ve filmu zachytit justiční omyl, ke kterému došlo na konci 19. století, dokázali vybrat takové herce, kteří divákovi pomohli procítit celý příběh, ukázali, jak zakořeněný byl antisemitismus ve společnosti, absurditu celého procesu včetně nerelevantních výpovědí svědků, neúnavný boj Zdenko Auředníčka. Určité věci byli tvůrci nuceni zjednodušit, ale patrná je snaha odvyprávět divákům příběh co nejautentičtěji.

6.7 Mediální ohlas

Filmová kritička Mirka Spáčilová udělila filmu *Zločin v Polné* hodnocení 60 % a na web online deníku idnes.cz již v perexu uvádí, že film *Zločin v Polné* „*má napětí hodné žánru krimi a bonus v podobě Karla Rodena.*“¹⁹⁸ Spáčilová filmu vytýká, že část příběhu týkající se samotného průběhu vyšetřování a osudu Leopolda Hilsnera, je výpravná, druhá část (nikoliv druhý díl, ale rovina) divákovi spíše, než vypráví, vysvětluje hilsneriádu a způsob, jak se do procesu vložil Tomáš Garrigue Masaryk. Konkrétně Spáčilová kritizuje dialogy, které vysvětlují Masarykovu angažovanost ve chvílích, kdy zrovna postava Masaryka není na scéně. Spáčilová kladně hodnotí způsob, jak ve filmu režisér Viktor Polesný vyobrazil vraždu Anežky Hružové, nedostačující jí však připadá způsob, jakým se začne vyvíjet situace s Leopoldem Hilsnerem. „*Brutálně natočený útok i profesně věcné pátrání však mají v realizaci Viktora Polesného silnější oporu než poněkud unáhleně a nahodile motivovaný všeobecný atak na Hilsnera, kterého představuje typově zajímavý Karel Heřmánek mladší, a na jeho souvěrce.*“¹⁹⁹ Podle Spáčilové si scénárista Václav Šašek usnadnil vyprávění příběhu tím, že postavu Zdena Auředníčka využil také jako vypravěče. Divák je podle kritičky zvědavý především na postavu Tomáše Garrigue Masaryka, na kterého si však musí počkat až na

¹⁹⁸ SPÁČILOVÁ, Mirka. RECENZE: Napínavou krimi *Zločin v Polné* posílil Rodenův Masaryk [online]. *MF DNES*, 1. 2. 2016 [cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z: <https://kultura.zpravy.idnes.cz/zlocin-v-polne-recenze-0be-/filmvideo.aspx?c=A160201_124416_filmvideo_ts>

¹⁹⁹ SPÁČILOVÁ, Mirka. RECENZE: Napínavou krimi *Zločin v Polné* posílil Rodenův Masaryk [online]. *MF DNES*, 1. 2. 2016 [cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z: <https://kultura.zpravy.idnes.cz/zlocin-v-polne-recenze-0be-/filmvideo.aspx?c=A160201_124416_filmvideo_ts>

konec první části filmu. Určité repliky, například z úst Anny Auředníčkové, považuje Spáčilová za zbytečné, průvodní písně označuje jako vlezlé a kritizuje také „prznění“ češtiny, jako příklad udává slovní obrat „*o tom byl ten proces*“.

Uznává, že ve chvíli, kdy se na scéně objevuje druhá vražda, stává se z filmu „detektivka na úrovni“. Spáčilová chválí Karla Rodena a způsob, jakým se zhostil role Tomáše Garrigue Masaryka, jinak se k hereckým výkonům nevyjadřuje. „*Roden, kterého mimochodem čeká ve filmu Masaryk pro změnu role Jana Masaryka, zkrátka své řemeslo umí.*“ Vítá vysvětlující dodatky na závěr filmu, které divákovi alespoň částečně kompenzují to, že vrah zůstal v příběhu neznámý.

Další recenze vyšla na webu online deníku Aktuálně.cz, autorem je Martin Svoboda, který, ačkoliv připouští, že film patří k povedenějším počinům České televize, je ke snímku spíše kritický. „*Provedením jde o klasickou veřejnoprávní "lepší inscenaci", jež se pokouší o quality tv, ale stále postrádá prostředky i know-how.*“²⁰⁰ Podle Svobody snímek historické události příliš zjednodušuje a vypravuje příběh veskrze černobíle, charaktery postav, které se zde objevují, jsou buď dobré (ty, co stojí při Hilsnerovi), nebo špatné (z řad antisemitů).

„*Musíme si ale uvědomit, že doba před sto lety byla odlišná, antisemitismus byl zcela jinou, v podstatě samozřejmou součástí společnosti. Ukazovat všechny osoby inklinující tenkrát k antisemitismu jako veskrze zlé a zkažené karikatury je zkrátka nesmyslné a vzdaluje nás pochopení celého problému,*“ píše Svoboda.²⁰¹

Ačkoliv chválí záměr, se kterým byl film natočen, tvrdí, že film mohl být natočen jako kvalitní minimalistické soudní drama, v tomto zpracování Svobodovi vadí především to, že film „*hraje na emoce*“. Tvůrci podle Svobody využili laciné návodné filmové prostředky a realitu zprostředkovávají příliš zploštělou. Autor recenze chválí některé scény ze soudních síní, které podle něj dobře graduji, ale kritizuje „*snahu budovat charaktery*“ a snahu o něčem vypovídat. Film měl tedy podle Svobody větší potenciál, tvůrci však podle něj sklouzli k vděčnému lidskému melodramatu a Polesný s Šaškem využili podle Svobody patos jako argument.

²⁰⁰ SVOBODA, Martin. Recenze: Zločin v Polně sklouzává k lidskému melodramatu, hilsneriádu zplošťuje na střet dobra a zla [online]. AKTUÁLNĚ.CZ, 7. 2. 2016 [cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://magazin.aktualne.cz/televize/recenze-zlocin-v-polne-prinasi-chvalyhodne-tema-mene-chvalyh/r~2d8ea3c6c80c11e59e52002590604f2e/?redirected=1523373395>>

²⁰¹ SVOBODA, Martin. Recenze: Zločin v Polně sklouzává k lidskému melodramatu, hilsneriádu zplošťuje na střet dobra a zla [online]. AKTUÁLNĚ.CZ, 7. 2. 2016 [cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://magazin.aktualne.cz/televize/recenze-zlocin-v-polne-prinasi-chvalyhodne-tema-mene-chvalyh/r~2d8ea3c6c80c11e59e52002590604f2e/?redirected=1523373395>>

Na Aktuálně.cz vyšel 1. 2. 2016 rozhovor redaktorky Zuzany Hronové s historikem a filozofem Vladislavem Dudákem, který porovnává skutečnost a filmovou realitu. Dudák poznamenává, že film je od první scény instruktivní a s divákem manipuluje skrze emoce, na které je kladen důraz. „*Zatímco několikrát slyšíme, jak obhájce Auředníček zdůrazňuje, že nechce stavět na emocích, ale na faktech, film naopak s emocemi docela černobíle pracuje a tím s námi poněkud manipuluje,*“²⁰² říká historik. Hilsner podle něj také nebyl sympatický a lidsky příjemný, v lidech vzbuzoval spíše pochyby a působil nepříjemně. Na dotaz autorky, zda jsou antisemitské vášně ve filmu vykresleny spíše na efekt, historik odpovídá, že taková byla skutečná situace v době, kdy se proces s Hilsnerem konal. Historik chválí scény, které vyobrazují chování studentů a dalších lidí k Masarykovi a uvádí, že filmové scény rozhodně nejsou nadsazené. Na rozdíl od Mirky Spáčilové, která ocenila Karla Rodena i ve scénách, kde mlčky a důstojně sám stojí proti řvoucím studentům v univerzitní aule, Dudák konstatuje, že Roden podle něj mohl zahrát Masaryka jako muže razantnějšího. „*Nevěřím, že vůči těm řvoucím studentům stál s tak "staroprofesoricky" unaveným, poněkud bezmocným výrazem,*“ uvádí Dudák.²⁰³ Historikovi vadilo také užívání obecné češtiny, říká ale, že nikoliv nějak zásadně. Jazyk ve své recenzi zmiňovala i Spáčilová. Téma je podle Dudáka stále aktuální, protože „*demagogové, populisté, nacionalisté tu byli vždycky a nepřekvapují ničím novým.*“²⁰⁴ Na závěr rozhovoru dodává, že film je do jisté míry manipulativní, protože „*ve jménu dobra*“ vykresluje události černobíle. „*Ze skutečného, složitého a bezesporu nejednoznačného dramatu zde vznik prvoplánový černobílý snímek, v němž jsou karty dobra a zla rozehrány jako v pohádce: hodná princezna je vždy krásná a úplně hodná a ta zlá je vždy škaredá a úplně zlá.*“²⁰⁵

Na filmovém portálu www.filmovyguru.cz píše David Hanuš, že film je napínavý, ale i

²⁰² HRONOVÁ, Zuzana. Hilsner nebyl sympatický prošťáček. Film Zločin v Polné s námi manipuluje, říká historik [online]. *AKTUÁLNĚ.CZ*, 1. 2. 2016 [cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://magazin.aktualne.cz/televize/hilsner-nebyl-sympaticky-prostacek-zlocin-v-polne-s-nami-man/r~e61b2dc6c8be11e5a8d7002590604f2e/>>

²⁰³ HRONOVÁ, Zuzana. Hilsner nebyl sympatický prošťáček. Film Zločin v Polné s námi manipuluje, říká historik [online]. *AKTUÁLNĚ.CZ*, 1. 2. 2016 [cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://magazin.aktualne.cz/televize/hilsner-nebyl-sympaticky-prostacek-zlocin-v-polne-s-nami-man/r~e61b2dc6c8be11e5a8d7002590604f2e/>>

²⁰⁴ HRONOVÁ, Zuzana. Hilsner nebyl sympatický prošťáček. Film Zločin v Polné s námi manipuluje, říká historik [online]. *AKTUÁLNĚ.CZ*, 1. 2. 2016 [cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://magazin.aktualne.cz/televize/hilsner-nebyl-sympaticky-prostacek-zlocin-v-polne-s-nami-man/r~e61b2dc6c8be11e5a8d7002590604f2e/>>

²⁰⁵ HRONOVÁ, Zuzana. Hilsner nebyl sympatický prošťáček. Film Zločin v Polné s námi manipuluje, říká historik [online]. *AKTUÁLNĚ.CZ*, 1. 2. 2016 [cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://magazin.aktualne.cz/televize/hilsner-nebyl-sympaticky-prostacek-zlocin-v-polne-s-nami-man/r~e61b2dc6c8be11e5a8d7002590604f2e/>>

on konstatuje, že příliš zjednodušuje celý příběh na dobro a zlo. Chválí tvůrce filmu za to, že se rozhodli tématu hilsneriády věnovat a zmiňuje paralelu s dnešní dobou a nenávisť vůči uprchlíkům. Autor recenze filmu také vytýká, že diváky až moc vede, vše nabízí příliš doslovně a divák tak nemá prostor k vlastním rozvahám a názorům. Hanuš chválí herecký výkon Karla Heřmánka mladšího i Karla Rodena, oceňuje také kostýmy, které filmové postavy nosí, výpravu a kameru v rukou Davida Ployhara. Jaroslav Plesl v roli obhájce Auředníčka a Petr Štěpánek v roli soudce podle autora své role ale přehrávají.

„Scenárista Václav Šašek měl chvályhodný záměr zpracovat neveselé téma českého soudnictví. Za to zaslouží on i režisér Viktor Polesný nemalý počet kladných bodů. Ty ale mírně ztrácí při uvědomění si, že natočený příběh nepřináší nic, čím by byl zpackaný život Leopolda Hilsnera napraven,“ píše kritik, film ale hodnotí o deset procent lépe, než Mirka Spáčilová z iDnes.cz, tedy 70 %.²⁰⁶

Eva Zajíčková z Novinky.cz dala ve své recenzi filmu o 15 % lepší hodnocení, než Mirka Spáčilová na idnes.cz, tedy 75 %. „Dvojdílný snímek se však, patrně i pod diktátem rozpočtu, omezuje na dění u soudu, na univerzitě i v měšťáckých salónech, kdy zjitřená společenská atmosféra vstupuje do příběhu především prostřednictvím novinových titulků a rozhovorů, pouličních odrhovaček, a jen výjimečně dramaticky, ačkoli vlna antisemitismu spojená s procesem vyvolala i vlnu rabování a násilí proti židům,“ píše Zajíčková.

Nejepochvalnější recenzi, byť jen na první část filmu, napsala Tereza Stonišová na webové stránky časopisu Reflex (www.reflex.cz), podle které je *Zločin v Polné* až na několik drobných výjimek „chytře propracovaným opusem, který ve své syrovosti ukazuje jeden z nejvýznamnějších českých protizidovských procesů 19. století.“²⁰⁷ Stonišová chválí Jaroslava Plesla v roli Auředníčka, který jej ztvárnil jako charismatického člověka, podle autorky recenze právě charisma přichází do kontrastu s postavou Karla Baxy. Uvěřitelně vidí autorka i Karla Heřmánka mladšího v roli Leopolda Hilsnera. „Je to právě autentičnost a věrohodnost, která televiznímu filmu

²⁰⁶ HANUŠ, David. Recenze: Zločin v Polné [online]. *FILMOVÝ GURU*, 7. 2. 2016 [cit. 16. 4. 2018]. Dostupné z: <<http://filmovyguru.cz/recenze-zlocin-v-polne/>>

²⁰⁷ STONIŠOVÁ, Tereza. Ze Zločinu v Polné mrazí. Vražda, ale hlavně právo ve službách zaujatých děsi i dnes [online]. *REFLEX*, 3. 2. 2016 [cit. 16. 4. 2018]. Dostupné z: <<http://www.reflex.cz/clanek/kultura/69074/ze-zlocinu-v-polne-mrazi-vrazda-ale-hlavne-pravo-ve-sluzbach-zaujatych-desi-i-dnes.html>>

dodává jakousi krásu.“²⁰⁸ Stonišové připadá, na rozdíl od Mirky Spáčilové, přirozené, že se ve filmu objevují antisemitské a protimasarykovské popěvky, protože pomáhají divákovi dotvořit si obraz té doby. „*Ač se to zdá banální, je důležité si připomínat, že byly doby, kdy antisemitismus byl předmětem lidové tvorby, k čemuž právě Hilsnerovo obvinění zavrželo další velkou příčinu,*“ uvádí Stonišová.²⁰⁹ Kromě střihu vyzdvihuje autorka způsob, jakým se své práce zhostil režisér Viktor Polesný, kterému se podařilo „*nevtíravě, nepateticky, avšak výtvarně čistě a věrohodně ukázat na určitou významnou dějinnou událost, postihnout a správně nastínit její základní myšlenku.*“²¹⁰

Alena Zemančíková v recenzi na stránkách *denikreferendum.cz* píše, že film zjednodušuje motivace jednotlivých postav a že v příběhu chybí dramatické gradování. „*V celém scénáři sotva najdeme skutečně dramatickou situaci, takovou, kde by se střetla dvojitá pravda, kde by protihráči dali v konfliktu najevo své postoje, a divák měl možnost v onom momentě krize spoluprožít drama.*“²¹¹ I v této recenzi autorka kritizuje dělení na dobro a zlo a černobílé vedení příběhu. „*Ach jo, pane režisére, s myší si vězeň může hrát nejen tak mile, jak jsme viděli, ale i třeba trochu pomateně a hnusně, elegantní Auředniček pak nemusí přemáhat dojetí, ale třeba i odpor, prostě v detailech by nemusely být věci tak černobílé.*“²¹²

6.8 Reakce diváků a nenávisť v diskusích

Podle diskusí čtenářů, respektive diváků pod recenzí Mirky Spáčilové na *iDnes.cz*²¹³ lze soudit, že film diváky zaujal, mnozí se pozastavují nad 60 %, které Spáčilová filmu

²⁰⁸ STONIŠOVÁ, Tereza. Ze Zločinu v Polné mrazi. Vražda, ale hlavně právo ve službách zaujatých děsí i dnes [online]. *REFLEX*, 3. 2. 2016 [cit. 16. 4. 2018]. Dostupné z:

<<http://www.reflex.cz/clanek/kultura/69074/ze-zlocinu-v-polne-mrazi-vrazda-ale-hlavne-pravo-ve-sluzbach-zaujaty-ch-desi-i-dnes.html>>

²⁰⁹ STONIŠOVÁ, Tereza. Ze Zločinu v Polné mrazi. Vražda, ale hlavně právo ve službách zaujatých děsí i dnes [online]. *REFLEX*, 3. 2. 2016 [cit. 16. 4. 2018]. Dostupné z:

<<http://www.reflex.cz/clanek/kultura/69074/ze-zlocinu-v-polne-mrazi-vrazda-ale-hlavne-pravo-ve-sluzbach-zaujaty-ch-desi-i-dnes.html>>

²¹⁰ STONIŠOVÁ, Tereza. Ze Zločinu v Polné mrazi. Vražda, ale hlavně právo ve službách zaujatých děsí i dnes [online]. *REFLEX*, 3. 2. 2016 [cit. 16. 4. 2018]. Dostupné z:

<<http://www.reflex.cz/clanek/kultura/69074/ze-zlocinu-v-polne-mrazi-vrazda-ale-hlavne-pravo-ve-sluzbach-zaujaty-ch-desi-i-dnes.html>>

²¹¹ ZEMANČÍKOVÁ, Alena. Vražda v Polné [online]. *DENÍK REFERENDUM*, 15. 2. 2016 [cit. 16. 4. 2018]. Dostupné z: <<http://denikreferendum.cz/clanek/22291-vrazda-v-polne>>

²¹² ZEMANČÍKOVÁ, Alena. Vražda v Polné [online]. *DENÍK REFERENDUM*, 15. 2. 2016 [cit. 16. 4. 2018]. Dostupné z: <<http://denikreferendum.cz/clanek/22291-vrazda-v-polne>>

²¹³ SPÁČILOVÁ, Mirka. RECENZE: Napínavou krimi Zločin v Polné posílil Rodenův Masaryk [online]. *MF DNES*, 1. 2. 2016 [cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z: <https://kultura.zpravy.idnes.cz/zlocin-v-polne-recenze-0be-/filmvideo.aspx?c=A160201_124416_filmvideo_ts>

udělila a píše, že by očekávali alespoň 80 %.²¹⁴ Na několik výjimek lidé v diskusi film chválí včetně hereckých výkonů. V diskusi se neobjevují žádné antisemitské komentáře, jeden čtenář upozorňuje: „*Ale vrah není neznámý. Dodnes jím podle pravomocně platného rozsudku zůstal Leopold Hilsner.*“²¹⁵

V krátké diskusi pod recenzí na Aktuálně.cz se někteří čtenáři s recenzí ztotožňují, někteří autora Martina Svobodu kritizují.

„*To samé platí i u černobílosti ve smyslu hodný – zlý. Skvostný námět redukuje na pohádku. A sice, nic proti pohádkám, ale dílo tohoto formátu je určeno pro publikum, které už o světě přece jen nějaký přehled má,*“ píše jedna ze čtenářek.²¹⁶

„*Hilsneriádu zplošťuje na střet dobra a zla*“ - v reálu to myslím dost polarizovaný střet byl-pokud jde o toto téma a jeho souvislosti,“ nesouhlasí s autorem recenze jiná čtenářka.²¹⁷

Na webu Česko-slovenské filmové databáze získal film *Zločin v Polné* 77 %. V diskusi pod profilem filmu někteří diváci ocenili téma, objevuje se zde také řada příspěvků, které byly smazány s administrátorem, lze si jen domýšlet, zda se jednalo o příspěvky vulgární, nenávistné či přímo antisemitské. Kromě výtek k samotnému filmu se objevují i nenávistné komentáře, někteří přispěvatelé v diskusi například tvrdí, že rituální vražda stále existuje. V diskusi lze nalézt i komentáře kritizující knihu Jiřího Kovtuna, který se tématu věnuje v knize *Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera*. „*Známa kniha židovského spisovatele Kovtuna nemůže být prostě v žádném případě objektivní práce a nemůžeš ji brát ani za hybné a stěžejné dílo v celém tomto případě, vždyť tam bude zaujatost...*“,²¹⁸ píše čtenář pod přezdívkou „Croft“.

„*Toto "dílo" je krásnou ukázkou mystifikace a to profesionální úrovně. Takto se prostě*

²¹⁴ ŠROUBEK, Michal. [příspěvek v diskuzním fóru]. In *Diskuze k článku RECENZE: Napínavou krimi Zločin v Polné posílil Rodenův Masaryk* [online]. 1. 2. 2016, 16:24 [cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z: <https://kultura.zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A160201_124416_filmvideo_ts>

²¹⁵ CVRČEK, Lukáš. [příspěvek v diskuzním fóru]. In *Diskuze k článku RECENZE: Napínavou krimi Zločin v Polné posílil Rodenův Masaryk* [online]. 1. 2. 2016, 13:25 [cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z: <https://kultura.zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A160201_124416_filmvideo_ts>

²¹⁶ PECHOVÁ, Jana. [příspěvek v diskuzním fóru]. In *Diskuze k článku Recenze: Zločin v Polné sklouzává k lidskému melodramatu, hilsneriádu zplošťuje na střet dobra a zla*. [online]. [cit. 17. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://magazin.aktualne.cz/televize/recenze-zlocin-v-polne-prinasi-chvalyhadne-tema-mene-chvalyh/r~2d8ea3c6c80c11e59e52002590604f2e/v~diskuse/#comment-2489600896>>

²¹⁷ YANOYA. [příspěvek v diskuzním fóru]. In *Diskuze k článku Recenze: Zločin v Polné sklouzává k lidskému melodramatu, hilsneriádu zplošťuje na střet dobra a zla*. [online]. [cit. 17. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://magazin.aktualne.cz/televize/recenze-zlocin-v-polne-prinasi-chvalyhadne-tema-mene-chvalyh/r~2d8ea3c6c80c11e59e52002590604f2e/v~diskuse/#comment-2489600896>>

²¹⁸ CROFT. [příspěvek v diskuzním fóru]. In *Československá filmová databáze – diskuze k filmu Zločin v Polné* [online]. 9. 2. 2016, 10:30 [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.csfd.cz/film/407309-zlocin-v-polne/diskuse/strana-5/>>

vytváří taky historie. Je s podivem, že ještě po 120 letech, je pro někoho z politických důvodů nutné, překrucovat vyšetřování vraždy. Samozřejmě, pokud by obviněný nebyl žid, o nic by nešlo. Bohužel na netu najdete jen "recenze", které se nad tímto paskvilem orgasticky hýkají-koho chleba jíš toho...,“ píše anonymní čtenář pod přezdívkou „we156“²¹⁹

V roce 2016 se objevují i komentáře lidí, kteří tvrdí, že v případě šlo o spiknutí Tomáše Garrigue Masaryka s Židy po celém světě: „Ne náhodou se do případu angažoval i T. G. Masaryk (po pravém otci židovského původu, Redlich), který tvrdil, že Hilsner je nevinný a vydal i tři pamflety na téma vraždy v Polné, které byly plné lži a mystifikací. Tyto pamflety mu vydávali Židé na celém světě. Masaryk šel ve svém hyenismu tak daleko, že se neštítel obvinit z vraždy A. Hrušové i jejího bratra a dokonce i její matku a to všechno proto, aby za každou cenu odvrátil pozornost od Židů a Hilsnera, kdy tvrdí, že se stal jen obětí antisemitské kampaně atd...“²²⁰

Čtenář vystupující pod přezdívkou „Croft“ je v diskusi velmi aktivní a v dalším svém příspěvku píše: „Židovské rituální vraždy (včetně vraždy v Polné) jsou nad slunce doloženy v následujících studiích: H. Schramm; Židovská rituální vražda – Historická studie (skutečně obsáhlá a asi nejlepší studie na toto téma vůbec). G. Utikal; Židovská rituální vražda – Nežidovské objasnění. A. Fern; Židovská morálka a mystérium krve. Ch. Loge; Existují židovské rituální vraždy – Probádání a psychologické objasnění historického materiálu.“²²¹

K rituální vraždě se vyjadřuje i další diskutující pod přezdívkou „frantad“: „Rituální vraždy existovaly i od středověku, v posledních stoletích už se o nich ale téměř nemůže mluvit, naštěstí stále pro budoucnost existuje spousta zdokumentovaných případů. Zároveň je jasné, že tyto nejsou vlastní celému judaismu. Zvláštní je ale to mlčení kolem nich.“²²²

„Jak to klidně mohlo být – a podle mého soudu nejspíše bylo.

²¹⁹ WE156 [příspěvek v diskuzním fóru]. In Československá filmová databáze – diskuze k filmu Zločin v Polné [online]. 9. 2. 2016, 13:12 [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.csfd.cz/film/407309-zlocin-v-polne/diskuse/strana-5/>>

²²⁰ CROFT. [příspěvek v diskuzním fóru]. In Československá filmová databáze – diskuze k filmu Zločin v Polné [online]. 9. 2. 2016, 16:31 [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.csfd.cz/film/407309-zlocin-v-polne/diskuse/strana-5/>>

²²¹ CROFT. [příspěvek v diskuzním fóru]. In Československá filmová databáze – diskuze k filmu Zločin v Polné [online]. 12. 2. 2016, 17:14 [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.csfd.cz/film/407309-zlocin-v-polne/diskuse/strana-9/>>

²²² FRANTAD. [příspěvek v diskuzním fóru]. In Československá filmová databáze – diskuze k filmu Zločin v Polné [online]. 13. 2. 2016, 14:41 [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.csfd.cz/film/407309-zlocin-v-polne/diskuse/strana-10/>>

Anežku Hružovou zavraždil vandrák Hilsner, židovského původu, z čistě sexuálního motivu. Poblíž místa činu ho, i s jeho kumpány, zahlédli prostí vesničtí lidé, a tak rozšířili nepodložené (avšak logické, jakkoli skandální) tvrzení o rituální vraždě. To bylo vodou na mlýn etablující se moderní liberálně-židovské společnosti, která tím mohla jako utržená ze řetězu začít vyvracet Hilsnerovu vinu, i kdyby Hilsner vraždu nakrásně skutečně spáchal (jako že ano), pod záminkou boje proti antisemitismu,“ píše další příspěvatel do diskuse pod přezdívkou „fh-12“.²²³

²²³ FH-12 [příspěvek v diskuzním fóru]. In *Československá filmová databáze – diskuze k filmu Zločin v Polné* [online]. 13. 2. 2016, 19:32 [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.csfd.cz/film/407309-zlocin-v-polne/diskuze/strana-10/>>

7. Dokumentární film Případ Leopolda Hilsnera

7.1 Tvůrci

7.1.1 Petr Burian

Režisér Petr Burian se narodil 17. února 1945 v Příbrami, kromě dokumentu *Případ Leopolda Hilsnera* natočil například dokument *ČT Live – Fešáci a Nedvědi v Lucerně*, což je záznam koncertu z Lucerny, kde společně vystoupili František a Jan Nedvědovi. Za sebou má Burian také tvorbu televizních pořadů, jako pořad *Riskuj!* či *Kolotoč* v devadesátých letech a televizní filmy, mezi něž patří například pohádky *Heřmánková víla* či *Vápenička*.

7.1.2 Vladimír Branislav

Scénář k dokumentu *Případ Leopolda Hilsnera* napsal scénárista, reportér, režisér a držitel Novinářské křepelky Vladimír Branislav, který se narodil 3. května 1935 a zemřel 30. září 2015. S režisérem Burianem nespolupracoval Branislav poprvé – podíleli se spolu na televizním cyklu *Soud poslední naděje*. Branislav vedl v šedesátých letech minulého století oblíbený televizní magazín *Zvědavá kamera*. Když musel koncem 60. let opustit televizi, tak pod pseudonymem „Karel Vlček“ spolupracoval například na tvorbě večerníčků *O Rákosníčkovi*. Po revoluci se Branislav vrací do televize a točí televizní dokumenty. V roce 1966 obdržel za námět, koncepci a dramaturgii cyklu *Takoví jsme byli my, dobří rodáci aneb Z letopisů Máselní Lhoty* cenu Trilobit Českého filmového a televizního svazu FITES.²²⁴

7.2 Hilsnerův případ v dokumentárním pojetí

Události z konce devatenáctého století se věnuje dvoudílný dokumentární snímek *Případ Leopolda Hilsnera*, který vznikl volně na motivy knihy Jiřího Kovtuna *Tajuplná vražda* a byl natočen u příležitosti stého výročí hilsneriády, v roce 1999. Dokumentem

²²⁴ ČTK. Zemřel scénárista, reportér a režisér Vladimír Branislav [online]. *DENÍK*, 1. 10. 2015 [cit. 22. 4. 2018]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/ostatni_kultura/zemrel-scenarista-reporter-a-reziser-vladimir-branislav-20151001.html>

v režii Petra Buriana, k němuž napsal scénář Vladimír Branislav, diváky provází dva vypravěčské hlasy – Taťána Medvecká a Pavel Rímský. Snímek, který zachycuje celý příběh začínající vraždou Anežky Hružové a končící těžkým osudem Leopolda Hilsnera, zasazuje polenský případ do evropského kontextu a představuje divákovi antisemitismus konce devatenáctého století, který vyústil ve zrůdnosti, k nimž došlo ve století dvacátém. Dokument není jednostrannou rekapitulací případu, poskytuje významný prostor odborníkům, kteří se vyjadřují k jednotlivým nesrovnalostem a chybám v kauze a během procesu s Hilsnerem a tím prokazatelně vyvracejí nedostatky a domněnky. Přizván je kupříkladu policista, lékař či meteorolog. Tvůrci také provedli vlastní rekonstrukce, například výpovědi korunního svědka Petra Pěšáka. Vyprávění je prokládáno dobovými fotografiemi, obrázky, záběry a ústřižky z novin, což napomáhá divákovi nasát dobu a utvořit si širší povědomí o tehdejší atmosféře. Záběry Adolfa Hitlera, Heinricha Himmlera, koncentračních táborů dávají věci do souvislostí a zachycují širší kontext. Dokument také nabízí autentické výpovědi polenských obyvatel, a tedy přímou zkušenost, součástí jsou tematické písně, které v té době vznikaly a zlidověly. To divákovi napomáhá představit si, jak se vražda a celá hilsneriáda usadila ve společnosti.

7.3 Dokumentární vyprávění

7.3.1 Tajuplná vražda

Na začátku snímku se divák hned na úvod dozvídá, že se jedná o „*dokumentární rekonstrukci české aféry z konce 19. století*“. První díl nese název „*Tajuplná vražda*“ a hlas Pavla Rímského a Taťány Medvecké diváka provází od samého počátku. Divák se dozvídá, kde k události došlo a Rímského hlas doprovázejí záběry na místo, kde byla Anežka Hružová zavražděna. Představeny jsou postavy, které je nutné znát pro pochopení příběhu a pozdějšího kontextu. Představují se například Tomáš Garrigue Masaryk, Anežka Hružová, Leopold Hilsner, Adolf Hitler, Vincenc Zellinger, Karel Baxa, Petr Pěšák, Johana Vomelová. Fotografie jmenovaných střídají záběry z té doby doprovázeny komentářem o populistických politicích a pokleslém žurnalismu v té době. Dokument počíná své vyprávění dne 29. března 1899, kdy se Anežka Hružová vracela domů z Polné do Malé Věžnice. V trhaných záběrech divák sleduje postavu, která představuje Anežku Hružovou a jejího vraha. Dokument divákovi přednáší všechny důležité okolnosti, včetně toho, že až do pátku Anežku Hružovou nikdo nehledal. Hlas

vypravěčů doprovázejí dobové fotografie a obrázky.

Do dokumentu vstupuje Doc.PhDr. Jiří Straus, CSc. z katedry kriminalistiky Policejní akademie ČR, který popisuje, jak probíhá ohledání místa činu a co je při vyšetřování podstatné. Vysvětluje také, jaké byly v době vraždy vyšetřovací postupy. Možné podle něj bylo například určit počet osob, které vraždu spáchaly, nicméně ve skutečnosti to četníci nezjistili. Divák se dozvídá o stopách, které byly nalezeny na místě činu, dozvídá o vypsání odměny za dopadení pachatelů a konstatování lékařů, že v těle je podezřele málo krve. „*Scéna pro pověst Anežky mučednice byla připravena. Teď už jen stačilo, aby někdo z přítomných činitelů vyslovil osudná slova: „Rána na hrdle připomíná řez košeráckým nožem, jaký v té době na jatkách užívali Židé k utrácení dobytka.“* (8:34)

Divákovi jsou předneseny veškeré souvislosti, včetně okolností jako byly například časově blízké Velikonoce a Pesach nebo to, jak se mezi lidmi začala šířit středověká pověra o rituální vraždě. Straus popisuje chyby, ke kterým došlo již při začátku vyšetřování, kupříkladu chybějící fotografie oběti a místa činu. Nebylo podle něj v té době ani možné zjistit možné množství krve v zemině. Přizvána měla být k vyšetřování skupina specialistů, dále nebyly zjištěny ani údaje o počasí v dnech vraždy. Otázkou počasí se dokument zabývá a tomuto tématu zve odborníka – RNDr. Vladimíra Seiferta z Českého hydrometeorologického ústavu. Ten uvádí, že podle dochovaných dokumentů 29. března v Praze přšelo a z toho lze vyvodit, že i na Českomoravské vrchovině bylo počasí pošmourné a místy deštivé. Divák se dozvídá informace z pitevního protokolu a vypravěč jej upozorňuje na nesrovnalosti, kupříkladu na fakt, že kvůli chybějícím informacím nebylo možné určit, zda byla oběť škrcena zaživa nebo po smrti. „*Bez odpovědi zůstala i otázka, kolik krve ztratila vykrvácením a kolik jí zůstalo v těle. Fáma o chybějící krvi a rituální vraždě se mohla rozletět do světa.*“ (13:21)

K chybějící krvi a pitevnímu protokolu se vyjadřuje další odborník-lékař prof. MUDr. Jiří Štefan z Ústavu soudního lékařství Fakultní nemocnice Královské Vinohrady. Ten upozorňuje na nedostatky, které byly závažné již v té době. Štefan konstatuje, že při sexuálním motivu vraždy nemusí být na těle a v těle známky po pohlavním styku, jelikož pachatel ukojí svou potřebu samotným aktem násilí. Úsudek polenských lékařů, že se nejednalo o sexuálně motivovaný zločin, mohl tak být podle Štefana chybný. „*Když při zevní prohlídce a prohlídce šatstva byly na sukni v oblasti stehen zjištěny skvrny, které byly škrobového vzhledu, takže bylo možné usuzovat na semenné skvrny, skvrny od spermatu. Přitom už dál se tím nikdo nezabýval a nebyly vyšetřovány tyto skvrny na přítomnost spermatu. Už tenkrát v roce 1899 ty metody byly známy a rovněž*

nebyl odebrán výtěr z pochvy,“ říká Štefan a upozorňuje, že když v pitevním protokolu chybí údaje, nedají se později nahradit. (15:08)

U hrobu Anežky Hrůzové hovoří Marta Vomelová z Muzea Vysočiny v Polné a popisuje, kde a proč byla Hrůzová pochována. Vypravěč přibližuje, jaká panovala atmosféra mezi lidmi při pohřbu a že tam někde se poprvé objevilo obvinění Leopolda Hilsnera. Tím se dokument stáčí k Hilsnerově osobě, divák se dozvídá, jak absurdně Hilsner k obvinění přišel – zkrátka to někdo pronesl. Vyprávění doprovázejí obrázky a fotografie Leopolda Hilsnera. Zmíněn je také Josef Zatřepálek, který nebyl vyšetřován, ale objektivně vzato vraždu spáchat mohl třeba on.

„Zprávy o tajuplné vraždě přesáhly hranice města, do Polné začali přijíždět první žurnalisté.“ (18:47) Dokument zmiňuje například antisemitský tisk *České zájmy*, který se případu chytl a poslance Schneidera, který *„v dolnorakouském sněmu doporučoval vypsat prémie za odstřel Židů.“* (20:21)

Do dokumentu vstupuje Jiří Kovtun, autor knihy *Tajuplná vražda*, který hovoří o českém antisemitismu a říká: *„To, co se stalo tady a v okolí, se mohlo právě tak přihodit v každém jiném českém městě nebo kdekoliv jinde.“* (22:39) Kovtun také upozorňuje na specifikum českého antisemitismu, který sám sebe vydával za vlastenectví.

Snímek se obrací i k novodobé Polné a tomu, jak se místní lidé staví k oné události. Hovoří Ing. Radim Janů, tehdejší starosta Polné, jehož řeč může být argumentem pro to, že domněnka o rituální vraždě ze společnosti dodnes nevymizela: *„I když je to minulost dávná, pomalu sto let, tak rozhodně se tady o ní hodně mluví a zejména v souvislosti, zda to byla rituální vražda či nikoliv. Převládá teď v současné době názor, že to nebyla rituální vražda.“*

Marta Vomelová říká, že mladší generace tak informovaná podle ní není. V dokumentu se tvůrci ptají náhodných kolemjdoucích, kdo za vraždou stojí, někteří říkají: *„Říká se, že Hilsner.“* (24:59) Někteří řekli, že nějaký Žid, někteří nevědí, někteří si myslí, že to udělal někdo neznámý. *„Určitě jsme o tom přesvědčeni a většina Poleňáků, že to udělal Hilsner, Polda Hilsner, Leopold Hilsner,“* říká jedna z dotazovaných žen. (25:47) Na otázku reportéra, proč si to myslí, odpovídá sto let po vraždě, v roce 1999: *„No nevím, oni řekli, že to je nějaká masová to...že on se pak v tý krvi snad koupal. Ona to byla panna... a oni tyhleti Židi prej na tohle trpěli.“* (25:56) Další dotazovaná říká, že nikdo z její rodiny rituální vraždě nevěřil. Historik z Polné, Bohuslav Hladík, vypráví, že při jedné z jeho přednášek v domově důchodců se lidé ptali: *„Jak to bylo, když Židi*

zavraždili Anežku Hružovou?“ Když se snažil místním vysvětlit, že Židé dívku nezavraždili, jedna paní odvětila, že jí to její dědeček vyprávěl. Historik na závěr dodává, že mnoho lidí v Polné je stále přesvědčeno, že dívku zabil Hilsner, respektive Židé.

Dokument se dále věnuje postavě Leopolda Hilsnera, co byl zač a odkud pocházel, za doprovodu fotografií Hilsnerova domu. Následují informace o tom, co Hilsner dělal v den vraždy podle doložených svědectví, která je možné nalézt v Kovtunově knize. Divák se dozvídá i o Hilsnerových lžích, které říkal ze strachu a také to, že Hilsner nebyl příliš chytrý. Jeden z jeho tehdejších kamarádů a pozdějších svědků, Zellinger, ve svých šedesáti letech uvedl, že to byl on, kdo za vraha označil Hilsnera. Zellingerovi se dokument také věnuje, jelikož nebyl vyšetřován.

Za doprovodu fotografií, obrázků a pohlednic se divák dozvídá, jak se rituální vražda šířila, jak lidé jezdili do Polné a z místa vraždy odesílali pohlednice. Následuje výčet pochybných svědectví, lidí, kteří se nechali ovlivnit a výpovědi v průběhu procesu měnili. Nechybí zmínka o svědectví Johany Vomelové, která možná potkala skutečného vraha, ale v Hilsnerovi jej nepoznala a také o Petru Pěšákovi a jeho výpovědi. V této části se dokument opět obrací na meteorologa, který hovoří o viditelnosti a o západu slunce v den vraždy. *„Z toho se dá usuzovat, že dohlednost, ještě navíc s přihlédnutím na to pravděpodobně pošmourné počasí, byla velice špatná,“* vysvětluje meteorolog. (36:26)

Dokument zasazuje aféru s Leopoldem Hilsnerem do evropského kontextu a věnuje se také Dreyfusově aféře. Dále se divák posouvá do doby procesu v Kutné Hoře, dozvídá se základní údaje o Auředníčkovi, Baxovi a také o revizi Pěšákovy výpovědi, kterou požadoval Auředníček. Dokument nabízí vlastní rekonstrukci a ptá se, jakou expertízu si tehdy měl soud vyžádat. Přibližuje také, jaká atmosféra byla u soudu a jak porotci podleli nátlaku veřejnosti a naléhání dr. Baxy.

Nechybí informace o Hilsnerově doznání ze strachu a jeho falešného obvinění dalších dvou Židů.

7.3.2 Souvislosti

Ve druhém díle nesoucím název *Souvislosti* se divák dozvídá o posudku pražské lékařské fakulty, tedy že vraždu spáchal sexuální deviant a krev v těle zavražděné nechybí. Sexuální deviaci popisuje Doc. PhDr. Jiří Straus, CSc. z katedry kriminalistiky

Policejní akademie ČR. Dokument představuje Tomáše Garrigue Masaryka a jeho angažovanost v polenském případě. Vstupuje publicista Pavel Tigrid a vysvětluje, proč se Masaryk do kauzy veřejně zapojil. Následně dokument ozřejmuje Masarykovu brožuru a cituje její. Divák se dozvídá, jaké následky pro Masaryka brožura měla a jak se k ní postavila veřejnost. Z úst Jiřího Kovtuna dokument sděluje, že i Masaryk se v některých věcech mýlil, není tedy jednostranný.

„Mnohem závažnější byla skutečnost, že ve svých spisech a ve svých projevech nashromáždil skutečné doklady o nesmyslu rituální pověry. Na tom nic nemění skutečnost, že se mýlil v té takzvané transportní teorii, když se domníval, že zavražděná Anežka Hružová byla na místo činu přinesena odjinud.“ (1:05:11)

Kovtun také vysvětluje, že Masarykovi ležel na srdci především princip, aby lidé nevěřili v rituální pověru, nikoliv osobní příběh Leopolda Hilsnera. Nechybí informace o vzpouře studentstva. Dokument postupuje k přelíčení s Hilsnerem v Písku a k obvinění Hilsnera z vraždy Marie Klímové. Divák se dozvídá, že Hilsner byl v Písku znovu odsouzen, slova vypravěčů jsou prokládány obrázky, pohledy a dopisy, které chodily Hilsnerovi do vězení. Dokument postupuje dále, Hilsnerův rozsudek je císařem změněn na doživotí a polenský proces postupně přestává veřejnost zajímat. Vypravěč zakončuje vyprávění o Leopoldu Hilsnerovi informací, že po devatenácti letech vězení se dostává na svobodu. Dokument sleduje osud Masaryka, žalobce Baxy i Leopolda Hilsnera, který si na svobodě mění jméno na *Heller* a doplňuje příběh informací, která je velice podstatná: *„Nekrolog v Neue Freie Presse končil tehdy zbožným přáním: Případ Hilsner zůstane navždy výstrahou těm, kteří jsou zaslepeni rasovou nenávistí.“ (1:29:50)* Následují záběry Adolfa Hitlera, Heinricha Himmlera a vypravěči popisují nástup nacismu a vznik koncentračních táborů.

„Kdyby se Leopold Hilsner dožil těch časů, byl by znovu, potřetí, a definitivně odsouzen. Šel by mezi prvními.“ (1:00:55)

Dokument posouvá kontext rasismu až do komunistického režimu, kdy se mluvilo o mezinárodním sionistickém spiknutí. K dobovým záběrům vypravěči citují rasistické výroky tehdejších politiků a na příkladu Leopolda Hilsnera ukazují, jak s Židy bylo zacházeno v této době.

„Kdyby se Leopold Hilsner dožil komunistické éry, byl by znovu v kartotéce podezřelých, protože pocházel z rodičů Jakuba a Marie, původu izraelského.“ (1:37:29)

Dokument zakončuje celý příběh žádostí o revizi Hilsnerova procesu doktora Vašíčka z Vídně. Poslední záběry se soustředí na nebezpečí moderní doby, například na titulky

v novinách jako například *Čechy Čechům* a řeč Jiřího Kovtuna.

7.4 Mediální ohlas na dokument a reakce diváků

Na internetu se recenze a informace o televizním dokumentu neobjevují. V roce 1999 vyšel na webových stránkách MF Dnes, idnes.cz, článek, který čtenáře informuje o dokumentu, jež odvysílá Česká televize a připomíná kauzu s Leopoldem Hilsnerem. Hodnocení se však autorka Mirka Spáčilová zdržela.

Na webu Československé filmové databáze se k dokumentu nachází pět komentářů od uživatelů/diváků. Část z nich označuje dokument za tendenční a manipulativní. Následující citace je součástí komentáře, kterou napsal 6. září 2014 jistý uživatel pod přezdívkou „Karlos80“: *„Já si naopak myslím, že to byla veleslavná doba, kdy si národ ještě uvědomoval, odkud mu hrozí nebezpečí. Dokázal se proti tomu jednotně postavit. Nenajdete lepší symbol než hilsneriádu, která sjednotila národ. Proti byl jen Masaryk a hilsneriádu taky prohrál. Nebo byl národ skutečně tak blbý a pravdu měl jen jeden osvícený Masaryk?!“*²²⁵ Autor tohoto komentáře je k dokumentu kritický, protože podle něj záměrně zamlčuje některé okolnosti a rituální vraždu považuje tento uživatel za prokázanou židovskou praxi.

*„A další otázka, proč by nemohl zabít Žid? To přeci nemá s vírou a náboženstvím vůbec nic společného! Z rituální vraždy Hilsner přeci nikdy obviněn nebyl! Dále židovská rituální vražda je pak stará jako židovstvo samo. Je známo několik stovek soudně prokázaných židovských rituálních vražd spáchaných v průběhu celých staletí, ne jak se tady nebo všude jinde tvrdí, že jde to výmysl chorých mozků, že jde o pověry etc. Jsem přesvědčen, že dříve se určitě děly a dějí se možná i dnes, ale už se to nedělá tak primitivním způsobem jak kdysi. Vždyť si jen vezměte, kolik zmizí každý rok dětí, které se už nikdy nenajdou.“*²²⁶ Jinému divákovi vystupujícímu pod přezdívkou „Mariin“ dokument připadá neobjektivní a jednostranný.

Pod dokumentem se ale najdou i diváci, kteří snímku udělují čtyři hvězdičky z celkových pěti. Jeden takový, který se nazývá „Dannýsek4U“ kritizuje propojení případu s Leopoldem Hilsnerem s totalitními režimy, což mu připadá tendenční. Divák

²²⁵ KARLOS80. [příspěvek v diskuzním fóru]. In *Československá filmová databáze – diskuze k dokumentu Případ Leopolda Hilsnera* [online]. 6. 9. 2014 [cit. 23. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.csfd.cz/film/385902-pripad-leopolda-hilsnera/komentare/>>

²²⁶ KARLOS80. [příspěvek v diskuzním fóru]. In *Československá filmová databáze – diskuze k dokumentu Případ Leopolda Hilsnera* [online]. 6. 9. 2014 [cit. 23. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.csfd.cz/film/385902-pripad-leopolda-hilsnera/komentare/>>

vystupující pod přezdívkou „Viper“ dokument chválí: „*Dokument vcelku trefně připomíná některé charakteristické rysy (nejenom naší) společnosti, zejména ve vztahu národ vs. TGM a moc pěkně akcentuje skutečnost, jak celé vnímání světa může být ovlivněno prostými předsudky, desinformacemi, konspiracemi i samotnými emocemi. Právě v dnešní době si by si lidé měli podobné události, které mají poměrně zřetelný přesah do současnosti, připomínat.*“²²⁷

²²⁷ VIPER. [příspěvek v diskuzním fóru]. In *Československá filmová databáze – diskuze k dokumentu Případ Leopolda Hilsnera* [online]. 3. 9. 2014 [cit. 23. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.csfd.cz/film/385902-pripad-leopolda-hilsnera/komentare/>>

8. Tajuplná vražda a Jiří Kovtun

8.1 Jiří Kovtun

Jiří Kovtun, český básník, historik, novinář a velký znalec Tomáše Garrigue Masaryka, se narodil 23. dubna 1927 na dnešní Ukrajině a zemřel 8. září 2015 v Praze. Po převratu v roce 1948 emigroval do Frankfurtu, později působil v rádiu Svobodná Evropa, v Hlasu Ameriky, byl stálým spolupracovníkem exilového časopisu Svědectví. V New Yorku vystudoval knihovnictví a informatiku a pracoval v knihovně amerického Kongresu jako specialista na českou, slovenskou a východoevropskou problematiku.²²⁸ Jiří Kovtun se věnoval beletrii, mezi jeho beletristická díla patří například *Pražská ekloga* či *Zpráva z Lisabonu*, ale také odborným pracím. Kromě důkladného rozboru celého příběhu kolem Leopolda Hilsnera, se ve svých dílech tento spisovatel věnoval osobě Tomáše Garrigue Masaryka, kupříkladu v knize *Slovo má poslanec Masaryk* či *Masarykův triumf*.

8.2 Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera

Kniha Tajuplná vražda je obsáhlá monografie čítající téměř šest set stránek, která byla vydána v roce 1994 v nakladatelství Sefer. Unikátní dílo Jiřího Kovtuna čtenářům přináší souhrn dosavadních poznatků o vraždě Anežky Hružové a o následujících procesech s Leopoldem Hilsnerem. Historická kniha přináší detailní rekonstrukci případu včetně výpovědí svědků a průběhů soudních procesů jak v Kutné Hoře, tak v Písku. Zachycuje atmosféru končícího 19. století, zachovává autenticitu celé kauzy, ale zároveň vypráví příběh poutavě. Je psána srozumitelným jazykem, je čtivá, vypravující, ale text si uchovává ráz odborné publikace. Čtenář má možnost dozvědět se důležité věci o postavách, které v kauze vystupovaly, ale také informace, které se týkaly jejich běžného života. Například hned ve druhé kapitole s názvem „*Den Anežky Hružové*“, se čtenář dozvídá, kdo vlastně byla Anežka Hružová, jak vypadala, jakou měla povahu, jak trávila čas a z jaké rodiny pocházela. Takto má divák možnost poznat vystupující postavy blíže a kauza se pro něj stává vyprávěním, příběhem, postavy totiž

²²⁸ POST BELLUM. Příběhy 20. století: Proti KSČ brojil doma i v exilu, do ČR se nevrátil [online]. MF DNES, 14. 9. 2014 [cit. 25. 4. 2018] Dostupné z: <https://zpravy.idnes.cz/pribehy-20-stoleti-kovtun-0hc-/domaci.aspx?c=A140914_145723_domaci_maq>

nabývají konkrétní kontury a čtenář si je dokáže realističtěji představit. Kniha také obsahuje novinové úryvky a články, které čtenáři napomáhají utvořit si širší představu o tehdejší společnosti. Kniha je významným podkladem této práce, neboť na jednom místě shromažďuje veškerá doložená fakta včetně autentických částí rozhovorů, které byly zapsány do stenografických záznamů.

Proč Jiří Kovtun nazval knihu zabývající se aférou z Polné „*Tajuplná vražda*“, vysvětluje v předmluvě knihy: „*Tajuplná vražda je termín, který si v roce 1899 vymysleli žurnalističní prodavači senzací pro vraždu Anežky Hružové. Naznačovali tím termínem, že zločin spáchaný na mladé dívce u lesa blízko Polné je něco jiného a záhadnějšího než akt sadistického zločince. Tato domněnka ztížila vyšetřování vraždy a měla za následek dva zřejmě nespravedlivé rozsudky v procesech v Kutné Hoře a v Písku.*“²²⁹ Rozdělena je kniha do tří částí – *Zločin*, *Trest* a *Vykoupení*, názvy evokují dílo Fjodora Michajloviče Dostojevského.

V rozhovoru pro Českou televizi Jiří Kovtun vysvětluje, proč se rozhodl rozebrat Hilsnerovu aféru. K sepsání knihy jej vedl zájem o osobu Tomáše Garrigue Masaryka, v jehož kariéře byl Hilsnerův případ významným a také „*literární dimenze, kterou případ nepochybně má.*“²³⁰ Chtěl také případ osvětlit, protože předešlé publikace věnující se případu podle něj vždy zanechávaly nezodpovězené otázky.

Z dohledatelných reakcí čtenářů, kterých je poměrně málo, lze vyčíst, že lidé dílo oceňují, protože přináší souhrnný obraz polenské kauzy na jednom místě zasazený do historického kontextu. V diskusi pod profilem publikace na webových stránkách *databazeknih.cz* jedna ze čtenářek píše: „*Velmi zajímavá kniha, čtivá ačkoli plná faktů.*“²³¹ Další čtenářka knihu oceňuje slovy: „*Velmi obsáhlá publikace objasňující okolnosti okolo polenského případu. Autor sám je prost, jakýchkoliv osobních názorů, pouze podrobně popisuje posloupnost událostí, a samozřejmě také důkazy jak žalobce, tak i obhájce. Nestaví se ani na jednu stranu-nepodporuje teorii "rituální vraždy" ani protižidovského spiknutí.*“²³²

Na těchto stránkách lze ale také nalézt kritiku, jeden ze čtenářů si stěžuje na to, že kniha není dostatečně čtivá, tudíž u ní čtenář nevydrží: „*Ale za mě je ta podrobnost na úkor*

²²⁹ KOVTUN, Jiří. *Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera*. Praha: Sefer, 1994. Judaika, s. 7.

²³⁰ Česká televize [online]. In Z očí do očí [televizní pořad]. Rozhovor s Jiřím Kovtunem, 2014 [cit. 2018]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1098195425-z-oci-do-oci/39445112762>>

²³¹ NAI.IVKA [komentář pod profilem knihy]. In *Databáze knih* [online]. 3. 8. 2017 [cit. 17. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.databazeknih.cz/knihy/tajuplna-vrazda-19943>>

²³² CHEMICZKA [komentář pod profilem knihy]. In *Databáze knih* [online]. 13. 2. 2017 [cit. 17. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.databazeknih.cz/knihy/tajuplna-vrazda-19943>>

*čtivosti, proto knihu zhruba v 1/3 odkládám na neurčito a jdu do něčeho trochu více akčního. Nechci říct, že bych se nudil, ale po dobrém začátku jsem čekal trochu rychlejší děj. Z pohledu na fakta a historický sled událostí nejen v Polné určitě 5/5, ale z pohledu čtivosti jen 50 %.*²³³

V závěru rozhovoru pro Českou televizi Jiří Kovtun říká: *„Každá generace má povinnost hledat, pátrat v historii, a pokud mluvíme o národu, společnosti, pátrat v historii svého národa a své společnosti a na základě toho, co tím pátráním zjistí, přemýšlet o národním osudu.*²³⁴

²³³ BLACKBLADE [komentář pod profilem knihy]. In *Databáze knih* [online]. 19. 9. 2017 [cit. 17. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.databazeknih.cz/knihy/tajuplna-vrazda-19943>>

²³⁴ *Česká televize* [online]. In *Z očí do očí* [televizní pořad]. Rozhovor s Jiřím Kovtunem, 2014 [cit. 2018]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1098195425-z-oci-do-oci/39445112762>>

9. Morytát o zavraždění Anežky Hrůzové Bohumila Hrabala

Spisovatel Bohumil Hrabal prožil část svého dětství v Polné, konkrétně v tamním pivovaru, kde pracovala jeho matka.

O věcech souvisejících s vraždou Anežky Hrůzové píše i on v části své knihy *Morytáty a legendy* nazvané *Morytát o zavraždění Anežky Hrůzové*. Text sestává z dopisů od Františka Pěšáka, syna korunního svědka polenského případu, Petra Pěšáka. Syn se bouří proti Hrabalovu textu v knize *Taneční hodiny pro starší a pokročilé*, kde spisovatel o jeho otci píše a František Pěšák má za to, že hanlivě a urážlivě.

„... naši lidi si vymysleli, že to udělal Hilsner a ještě jeden dobrák se přihlásil, že viděl toho Hilsnera stát v lese Březině, ten korunní svědek, jednou rukou držel bycicl a druhou močil, tak Hilsner dostal kriminál a židi museli z Polné, ... no a vidíte ... na smrtelný loži se přiznal bratr Anežky, že to udělal von, skrz peníze, který tenkrát vládly světem ...“²³⁵

V souvislosti s tímto textem Pěšák také napomíná Hrabala, že šíří do společnosti informace, které prý nejsou nijak podložené a týkají se bratra Anežky Hrůzové, Jana Hrůzy, který se na smrtelné posteli doznal, že svou sestru zavraždil pro peníze.

Hrabal předkládá dopisy, které obdržel včetně svých reakcí na ně. Snaží se Františku Pěšákovi vysvětlit, že k textu jej inspirovaly příhody, které zaslechl v hospodě a odkazuje na spis *Hilsneriáda* od jistého pana Petřiny.

„...kde stojí, jako výtah ze soudních spisů, že korunní svědek: v jedné ruce držel bicykl a druhou močil. Tedy že jsem vše přejal už z napsaného, jak mohu dosvědčit výpisy.“²³⁶

Zároveň Pěšáka ujišťuje, že na jeho popud nebude další vydání *Tanečních hodin pro starší a pokročilé* obsahovat věty, které Františka Pěšáka zraňují.

²³⁵ ČERVINKA, František. *Hilsnerova aféra a její literární dozvuk*. Polná: Linda, 1999, s. 21

²³⁶ HRABAL, Bohumil. *Morytáty a legendy*. Vyd. 3. Ilustroval Jan ŠAFRÁNEK. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 167.

10. Výsledky analýzy – porovnání mediálních ohlasů a reakcí na reálnou událost a film

Na konci 19. století, kdy došlo k vraždě Anežky Hružové, kterou následovaly soudní procesy s Leopoldem Hilsnerem, informovaly mnohé tehdejší noviny veřejnost způsobem zaujatým. Nejednalo se o čistě informativní texty, v nichž by se čtenář dozvěděl, co se v Polné událo a mohl si utvořit vlastní názor. Do textů byla promítána protižidovská rétorika a o Hilsnerově možné nevině se většinou vůbec neuvažovalo, ba naopak. O Hilsnerovi dobový tisk psal jako o židovském vrahovi. Kromě rozdmýchávání antisemitismu pojala mnohá tehdejší periodika tuto kauzu také jako způsob, jak si udržet čtenáře, jak je zaujmout a jak přitáhnout nové. Kdo nepsal senzačně, toho mnozí čtenáři pravděpodobně opouštěli. I v této době se ale objevily noviny, které se snažily zůstat objektivní, nepodlehly momentální senzací a s věcnými argumenty předkládaly možná pochybení soudu a názorů zaznívajících v jiných novinách. V důsledku různých historických událostí a změn, které jsou zmíněny v kapitole *Historický kontext a dobový antisemitismus*, byla společnost na konci devatenáctého století naladěna protižidovsky, lidé zpívali písně o tom, jak Leopold Hilsner zavraždil křesťanku Anežku Hružovou, jezdili na výlety do Polné, navštěvovali místo činu, kupovali si obrázky a pohlednice a v neposlední řadě také posílali nenávislné vzkazy přímo Hilsnerovi do vězení.

V době, kdy byl natočen film *Zločin v Polné*, který tuto událost reflektuje, je situace jiná. Po uplynulém dvacátém století, které s sebou přineslo zvěrstva páchána nacisty, se lidé vyjadřují jinak a zdá se, že mají na paměti nebezpečí rasové segregace a nenávisti. Soudě podle komentářů pod filmovým profilem na webu Československé filmové databáze a pod recenzemi, které k filmu vyšly, lidé ocenili, že byl na toto téma natočen film, kterému by mnohokrát udělili vyšší hodnocení, než které se mu dostalo od autora recenze. I dnes se ale v souvislosti s touto kauzou objevují lidé, kteří zastávají teorii, že za vraždou Anežky Hružové stál Hilsner a píše protižidovské komentáře. Těžko určit, zda tyto komentáře psalo více lidí, nebo zda se pod několika přezdívkami skrývá jeden člověk snažící se rozšířit averzi vůči Židům.

Závěr

Tato práce představila případ vraždy Anežky Hružové, následné soudní procesy s Leopoldem Hilsnerem a mediální ohlas této aféry. Zároveň porovnála skutečnou kauzu s jejím filmovým zpracováním ve filmu *Zločin v Polné* a zachytila mediální ohlas a reakce diváků na tento film. V jednotlivých kapitolách práce představila způsob, jakým o této kauze informovala veřejnost tehdejší média a film *Zločin v Polné*, který tento příběh zpracovává. K vraždě Anežky Hružové došlo na samém konci devatenáctého století, z činu byl obviněn Žid Leopold Hilsner, což bylo vyústěním tehdejších antisemitských nálad. Tato práce obsáhla průběh celého případu včetně všech vystupujících osob. Jako hlavní zdroj pro reflexi případu sloužila kniha *Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera* od Jiřího Kovtuna, který tento příběh důkladně a detailně zpracoval. Tehdejší tisk výrazně přispěl k protižidovské atmosféře ve společnosti, tato práce zachytila způsob, jak o případu média informovala. Skrze novinové články, které vycházely průběžně v období od nalezení mrtvého těla Anežky Hružové do doby, kdy probíhaly soudní procesy s Leopoldem Hilsnerem, tato diplomová práce ukázala atmosféru konce devatenáctého a počátku dvacátého století a odpověděla na otázku, jakým způsobem tehdejší média o případu informovala. Analýze byly podrobeny následující tituly: *České zájmy*, *Radikální listy*, *Katolické listy*, *Čas*, *Národní listy*, *Právo lidu*.

V kapitole *Historický kontext a dobový antisemitismus* je popsáno, jaké události předcházely polenské aféře, jaká byla situace Židů v 18. století a z čeho pramenil tehdejší antisemitismus a protižidovská nálada.

Na téma hilsneriády vznikl v roce 2016 dvoudílný snímek *Zločin v Polné* v režii Viktora Polesného, k němuž napsal scénář Václav Šašek. Práce reflektuje způsob, jakým filmoví tvůrci příběh divákům odvyprávěli, popsala, jak autoři filmu pracovali s fakty a zobrazila mediální ohlas tohoto filmu skrze filmové recenze a reakce z řad diváků. O hilsneriádě byl natočen také dvoudílný dokument *Případ Leopolda Hilsnera* v režii Petra Buriana, dokumentární pojetí tohoto tématu je zpracováno v samostatné kapitole. Další kapitola byla také věnována samotné Kovtunově knize *Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera*, protože byla významným zdrojem této práce v oblasti věnující se skutečnému případu a stejně tak na jejím základě vznikl již zmiňovaný dokument Petra Buriana.

Dozvuky polenské aféry, které se objevily v knize Bohumila Hrabala *Morytáty a legendy*, konkrétně v části *Morytát o zavraždění Anežky Hrušové*, jsou také součástí této práce v samostatné kapitole. Syn tehdejšího korunního svědka obžaloby, Petra Pěšáka, nařknul Bohumila Hrabala, že ve své knize *Taneční hodiny pro starší a pokročilé* píše o jeho otci hanlivě. Bohumil Hrabal se vůči tomuto nařčení ohrazuje, nicméně pro tuto práci mají tyto okolnosti význam, neboť je na nich zřetelné, jak kauza ovlivňovala další generaci.

Tato diplomová práce postihla také teorii, v samostatné kapitole *Filmová dramaturgie a zpracování reálných příběhů*, je popsáno, jak vzniká příběh a jaký je postup při vypracování filmového scénáře.

Summary

This thesis, dubbed “*Czech films based on well-known criminal cases: from reality, newspaper news to feature film and film reviews. Murder in Polná – Case of Leopold Hilsner*” deals with a criminal case from the turn of the 19th century, when a young girl, Anežka Hružová, was murdered outside the town of Polná. Thanks to a deep incised wound on the victim’s throat, rumours quickly spread throughout the populace about Anna Hružová being the victim of a ritualistic murder instigated by the Jewish community. The outcome of the anti-Semitic tendencies of the time was the accusation of a local Jew, Leopold Hilsner, despite the lack of any relevant evidence or testimonies. Hilsner was later charged with the murder of another girl, which had occurred before the death of Anežka Hružová, and he was found guilty of both crimes. This case is considered to be one of the greatest miscarriages of justice in history.

A full chapter of this thesis is dedicated to outlining the entire case, along with the circumstances surrounding it. The media played an important role in influencing the way this case was perceived by the public, therefore the next chapter describes the methods period news outlets used to inform the public about the case, more specifically the coverage of *České zájmy*, *Radikální listy*, *Katolické listy*, *Národní listy*, and *Právo lidu*. A chapter introducing the historical context and anti-Semitism of the time is also included in this thesis.

The following part of the thesis is dedicated to the film adaptations of Leopold Hilsner’s case. In 2016, Viktor Polesný made a two-part film called *Případ v Polné (Murder in Polná)*. Apart from the film adaptation itself, its comparison with reality, the use of facts, and media reactions to the film, including the responses of viewers, the thesis also concerns itself with theory; the origin of the plot, script and dramaturgy.

Separate chapters are also focused on the documentary approaches to Hilsner’s case, which are encapsulated in the two-part documentary film *Případ Leopolda Hilsnera (The Case of Leopold Hilsner)*, an extensive book by Jiří Kovtun called *Tajuplná vražda (The Mysterious Murder)*, and Bohumil Hrabal’s *Morytát o zavraždění Anežky Hružové (The Murder Ballad about the Death of Anežka Hružová)*, which also relates to the case.

Použitá literatura

ARISTOTELÉS. *Rétorika-poetika*. Vyd. 2 Rétoriky, 9. vyd. Poetiky. Praha: Rezek, 1999. ISBN: 80-86027-15-5.

CARRIÈRE, Jean-Claude. *Vyprávět příběh*. Praha: Limonádový Joe, 2014. ISBN: 80-7004-081-5.

ČERVINKA, František. *Hilsnerova aféra a její literární dozvuk*. Polná: Linda, 1999.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vydání, Praha: Karolinum 2002. ISBN: 80-246-0139-7.

FIELD, Syd. *Jak napsat dobrý scénář: základy scenáristiky*. V Praze: Rybka, 2007. ISBN: 978-80-87067-65-9.

FRANKL, Michal. „*Obvinění z rituální vraždy v českém antisemitismu na konci 19. století*“, in: POJAR, Miloš, ed. *Hilsnerova aféra a česká společnost 1899-1999: sborník přednášek z konference na Univerzitě Karlově v Praze ve dnech 24. -26. listopadu 1999*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 1999. ISBN: 80-85608-28-6.

HRABAL, Bohumil. *Morytáty a legendy*. Vyd. 3. Ilustroval Jan ŠAFRÁNEK. Praha: Mladá fronta, 2000. ISBN: 80-204-0822-3.

Chamiša chumšej Tora: im ha-haftarot. Přeložil Karol SIDON. Praha: Sefer, 2012. ISBN: 9788085924671.

KOMŮRKA, František. *Co řekli naši velikáni o Židech*. 7. vyd. V Olomouci: Hanácká knihtiskárna, 1942.

KOVTUN, Jiří. *Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera*. Praha: Sefer, 1994. Judaika. ISBN: 80-900895-9-3.

KOVTUN, Jiří a MASARYK, Tomáš Garrigue. *Slovo má poslanec Masaryk*. Praha: Československý spisovatel, 1991. Orientace. ISBN: 80-202-0320-6.

NOVOTNÝ, David Jan. *Budování příběhu, aneb, Demiurgie versus dramaturgie*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN: 978-80-246-1306-2.

PAVLÁT, Leo: „*Antisemitismus – nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva*“, in: SADEK, Vladimír. *Židé – dějiny a kultura*, Praha: Židovské muzeum 1997. ISBN: 8085608170.

PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě. 2.*, přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001. ISBN: 80-85924-33-1.

RYS, Jan. *Hilsneriáda a TGM*. V Praze: ABB, 2016. ISBN: 978-80-905861-7-8.

SZÁNTÓ, Juraj. „*České Polné předcházely maďarský Tiszaeszlár*“, in: POJAR, Miloš, ed. *Hilsnerova aféra a česká společnost 1899-1999: sborník přednášek z konference na Univerzitě Karlově v Praze ve dnech 24. – 26. listopadu 1999*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 1999. ISBN: 80-85608-28-6.

TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010. ISBN: 978-80-7367-683-4.

Periodika z let 1899–1900

Čas

České zájmy

Katolické listy

Národní listy

Právo lidu

Radikální listy

Články

Dotaz zasloužilého poslance p. profesora Jos. Schlesingra a soudruhů. *ČESKÉ ZÁJMY*, 10. 11. 1899, roč. 15, č. 388, s. 1.

DUTKA, Albert MUDr. Vražda v Polné. *RADIKÁLNÍ LISTY*, 19. 9. 1899, roč. 6, č. 107, s. 692.

Dvě polenské vraždy před píseckou porotou. *PRÁVO LIDU*, 26. 10. 1900, č. 296, s. 4 v rubrice Soudní síň.

Hilsner odsouzen k smrti! *ČESKÉ ZÁJMY*, 20. 9. 1899, roč. 15, č. 384, s. 2.

Hilsner po druhé před soudem. *NÁRODNÍ LISTY*, 30. 10. 1900, s. 3 v rubrice Ze soudní síně.

K obnovenému procesu Polenskému. *ČAS*, 27. 10. 1900, roč. 14, č. 4, s. 49-50.

Ku vraždě dívky v Polné. *ČESKÉ ZÁJMY*, 10. 6. 1899, roč. 15, č. 374, s. 2.

Ku vraždě v Polné. *ČESKÉ ZÁJMY*, 10. 11. 1899, roč. 15, č. 388, s. 5–6

Ku vraždě v Polné. *KATOLICKÉ LISTY*, 26. 5. 1899, č. 143, s. 4.

Ku vraždě v Polné. *RADIKÁLNÍ LISTY*, 3. 6. 1899, roč. 6, č. 63, s. 403-404.

Ku vraždě v Polné. *RADIKÁLNÍ LISTY*, 22. 7. 1899, roč. 6, č. 83, s. 529.

Ku záhadné vraždě v Polné. *KATOLICKÉ LISTY*, 2. 5. 1899, č. 120, s. 5.

Ku záhadné vraždě v Polné. *KATOLICKÉ LISTY*, 13. 5. 1899, č. 131, s. 4–5.

Ku záhadné vraždě v Polné. *KATOLICKÉ LISTY*, 20. 5. 1899, č. 138, s. 5.

MASARYK, Tomáš Garrigue. České veřejnosti. *ČAS*, 11. 11. 1899, roč. 13, č. 46, s. 728-729.

Návrh prof. Schlesingera a soudruhů chrániti majetek křesťanů a jejich život, aby se nemožnými staly vraždy ze strany židů jako vražda v Polné. *ČESKÉ ZÁJMY*, 20. 11. 1899, roč. 15, č. 389, s. 1.

Odpověď na brožuru prof. Masaryka: „Nutnost revidovati proces polenský“ ze stanoviska převládě znaleckého. *RADIKÁLNÍ LISTY*, 5. 12. 1899, roč. 6, č. 139, s. 888-889.

O vraždě v Polné. *ČESKÉ ZÁJMY*, 20. 5. 1899, roč. 15, č. 372, s. 1.

O vraždě v Polné. *ČESKÉ ZÁJMY*, 20. 8. 1899, roč. 15, číslo 380, s. 4. v rubrice Různé zprávy.

Polenská vražda. *ČAS*, 10. 6. 1899, roč. 13, č. 24, s. 381.

Polenská vražda. *ČAS*, 23. 9. 1899, roč. 13, č. 39, s. 619.

Polenská vražda. *ČAS*, 30. 9. 1899, roč. 13, č. 40, s. 632-633.

Polenská vražda. *ČAS*, 7. 10. 1899, roč. 13, č. 41, s. 650-651.

Pověst o vraždě. *NÁRODNÍ LISTY*, 16. 11. 1900, s. 2-3.

Právnícký ráz procesů polenských. *ČAS*, 8. 12. 1900, roč. 14, č. 10, s. 152.

Proces s Hilsnerem v Písku. *PRÁVO LIDU*, 24. 10. 1900, č. 294, s. 6.

RADIKÁLNÍ LISTY, 7. 11. 1899, roč. 6, č. 127, s. 815 v rubrice Zprávy.

Velice podezřelá vražda mladé dívky v Polné. *ČESKÉ ZÁJMY*, 10. 4. 1899, roč. 15, č. 368, s. 1.

Vražda dívky v Polné. *ČESKÉ ZÁJMY*, 1. 5. 1899, roč. 15, č. 370, s. 1.

Vražda v Polné. *NÁRODNÍ LISTY*, 12. 9. 1899, č. 253, s. 1-4.

Vražda v Polné, *NÁRODNÍ LISTY*, 15. 9. 1899, č. 256, s. 3-4.

Vraždy v Polné. *RADIKÁLNÍ LISTY*, 20. 4. 1899, roč. 6, č. 46, s. 280–281.

Zavraždění dívky v Polné. *ČESKÉ ZÁJMY*, 20. 4. 1899, roč. 15, č. 369, s. 2.

Z Polné. *KATOLICKÉ LISTY*, 22. 4. 1899, č. 110, s. 5.

Židovské listy o Polné. *RADIKÁLNÍ LISTY*, 13. 4. 1899, roč. 6, č. 39, s. 259.

Online zdroje

Anežka Hružová. [online]. 31. 3. 2008, [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z:
<<https://hruzovaanezka.wordpress.com/>>

Anežka Hružová. [online]. [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z:
<<https://hruzovaanezka.wordpress.com/memento/>>

Česká televize. Lidé – Viktor Polesný [online]. Dostupné z:
<<http://www.ceskatelevize.cz/lide/viktor-rolesny/>>

Česká televize. Rozhovor s Karlem Heřmánkem [online]. [cit. 15. 3. 2018]. Dostupné z:
<<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10430569618-zlocin-v-polne/9284-herec-karel-hermanek-ml/>>

Česká televize. Rozhovor s Václavem Šáškem [online]. [cit. 15. 3. 2018] Dostupné z:
<<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10430569618-zlocin-v-polne/9286-scenarista-vaclav-sasek/>>

Česká televize. Rozhovor s Viktorem Polesným [online]. [cit. 15. 3. 2018]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10430569618-zlocin-v-polne/9285-reziser-viktor-olesny/>>

ČTK. Zemřel scénárista, reportér a režisér Vladimír Branislav [online]. *DENÍK*, 1. 10. 2015 [cit. 22. 4. 2018]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/ostatni_kultura/zemrel-scenarista-reporter-a-reziser-vladimir-branislav-20151001.html>

Erkul. *Filmová databáze* [online]. Profil Viktora Polesného. Dostupné z: <https://www.fdb.cz/lidi-zivotopis-biografie/21201-viktor-olesny.html>

HAMERNÍKOVÁ, Milada. *NOVÝ DNEŠEK*, č. 4/1999. Vražda na Anežce Hružové. [online]. 30. 12. 2007, [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z <<https://hruzovaanezka.wordpress.com/>>.

HANUŠ, David. Recenze: Zločin v Polné [online]. *FILMOVÝ GURU*, 7. 2. 2016 [cit. 16. 4. 2018]. Dostupné z: <<http://filmovyguru.cz/recenze-zlocin-v-polne/>>

HRONOVÁ, Zuzana. Hilsner nebyl sympatický prostřáček. Film Zločin v Polné s námi manipuluje, říká historik [online]. *AKTUÁLNĚ.CZ*, 1. 2. 2016 [cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://magazin.aktualne.cz/televize/hilsner-nebyl-sympaticky-prostacek-zlocin-v-polne-s-nami-man/r~e61b2dc6c8be11e5a8d7002590604f2e/>>

POST BELLUM. Příběhy 20. století: Proti KSČ brojil doma i v exilu, do ČR se nevrátil [online]. *MF DNES*, 14. 9. 2014 [cit. 25. 4. 2018] Dostupné z: <https://zpravy.idnes.cz/pribehy-20-stoleti-kovtun-0hc-/domaci.aspx?c=A140914_145723_domaci_maq>

SPÁČILOVÁ, Mirka. RECENZE: Napínavou krimi Zločin v Polné posílil Rodenův Masaryk [online]. *MF DNES*, 1. 2. 2016 [cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z: <https://kultura.zpravy.idnes.cz/zlocin-v-polne-recenze-0be-/filmvideo.aspx?c=A160201_124416_filmvideo_ts>

STONIŠOVÁ, Tereza. Ze Zločinu v Polné mrazí. Vražda, ale hlavně právo ve službách zaujatých děsí i dnes [online]. *REFLEX*, 3. 2. 2016 [cit. 16. 4. 2018]. Dostupné z: <<http://www.reflex.cz/clanek/kultura/69074/ze-zlocinu-v-polne-mrazi-vrazda-ale-hlavne-pravo-ve-sluzbach-zaujaty-ch-desi-i-dnes.html>>

SVOBODA, Martin. Recenze: Zločin v Polné sklouzává k lidskému melodramatu, hilsneriádu zplošťuje na střet dobra a zla [online]. *AKTUÁLNĚ.CZ*, 7. 2. 2016 [cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://magazin.aktualne.cz/televize/recenze-zlocin-v-polne-prinasi-chvaly-hodne-tema-mene-chvaly/r~2d8ea3c6c80c11e59e52002590604f2e/?redirected=1523373395>>

Tvrký boj o diváka: V.I.P vraždy a Zločin v Polné spláchlo Na vodě. [online]. *BLESK*, 8. 2. 2016 [cit. 14. 3. 2018]. Dostupné z: <<http://www.blesk.cz/clanek/celebrity-serialy-filmy-kino-a-tv/372451/tvrdy-boj-o-divaka-v-i-p-vrazdy-a-zlocin-v-polne-splachlo-na-vode.html>>

Věřte nevěřte...ale co důkazy? [online]. 30. 12. 2007, [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://hruzovaanezka.wordpress.com/>>

Von Leers, Johann. *Brutální vraždy zakořeněné v judaismu*. [online]. 3. 2. 2008, [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://hruzovaanezka.wordpress.com/>>

ZEMANČÍKOVÁ, Alena. Vražda v Polné [online]. *DENÍK REFERENDUM*, 15. 2. 2016 [cit. 16. 4. 2018]. Dostupné z: <<http://denikreferendum.cz/clanek/22291-vrazda-v-polne>>

Zločin v Polné smetl konkurenci: Brutální vraždu Anežky Hružové sledovalo 1,3 mil. diváků! [online]. *BLESK*, 1. 2. 2016 [cit. 14. 3. 2018]. Dostupné z: <<http://www.blesk.cz/clanek/celebrity-serialy-filmy-kino-a-tv/370994/zlocin-v-polne-smetl-konkurenci-brutalni-vrazdu-anezky-hruzove-sledovalo-1-3-mil-divaku.html>>

Příspěvky z internetových diskusí

BLACKBLADE [komentář pod profilem knihy]. In *Databáze knih* [online]. 19. 9. 2017 [cit. 17. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.databazeknih.cz/knihy/tajuplna-vrazda-19943>>

CROFT. [příspěvek v diskuzním fóru]. In *Československá filmová databáze – diskuze k filmu Zločin v Polné* [online]. 9. 2. 2016, 10:30 [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.csfd.cz/film/407309-zlocin-v-polne/diskuse/strana-5/>>

CROFT. [příspěvek v diskuzním fóru]. In *Československá filmová databáze – diskuze k filmu Zločin v Polné* [online]. 9. 2. 2016, 16:31 [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.csfd.cz/film/407309-zlocin-v-polne/diskuse/strana-5/>>

CROFT. [příspěvek v diskuzním fóru]. In *Československá filmová databáze – diskuze k filmu Zločin v Polné* [online]. 12. 2. 2016, 17:14 [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.csfd.cz/film/407309-zlocin-v-polne/diskuze/strana-9/>>

CVRČEK, Lukáš. [příspěvek v diskuzním fóru]. In *Diskuze k článku RECENZE: Napínavou krimi Zločin v Polné posílil Rodenův Masaryk* [online]. 1. 2. 2016, 13:25 [cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z: <https://kultura.zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A160201_124416_filmvideo_ts>

FH-12 [příspěvek v diskuzním fóru]. In *Československá filmová databáze – diskuze k filmu Zločin v Polné* [online]. 13. 2. 2016, 19:32 [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.csfd.cz/film/407309-zlocin-v-polne/diskuze/strana-10/>>

FRANTAD. [příspěvek v diskuzním fóru]. In *Československá filmová databáze – diskuze k filmu Zločin v Polné* [online]. 13. 2. 2016, 14:41 [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.csfd.cz/film/407309-zlocin-v-polne/diskuze/strana-10/>>

CHEMICZKA [komentář pod profilem knihy]. In *Databáze knih* [online]. 13. 2. 2017 [cit. 17. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.databazeknih.cz/knihy/tajuplna-vrazda-19943>>

KARLOS80. [příspěvek v diskuzním fóru]. In *Československá filmová databáze – diskuze k dokumentu Případ Leopolda Hilsnera* [online]. 6. 9. 2014 [cit. 23. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.csfd.cz/film/385902-pripad-leopolda-hilsnera/komentare/>>

NAIIVKA [komentář pod profilem knihy]. In *Databáze knih* [online]. 3. 8. 2017 [cit. 17. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.databazeknih.cz/knihy/tajuplna-vrazda-19943>>

PECHOVÁ, Jana. [příspěvek v diskuzním fóru]. In *Diskuze k článku Recenze: Zločin v Polné sklouzává k lidskému melodramatu, hilsneriádu zplošťuje na střet dobra a zla*. [online]. [cit. 17. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://magazin.aktualne.cz/televize/recenze-zlocin-v-polne-prinasi-chvalyhodne-tema-mene-chvalyh/r~2d8ea3c6c80c11e59e52002590604f2e/v~diskuse/#comment-2489600896>>

ŠROUBEK, Michal. [příspěvek v diskuzním fóru]. In *Diskuze k článku RECENZE: Napínavou krimi Zločin v Polné posílil Rodeňův Masaryk* [online]. 1. 2. 2016, 16:24 [cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z: <https://kultura.zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A160201_124416_filmvideo_t s>

VIPER. [příspěvek v diskuzním fóru]. In *Československá filmová databáze – diskuze k dokumentu Případ Leopolda Hilsnera* [online]. 3. 9. 2014 [cit. 23. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.csfd.cz/film/385902-pripad-leopolda-hilsnera/komentare/>>

WE156 [příspěvek v diskuzním fóru]. In *Československá filmová databáze – diskuze k filmu Zločin v Polné* [online]. 9. 2. 2016, 13:12 [cit. 18. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://www.csfd.cz/film/407309-zlocin-v-polne/diskuse/strana-5/>>

YANOYA. [příspěvek v diskuzním fóru]. In *Diskuze k článku Recenze: Zločin v Polné sklouzává k lidskému melodramatu, hilsneriádu zplošťuje na střet dobra a zla*. [online]. [cit. 17. 4. 2018]. Dostupné z: <<https://magazin.aktualne.cz/televize/recenze-zlocin-v-polne-prinasi-chvalyhodne-tema-mene-chvalyh/r~2d8ea3c6c80c11e59e52002590604f2e/v~diskuse/#comment-2489600896>>

Televizní a rozhlasové pořady

Česká televize [online]. In *Z očí do očí* [televizní pořad]. Rozhovor s Jiřím Kovtunem, 2014 [cit. 2018]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1098195425-z-oci-do-oci/39445112762>>

Český rozhlas – Radiožurnál. Audio záznam rozhovoru Petra Krále s Viktorem Polesným [online] in *Host Radiožurnálu* [rozhlasový pořad]. 2016 [cit. 2018]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/host/_zprava/1577713>

Filmy

Zločin v Polné [film]. Režie Viktor Polesný. Česko, 2016. 2x 86 min.

Případ Leopolda Hilsnera [film]. Režie Petr Burian. Česko, 1999. 2x 54 min.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK
Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:

Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta:

Zemánková Markéta

Razítko podatelny:

Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta:

2016/2017

E-mail diplomantky/diplomanta:

marketa.zemankova@gmail.com

Studijní obor/forma studia:

Žurnalistika/prezenční

Předpokládaný název práce v češtině:

Znamé kriminální kauzy v českém filmu: od reality a novinových/televizních zpráv k filmovému zpracování, až po filmové recenze. Zločin v Polné – případ Leopolda Hilsnera

Předpokládaný název práce v angličtině:

Czech films based on well-known criminal cases: from reality, newspaper/TV news to feature film and film reviews. Murder in Polná – Case of Leopold Hilsner

Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013)

(diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí)

LS 2017/2018

Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků):

Případ Leopolda Hilsnera, mladíka židovského původu žijícího se svou rodinou v obci Polná, který byl odsouzen za vraždu mladé křesťanské dívky Anežky Hružové, potažmo Marie Klímové. Soudní proces, který se odehrál v letech 1899 – 1900 vzbudil velkou vlnu antisemitismu, Hilsner byl pro svůj židovský původ obviněn z rituální vraždy a odsouzen jen na základě nepřímých důkazů. Přímé důkazy k případu vyšetřovatelé nenašli a Leopold Hilsner se nikdy nepřiznal. Ve vězení strávil 18 let, poté mu král Karel I. udělil milost. Hilsner nebyl nikdy odškodněn ani rehabilitován.

Totot téma zpracoval režisér Viktor Polesný ve svém dvoudílném filmu *Zločin v Polné*, který měl premiéru 22. 1. 2016. Tento případ sleduje také dvoudílný dokumentární film *Případ Leopolda Hilsnera* z roku 1999 režiséra Petra Buriana. Dokument byl natočen u příležitosti stého výročí obvinění Leopolda Hilsnera. O tomto případu pojednává také kniha Jiřího Kovtuna z roku 1994 *Tajuplná vražda: Příběh Leopolda Hilsnera*, která se stala námětem scénáře zmíněného dokumentu. V poslední řadě je *Morytát o Anežce Hružové*, který se nachází v knize Bohumila Hrabala *Morytáty a legendy* z roku 1968.

Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků):

Cílem této diplomové práce bude podat ucelený přehled způsobu, jakým o reálném případě Leopolda Hilsnera informoval tehdejší tisk v kontextu dobového antisemitismu v porovnání s mediálními ohlasy a recenzemi na filmy a knihy, které se tímto případem zabývají. S realitou budou porovnávány filmové zpracování filmů *Zločin v Polné* a *Případ Leopolda Hilsnera*. Práce se zaměří na recenze k těmto filmům a jejich mediální ohlasy a dále na pojetí případu v knihách *Tajuplná vražda: Příběh Leopolda Hilsnera* Jiřího Kovtuna a knihu *Morytáty a Legendy* Bohumila Hrabala. Součástí bude reflexe ohlasů na tyto knihy.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

1. Úvod
2. Teoretická část – filmová dramaturgie, poznatky z doporučené literatury
– historický kontext a dobový antisemitismus

3. Vražda Anežky Hrůzové a Marie Klímové: Leopold Hilsner, oběti zločinu, okolnosti zločinu, průběh vyšetřování, soudní procesy, mediální ohlas případu – způsob, jakým média informovala veřejnost a celková nálada veřejnosti
4. Zločin v Polné – režisér Viktor Polesný a jeho tvorba, dějová linie, reflexe případu, práce s fakty, obsazení postav, okolnosti vzniku filmu, mediální ohlas filmu a recenze
5. Případ Leopolda Hilsnera- režisér Petr Burian a jeho tvorba, děj a reflexe případu, okolnosti vzniku dokumentárního filmu, mediální ohlas a recenze
6. Kniha Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera – autor Jiří Kovtun, reflexe případu, rozbor textu, porovnání s realitou, mediální ohlas a recenze
7. Kniha Morytáty a Legendy: Morytát o Anežce Hrůzové Bohumila Hrabala – reflexe případu, způsob pojednání, porovnání s realitou, recenze a reakce
8. Výsledky analýzy: porovnání mediálních ohlasů, reflexe nálady veřejnosti v době vraždy a v době, kdy vznikly filmy a byly publikovány knihy
9. Závěr
10. Seznam literatury a zdrojů

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

Tištěné zprávy z let 1899-1900 týkající se reálné kauzy, dále tištěné zprávy a recenze na knihu Morytáty a legendy v roce 1968, tištěné a televizní zprávy a recenze z let 1994 týkající se knihy Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera. Dále z roku 1999 týkající se dokumentu Případ Leopolda Hilsnera a tištěné a televizní zprávy a recenze věnující se filmu Zločin v Polné.

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Kvalitativní obsahová a komparativní analýza

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

- ARISTOTELÉS. *Poetika*. Praha: Oikoymenh, 2008. ISBN 978-80-7298-131-1.

Filozofické dílo z období antiky, v němž se básnické umění stalo předmětem teoretické reflexe. Aristotelés se zde zabývá problematikou tragédie a epiky, Aristotelés a stanovuje trojí jednotu dramatu (místa, času a děje).

- CARRIERE, Jean-Claude. *Vyprávět příběh*. 2. vyd. Praha: Limonádový Joe, 2014. ISBN 978-80-905624-2-4.

Autor ve své knize přináší úvahy o scénaristické tvorbě jako řemeslu a vzpomíná na svou spolupráci s nejdůležitějšími světovými režiséry.

- FIELD, Syd. *Jak napsat dobrý scénář: základy scénaristiky*. Praha: Rybka, 2007. ISBN 978-80-87067-65-9.

Základní tílo týkající se psaní scénářů, učebnice pro začínající scénaristy, která definuje postupy a pravidla pro tvorbu scénáře.

- HRABAL, Bohumil. *Morytáty a legendy*. V Praze: Československý spisovatel, 1968.

Kniha úsměvných i mrazivých povídek, jejichž základem jsou staré morytáty – vražedné události a výjevy, o nichž autor vypráví.

- KOVTUN, George J. *Tajuplná vražda: případ Leopolda Hilsnera*. Praha: Sefer, 1994. ISBN 8090089593.

Jiří Kovtun – historik, překladatel a publicista podal ve své knize souhrn dosavadních informací a nových poznatků o hilsneriádě. Kniha je variací na Dostojevského téma.

- NOVOTNÝ, David Jan. *Budování příběhu aneb Demiurgie versus dramaturgie*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1306-2.

Kniha zabývá se zrodem filmového příběhu a způsobu, jakým lze pojmout historickou událost nebo příběh a následně na jeho základě napsat filmový scénář nebo literární dílo. Autor čerpá z přednášek o filmové dramaturgii z 90. let 20. století na FAMU.

- TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-807-3676-834.

Kniha seznamuje čtenáře s metodami, které se využívají při výzkumu médií. Jednotlivé postupy jsou rozebírány i na praktických příkladech z českých médií. Kniha zahrnuje zásady komerčního i akademického výzkumu.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

- KELLNER, Tomáš. *Kriminalita a její struktura z pohledu médií*. Brno, 2014. Diplomová práce. Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita. Vedoucí práce PhDr. Josef Smolík, Ph.D.

Datum / Podpis studenta/ky

24. 5. 2017

.....

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

.....

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTISKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE VEDOUcí PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.